

MTA Világgazdasági Kutatóintézet

A GLOBÁLIS VÁLSÁG: HATÁSOK,
GAZDASÁGPOLITIKAI VÁLASZOK ÉS KILÁTÁSOK

5. kötet

A VÁLSÁGKEZELÉS EGYES NEMZETKÖZI DIMENZIÓI:
NEMZETKÖZI PÉNZÜGYEK, ÚJ REGIONALIZMUS

Szerkesztette

Artner Annamária

Budapest
2009

A GLOBÁLIS VÁLSÁG: HATÁSOK,
GAZDASÁGPOLITIKAI VÁLASZOK ÉS KILÁTÁSOK

5. kötet

A VÁLSÁGKEZELÉS EGYES NEMZETKÖZI DIMENZIÓI:
NEMZETKÖZI PÉNZÜGYEK, ÚJ REGIONALIZMUS

Szerkesztette

Artner Annamária

Budapest
2009

Készült a VKI – ECOSTAT *A magyar gazdasági-társadalmi kitörési stratégia a bizonytalan globalizált világ kihívásai közepette és az EU-integráció által befolyásolt történelmi keresztúton* című kutatási projekt keretében.

ISBN 978-963-301-532-2 Ö
ISBN 978-963-301-534-6

H-1014 Budapest, Országház u. 30.

✉ 1535 Budapest, Pf. 936.

☎ (36-1) 224-6760

🖨 (36-1) 224-6765

💻 vki@vki.hu

www.vki.hu

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	5
VÁLSÁG ÉS ÚJ REGIONALIZMUS <i>Artnér Annamária</i>	7
NEMZETKÖZI GAZDASÁGI SZERVEZETEK ÉS A VILÁGGAZDASÁGI VÁLSÁG 2008–2009 <i>Csáki György</i>	25
NEMZETKÖZI GAZDASÁGI INTÉZMÉNYEK SZEREPE ÉS ÁTALAKULÁSA A GLOBÁLIS VÁLSÁGBAN <i>Monori Gábor</i>	44
KÖTETLISTA.....	65

ELŐSZÓ

A Miniszterelnöki Hivatal megbízásából és az ECOSTAT-tal együttműködve az MTA Világgazdasági Kutatóintézete (VKI) 2009 első felében átfogó kutatást folytatott a globális gazdasági és pénzügyi válság hatásairól és lehetséges következményeiről. Az ECOSTAT-tal való munkamegosztás keretében a VKI a globális és az európai fejleményekre összpontosított, és azt a nemzetközi környezetet és feltételrendszert igyekezett feltárni, amelyben a külgazdaságtól erőteljesen függő – és annak kétségtelen előnyeit az elmúlt két évtizedben hatékonyan kihasználó – magyar gazdaság elhelyezkedik. Csak ebben a keretben lehet ugyanis feltérképezni a hatások jellegét és intenzitását, valamint megalapozni a rendelkezésre álló mozgástérrel számoló, reális és fenntartható gazdaságpolitikát – mind a válságkezelés időszakában, mind pedig a válság utáni időszakra való felkészülést tekintve.

Vizsgálatunk négy alapvető területre terjedt ki.

- (a) Makrogazdasági elemzések (növekedés, kereskedelem, tőkeforgalom, munkaerőpiac, transznacionális vállalati viselkedés).
- (b) Kiválasztott gazdasági (és részben társadalmi) prioritások, amelyek a válság előtt is léteztek, de amelyek jelentőségét, új konfliktusmezőit a válság erősítette, illetve tárta fel (állam szerepe, jóléti rendszerek, kutatás-fejlesztés, környezetvédelem, fogyasztási szokások, továbbá nemzetközi vonatkozásban a pénzügyi rendszer átalakulása és az új regionalizmus térhódítása).
- (c) A világgazdaság vezető szereplőinek és meghatározó régióinak, valamint a Magyarország földrajzi környezetében elhelyezkedő országoknak kötött, ezért összehasonlíthatást lehetővé tevő struktúrában való vizsgálata, az alábbi szempontok szerint:
  - * Mi jellemezte az adott országot/régiót a válság előtt?
  - * Hogyan érintette a válság?
  - * Milyen válaszokat adott (ha adott) a válságra?
  - * Milyen rövid és középtávú hatásai lehetnek a válságkezelő csomagoknak?
- (d) Tekintettel EU-tagságunkra, a válság (és a hosszabb távú belső folyamatok) hatása az EU közösségi politikáira.

A legfontosabb kutatási eredményeket a VKI külön sorozatban, a fentieknek megfelelő tematikus tagolásban bocsátja az érdeklődők rendelkezésére. A kutatás első fázisa 2009. június végén zárult, és az anyagok az addig elérhető információkra és kormányzati intézkedésekre, valamint statisztikai háttérre támaszkodnak. Tekintettel arra, hogy a válság közel sem ért véget, amit újabb és újabb mentő-megsegítő-élénkítő csomagok nyilvánossá válása is jelez, a kutatást tovább folytatjuk, és az újabb eredményekről be fogunk számolni. Erre nem utolsósorban azért van szükség, mert a racionális gazdaságpolitika már a válság időszakában megkezdte a tudatos felkészülést a válság utáni periódusra. Ennek során természetesen figyelembe veszi a válság és a válságkezelés közép- és hosszabb távú hatásait, de azt aényt is, hogy a nemzetközi válság által időlegesen háttérbe szorított, de valóban globális témák (mint a környezetvédelem, a nemzetközi intézmények jövőbeli szerepe, a globális foglalkoztatás, a demográfiai folyamatok, a növekvő jövedelemkülönbségek, a fejlesztési támogatás iránti igény nö-

---

vekedése stb.) a válság után újult erővel fognak a gazdaságpolitikai kutatások, viták és intézkedések homlokterébe kerülni.

Budapest, 2009. október

Inotai András

VÁLSÁG ÉS ÚJ REGIONALIZMUS*

Artner Annamária

Bevezető

A második világháború után felgyorsult a kereskedelem liberalizációja, a regionális integrációk formálódása. Ez utóbbiak nagy része, különösen a fejlődő országok körében az 1950-es és 1960-as években, sikertelennek bizonyult. Az 1990-es évektől azonban új lendületet vett a regionális kereskedelmi liberalizáció: napjainkig mintegy 400 regionális kereskedelmi egyezmény (RTA) született, ezekből a WTO 198 érvényben lévő tart nyilván.

Ezek a fejlemények kihívást jelentettek a hagyományos kereskedelmi elméletek számára is, amelyek szerint egy integráció előbb szélesedik (vámlebontás), majd mélyül (tényező mobilitás, gazdaságpolitikai harmonizáció), és ennek a folyamatnak a komparatív előnyök képezik a hajtóerejét.

Az újabb keletű regionális együttműködések azonban nem látszanak igazolni a hagyományos elméletet, hiszen egyrészt nem a szokásos szakaszolást mutatják, másrészt jellemzően vegyes formációk. Ez azt jelenti, hogy egyfelől már a kezdeti szakaszban mélyebb együttműködési formákat alakítanak ki, mint a hagyományos szabadkereskedelmi övezetek, másfelől pedig nagyrészt azonos fejlettségű országok egybekapcsolása helyett itt a fejlődő és a fejlett országok közti együttműködésről van szó. Ez új formákat, új lehetőségeket és új problémákat is jelent a korábban jellemző regionális együttműködésekhez képest.

A 2008-ban pénzügyi formában kirobbant válság, amely a fennálló neoliberais világgazdasági rendszer működési mechanizmusainak egyenes következménye,¹ az új regionális integrációk szintjén is válságmenedzselési lépéseket indukált. Bár tanulmányunk természetesen nem tud teljes képet adni minden fejleményről, igyekszik bepillantást nyújtani az új regionalizmusok törekvéseibe, abba, hogy mit gondolnak és tesznek ezek a formációk a globális kapitalizmus e válságának megoldása, lefolyásának enyhítése érdekében.

A tanulmány első részében az új regionalizmus értelmezését, kialakulását, hajtóerőit, képlekeny fogalmát, dinamikájának okait vizsgáljuk fel, majd rátérünk a különböző integrációkban a válság hatására tett integrációs szintű lépésekre. Mint látjuk majd, ez utóbbiak jellege, mélysége, konkrétsága és perspektívái éppannyira szerteágazóak, mint maga az új regionalizmus.

---

* A tanulmány megjelent a Tér és Társadalom XXIII. évf. 2009/4. számában.

¹ A válságot ma is sokan a pénzügyi szféra szabályozatlanságával, a menedzserek kapzsiságával magyarázzák, pedig „a pénzügyi összeomlás csak a jéghegy csúcsa. A felszín alatt a reálgazdasági tőkefelhalmozás mély válsága rejlik, még mélyebben pedig magának a kapitalista rendszernek a válsága.” (Samir Amin, idézi Kothari – Kuruvilla 2008)

1) Az új regionalizmus

1.1. Az új regionalizmus két értelme

Az új regionalizmus kifejezés többdimenziós kérdéskörre utal, és alapvetően két nagy jelenségcsoport leírására használják. Ezek a jelenségcsoportok ugyan nem függetlenek egymástól, vizsgálódásaik szintje azonban más. Az egyik értelmezés az országok közötti új típusú gazdasági-kereskedelmi-monetáris kooperációs kapcsolatokat jelöli, a másik az országokon belüli régiók működési mechanizmusaira utal. Ez utóbbi az állam és a társadalom közti kapcsolatok változását helyezi a középpontba, az új, demokratikusabb kormányzás („new governance”, „democratic governance” stb.), és a helyi problémakezelés szerteágazó kérdésköréhez kapcsolódik.

Megjegyzendő, hogy a kétféle „új regionalizmus” fogalom meghatározza a vizsgálódás földrajzi körét is. Míg ugyanis az országközi kapcsolatokra értelmezett új regionalizmus példái mindenekelőtt az Amerika-Európa-Ázsia-Csendes-óceánia körben találhatóak, Afrika esetében az új regionalizmus elsősorban mint a helyi válságok, demokratikus deficit, országon belüli vagy kistérségek közötti konfliktusok, háborúk megoldási kísérlete jön szóba. (MacClean 1999, Grant – Söderbaum 2004)

Tanulmányunk az előbbi értelmű, tehát a kormányközi kapcsolatokra vonatkozó új regionalizmust, ennek a válságmenedzselésben játszott szerepét vizsgálja.

1.2. Az új regionalizmus története

Az utóbbi bő másfél évtizedben létrejövő nemzetközi együttműködések előzményei a hagyományos, az elmélet szerint „lapos” és „mély” („shallow” és „deep”) integrációkra osztott, a szabadkereskedelemtől indulva egyre újabb együttműködési területeket felölelve fejlődő integrációk. Ilyen például Latin-Amerikát érintő (de mára más országokat is bennfoglaló) 1948-ban alakult CEPAL/ECLA, az 1960-ban létrejött ALALC/LAFTA, az 1969-es az Andok-csoport, az 1973-ban indult CARICOM, Ázsiában az ASEAN (1967), Afrikában az ECOWAS (1975), amely 1994-ben gazdasági és monetáris unióvá alakult, vagy Európában az EGK (1957, 1992-től EU).

A régi és új típusú integrációk közti történeti-logikai kapcsot a „nyílt” integrációk jelentik, amilyenekké egyébként a fejlemények hatására a „hagyományos” integrációk (mint pl. az EU, az ASEAN) is váltak. A korábban létrejött integrációk esetében a vámmentes területek kialakításán volt a hangsúly, így a harmadik országok felé a protekcionizmus jegyeit mutatták. Az újabb integrációk eleve sokkal nyitottabbak. Ezt az magyarázza, hogy a kereskedelmi akadályok lebontása szélesebb nemzetközi körben (GATT, WTO) már nagyrészt végbement, így az együttműködésnek egyéb dimenziói váltak lényegessé.

Az „új regionalizmus” kifejezést Norman D. Palmer vezette be, elsősorban az Ázsiai-Csendes-óceáni együttműködés fejlődésének sajátosságaira való tekintettel. Innét eredeztethető, hogy egyes definíciók szerint az „új regionalizmus” elengedhetetlen attribútuma a fejlett és fejlődő országok közti kapcsolat. (Ezt a nézőpontot képviseli például Burfisher *et al.* 2003.) Az „új regionalizmus” kezdettől fogva összekapcsolódott az „interregionalizmus” fogalmával

(Hänggi 2000), hiszen a korábbi, a hidegháborús időszakot jellemző integrációs elszigeteltség (amelyet csak az EU tört meg 1980-ban, mikor az ASEAN-nal együttműködési szerződést kötött) oldódni kezdett. Ekkortájt alakult meg például:

- * az APEC (1989), amely fejlett és fejletlen országok² laza együttműködési szövetségét jelentette, majd
- * a máig sokat kritizált NAFTA (1994);
- * nem sokkal később létrejött az ASEM (1996), amely kezdetben 15 EU-ország és 10 kelet-ázsiai ország együttműködése, mára 45 tagot számlál;
- * 1997-től a Japánt, Kínát és Dél-Koreát is magában foglaló ASEAN+3,
- * majd az EU és Latin-Amerika közti kapcsolatokat fellendítését célzó Europe-Latin America Rio Summit (1999) stb.

Az „új regionalizmus” másik jellegzetessége, nevezetesen, hogy a kereskedelmi liberalizáción túlmutató területeken szorgalmazza az együttműködést, tetten érhető például az ASEAN Beruházási Övezet létrehozásán (1987), abban, hogy ez a lépés megelőzte a délkelet-ázsiai országcsoport egymással szembeni kereskedelmi liberalizációját.

1.3. Az új regionalizmus hajtóerői

Az új regionalizmus tehát a regionális együttműködések egyik, az 1990-es évektől megjelenő fajtája, amely meglehetősen képlékeny és sokféle elágazó kategória. Scott (2009) szerint az új regionalizmus egy sokfejű szörnyeteg („hidra”), ahol a fejek a saját erejüket féltékenyen őrző centralizáló államok. A sokfejűség szellemes hasonlat, a hajtóerő azonban mélyebb gyökerű, a globalizáció ellentmondásaiba ágyazott probléma annál, hogysem el lehessen intézni a nemzetállamok hatalmi önzésével.

Az új regionalizmus a globalizáció kiteljesedésének terméke, s mint ilyen, éppúgy több mozzanatot tartalmaz, mint maga ez a globalizáció. Megtalálhatók benne

- * a tőke terjeszkedésének szükséglete,
- * a fejlett és fejlődő országok közti piaci kapcsolatok bővítésének, illetve mélyítésének igénye,
- * a hierarchikus piaci viszonyok megerősítésére és
- * az egyenlőbb feltételek kialakítására irányuló törekvés éppúgy,
- * mint a globális tőkeviszony hierarchikus, a történelmileg elmaradott, perifériás országokra és régiókra nézve számos vonatkozásban kedvezőtlen hatásával szembehelyezkedő kooperációs formák.

Ezt a sokszínűséget tükrözi az „új regionalizmus” definíciójának sokrétűsége is.

1.4. Az új regionalizmus definíciója

Az új regionalizmus a történetiség adta első megközelítésben a fejlett és fejlődő országok egyes típusú (eleve árukereskedelmi és/vagy egyéb együttműködési területekre vonatkozó) integrációinak megjelenésére utalt. Ebben az értelemben az új regionalizmus a neoliberais

---

² Az alapító tagok: Ausztrália, Dél-Korea, Japán, Kanada, USA, Új-Zéland és az ASEAN 6 országa (Brunei, Fülöp-szigetek, Indonézia, Malaysia, Szingapúr, Thaiföld. Később csatlakozott: Tajvan, Hongkong, Kína (1991), Mexikó, Pápua-Új-Guinea (1993), Chile (1994), Vietnam, Oroszország, Peru (1998).

világrend győzelmének köszönhető, és a fejlődő országok fokozott világpiaci nyitásával haladt kéz a kézben. Ez utóbbi ugyanis általánossá tette a kereskedelmi liberalizációt, sőt, teljesen megnyitotta (megnyitatta) a nemzetgazdaságok piacait a fejlett országok termelési tényezőinek (mindenekelőtt persze a tőkének) az áramlása előtt.

Az új regionalizmus tehát először olyan regionális kereskedelmi egyezményt jelentett, amely a résztvevő fejlett és fejlődő országok közötti kapcsolatokban az alábbiakból több elemet is magában foglal (Burfisher *et al.*, 2003):

- * pénzügyi és tőkeáramlások elősegítése beruházási egyezményekkel és beruházás-védelemmel;
- * a munkaerőáramlás liberalizálása;
- * az adó- és szubvencionálási politikák harmonizációja, különös tekintettel a termelési és kereskedelmi ösztönzőkre;
- * makropolitikai együttműködés (monetáris, fiskális, és árfolyampolitika) a régió gazdasági stabilitása végett;
- * a regionális integrálódást elősegítő intézmények (fejlesztési alapok, vitamenedzselési protokollok, intézményi szabályok);
- * a regionális kommunikáció, közlekedés, szállítás javítása;
- * jogrend harmonizálása a termék és tényezőpiacon (antitröszt szabályozás, kereskedelmi és munkajog, pénzügyi intézmények stb.);
- * monetáris unió (közös valuta, integrált monetáris és árfolyampolitika).

Az új regionalizmusnak erre a csoportjára jellemző integrációkban a fejlett országok részéről az USA, Kanada és az EU mellett leginkább Japán, Ausztrália és Új-Zéland vesz részt, de az utóbbi 3 ország számára az ilyen együttműködések szerepe kisebb, mint az első három esetében.

Az „új regionalizmus” azonban a globalizáció előrehaladtával tágabb értelmet nyert. Olyan, a globalizáció fejleményeihez igazodó új típusú nemzetközi együttműködési formák alakultak ki, illetve a már meglévők olyan irányokba fejlődtek, amelyek éppen a globalizáció „készen talált” hierarchizáló mechanizmusaival szemben, új mechanizmusok kialakítása érdekében apelláltak a nemzetközi együttműködésre. Ilyen, az „új regionalizmus” jegyeit hordozó integrációs törekvések közé tartozik például az Andok Közösség (ami az Andok csoport új neve 1996-tól), a Mercosur (1991), illetve annak fejlődése (Lehoczki 2000), vagy – a világ más táján – a Sanghaji Együttműködési Szervezet.

Ez utóbbit (az 1996-ben létrejött „Shanghaji Ötök” utódeként) 2001 júniusában alakította meg Kína, Oroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán és Üzbegisztán (India, Irán, Mongólia és Pakisztán pedig megfigyelő tag), a bizalomépítés, a politikai, gazdasági, tudományos kulturális, közlekedési, energetikai és környezeti együttműködés céljával, és „egy demokratikus nemzetközi rend kialakítására” törekedve. Az USA nem véletlenül félti tőle geopolitikai befolyását a régióban: Kína kedvezményes kölcsönöket nyújt partnereinek energiaszükségletük fedezéséhez, és szóba jött az amerikai támaszpontok felszámolásának lehetősége is. (Erdős 2009) A Sanghaji Együttműködési Szervezet egyelőre biztonságpolitikai szervezetként funkcionál, jelenleg az afganisztáni helyzet rendezésére koncentrálna. A tagországok intenciói azonban eltérőek. Míg Oroszország inkább a biztonságpolitikai kérdések iránt érdeklődik, Kína szívesebben látna a szervezetben egy sokoldalú gazdasági együttműködés csíráját. (Dobolyi, s.a.)

1.5. Az új regionalizmus dinamikája

A nemzetgazdaságokat világszinten a korábbiaknál is szorosabban összekötő globalizáció megkérdőjelezte a regionális bezárkózás értelmét. Az új típusú regionális együttműködések közös jellemzője elméleti és fizikai határaik bizonyos nyitottsága lett: a regionális formációk (régiek és újak is) egymás felé és újabb tagok, újabb formációk létrehozására, az együttműködési területek szükség adta változtatására, bővítésére is nyitottá váltak. Az új regionalizmust tehát – mint fejlődéstörténete is bizonyítja – egyfajta dinamika jellemzi.

Közelebbről nézve, „kibontva” a globalizáció korának témánk szempontjából lényeges elemeit, az új regionalizmus dinamikájának „külső” és „belső” okait különíthetjük el. Az integrációkhoz képest „külső” (világméretű) tényezők (Frida 2001, Sanahuja, s.a.):

- * a bipoláris világrend felbomlása, a triász kialakulása;
- * az uruguayi forduló sikertelensége, a bezáródó regionális piacok veszélye („Fortress Europe”)
- * az USA hegemon szerepének csökkenése, fordulás a regionalizmus irányába (NAFTA);
- * a globalizációs folyamatok következtében a hagyományos nemzetgazdasági keretek szerepének csökkenése;
- * a piacok, gazdaságpolitikák határozottabb összefonódása, interferenciája;
- * működőtőke-expanzió, neoliberalizmus, vámok szerepének csökkenése.

Ezekhez járultak olyan, integrációs szempontból „belső”-nek nevezhető okok, mint például

- * a korábbi integrációs próbálkozások sikertelensége (intézményi deficitek, pl. a közép-amerikai integráció – SICA/CACM – esetében,);
- * a fejlett és fejlődő országok integrációiból adódó problémák (NAFTA);
- * az országok demokratizálódási folyamatai;
- * a latin-amerikai fejlesztéspolitikai koncepcióváltások;
- * a neoliberális trendeket követő „nyílt regionalizmus” bírálata stb. (bővebben Sanahuja, s.a.)

Mindezen a fejlemények hatására az új regionalizmus dinamikája egy „még újabb” típusú, a globális világrend hagyományos világgazdasági és politikai struktúrájával markánsan szembehelyezkedő, céljai fókuszába a globalizáció gyengébbekre kedvezőtlen hatásainak enyhítését (intézményi reformok, fokozott szabályozás) vagy egyenesen kiküszöbölését helyező integrációk kialakulásához (meglévő integrációk ilyen irányba fordulásához) vezetett. A 2008-ban kirobbant globális válság további lökést adott e fejlődéshez.

2) A „posztliberális” regionalizmus

A neoliberális globalizáció fejlődése, nagyon is szoros összefüggésben a tőke szabad áramlásával, a piacok nyitottságával, a kevésbé fejlett országokra gyakorolt ambivalens (egyfelől fejlesztő-demonstratív, másfelől értékelszívó-függésgeneráló) hatásával új típusú gazdaság- és társadalompolitikákat szükségelt, és ennek természetes feltételeként kirajzolt egy „másik új regionalizmust”, a José Antonio Sanahuja (s.a.) által találóan „posztliberális” regionalizmusnak nevezett formációt.

Ez a „poszt(neo)liberális” irányvonal a történelmi alávetettség hosszú évszázadainak tapasztalatait és keserves eredményét hordozó, az USA gazdasági érdekeinek dominanciáját évszázadok óta elszenvedő Latin-Amerikában bontakozott ki. Különböző típusú, eszközeikben és radikalizmusukban is eltérő, de egyaránt baloldali kormányok kerültek hatalomra, amelyek a tömeges és tartós szegénység enyhítésére-felszámolására vettek irányt, és a korábbinál nagyobb autonómiára törekednek a külpolitikában. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a hasonló helyzetű országok az alávetettségből közös erőfeszítéssel próbálnak kitörni.

Ezek a kormányok

- * csökkenteni igyekeznek a piac szerepét, jobban támaszkodva az államra a poszt-(neo)liberális fejlesztési politikában;
- * a szabad tőke-, áru- és szolgáltatásáramlás akadályainak lebontásával szemben nagyobb súlyt helyeznek az intézményépítésre és a közös politikákra;
- * előtérbe helyezik a szociális problémákat (szegénység, egyenlőtlenség), a regionális infrastruktúrát és az energetikai integrációt;
- * arra törekszenek, hogy új legitimációs formát adjanak a regionális integrációnak a közvetlen demokrácián és a szociális mozgalmakon keresztül.

E folyamat megértésében segít, ha figyelembe vesszük, hogy a latin-amerikai szociális mozgalmak lényegesen mélyebb gyökerű és szélesebb hatókörű társadalmi mozgalmak, mint az európai és egyéb fejlett országoké. Az egész modernkori latin-amerikai fejlődést végigkísérte a nemzeti függetlenségért és a szegénység felszámolásáért vívott harc. A kapitalizmus ebben a régióban mint a régió összes népének egyidejű és azonos formájú külső elnyomása jelent meg és maradt fenn a mai napig. Ezért a szociális mozgalmak nem egyszerűen Simon Bolívertől (és számos követőtől) *eredeztetik* magukat, hanem tőle *származnak*. Egyetlen nemzeti irányú politikai törekvés sem tudta megkerülni a *radikális* társadalmi változások iránti igényre adandó *regionális* válaszokat – még ha különböző mértékűek és határfokúak voltak is ezek (Az utóbbi évtizedekből pl. Perón – Argentína, Allende – Chile, Castro – Kuba, Chávez – Venezuela stb.)

Latin-Amerika szociális mozgalmi azt kívánják „befejezni”, amit elődeik elkezdtek. Nem önálló nemzeti problémákat látnak, hanem Latin-Amerikát, *mint olyant* tekintik, mert a földrész egységessége szembeszökő: közös történelem, közös „ellenség”, ugyanazok a fejlődés előtt álló akadályok, ugyanazoktól a nemzetközi pénzügyi intézményektől való függés, azonos diszkrimináció: hasonló társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai kirekesztettség a világrendszerből, ugyanolyan kiszolgáltatottság a neoliberális politikáknak köszönhetően stb. (Dominquez 2006)

Ezért Latin-Amerika népei számára a kubai José Martí és a venezuelai Simón Bolívar eszméje, a „szolidáris és társadalmi igazságosságban egyesült” Latin-Amerika, nem holmi utópista szlogen, hanem az elmúlt kétszáz éven át hol lappangó, hol fellángoló valóságos tartalommal bíró törekvés.

Más szóval, Latin-Amerika széles néptömegei számára a nemzet(gazdasági) modernizációnak *rendszerkritikai (antikapitalista) és egyben nemzetközi (latin-amerikai)* problémaként és folyamatként való felfogása *történelmileg kódolt*.

Ebben a reális közegben született meg tehát az új regionalizmus legújabb változata, a „posztliberális” regionalizmus, amelyet a 2004-ben meghirdetett ALBA–TCP (Bolivári Alternatív Latin-Amerika Számára – Kereskedelmi Egyezmény az Emberek Számára), az ugyanakkor útjára indított UNASUR (Dél-amerikai Unió), valamint a legfiatalabb kezdeményezés, a latin-amerikai és karibi csúcs példáz.

A 2004-ben Venezuela és Kuba által kezdeményezett ALBA tagjai jelenleg Venezuela, Nicaragua, Bolívia, Honduras, Kuba és Dominika. Az ALBA, önmeghatározása szerint, abban különbözik az 1994 óta formálódó ALCA-tól (az USA-t és 33 latin-amerikai országot magában foglaló Amerikai Szabadkereskedelmi Övezet, vagy FTA), hogy míg ennek célja a tőke-, áru- és szolgáltatás-kereskedelem liberalizálása (és ami így „a transznacionális tőke érdekeinek

felel meg”) addig az ALBA a szegénység és a társadalmi kirekesztést elleni harcra helyezi a hangsúlyt. Tehát az ALBA – úgymond – a latin-amerikai emberek érdekeit képviseli. (ALBA, 2005)

A másik kezdeményezés a 12 dél-amerikai tagországot és 2 megfigyelőt³ egyesítő UNASUR, a Mercosur, az Andean Közösség, valamint 4 másik ország kormányközi szervezete, amelyről a szerződést 2008 májusában írták alá. Az UNASUR az EU képeire formált közösséget, egységes piacot, közös valutát, közös parlamentet és útlevelet jelentene, s az alapító levél szerint központja Quito-ban (Ecuador), parlamentje Cochabambában (Bolívia) bankja Caracasban (Venezuela) lesz. A két, már meglévő regionális szervezet intézményeire támaszkodó UNASUR azonban már megalakulásakor kátyúba jutott a tagországok közötti ellentét, nevezetesen a Kolumbia és Ecuador közötti határháború miatt. Így az UNASUR egyelőre még csak üres formális képződmény. Jövőjét az iránta való igény, nevezetesen a globalizáció megmerevedett erőviszonyaival szembeni elégedetlenség biztosíthatja: „Az egyesült Dél-Amerika újra fogja rendezni a darabokat a világ hatalmi tábláján” – fogalmazott vele kapcsolatban Lula, brazil elnök.

A harmadik, s egyben legújabb „posztliberális” integráció-kezdemény a 2008 decemberében összehívott, a térség fejlődő országainak összes integrációját összefogó Latin-Amerika és Karibi térség Csúcsértekezlet az Integrációért és Fejlődésért (Latin American and Caribbean Summit on Integration and Development). A találkozón résztvevők kifejezték igényüket az országok közti kooperáció és szolidaritás, a régió integrációi közti hídépítés, a globális válsággal kapcsolatos álláspontok közelítésének szükségessége iránt, és – jellegzetes poszt(neo)liberális mozzanatként – kritizálták az USA Kuba elleni közel 50 éves blokádját. (Latin American and Caribbean Summit...)

3) Válságkezelés és új regionalizmus

A világgazdasági válság hatására a kormányok kettős reakciót mutattak. Egyfelől a romba dőlt vagy dőlni készülő pénzügyi és egyéb vállalataik megmentésére siettek, másrészt nemzetközi összefogásért kiáltottak. A két tevékenység sokszor egyszerre zajlott. Az új regionalizmus intézményei jellegzetesen a közös cselekvés fő szószólóiként lépnek fel, és egyben az új típusú nemzetközi összefogás iránti igényt hangoztatják. Ez minden integrációra igaz, de nem azonos mértékben. A „posztliberális” jelleget mutató regionalizációs törekvések esetében jelentősebb, a válságig vezető rendszert alapjaiban bíráló, a többi regionális együttműködés esetében kevésbé markáns, inkább reformista változtatásokkal, javaslatokkal találkozhatunk.

Számos konferencia, workshop, találkozó és csúcsértekezlet foglalkozott a válsággal az elmúlt közel egy évben, de csak kevésnek voltak kézzelfogható eredményei. Mivel teljes körképre hiábavalóság lenne törekedni, alább a kezdeményezések, javasolt együttműködési irányok, hangsúlyok szerint igyekszünk csoportokba rendezni az új regionalizmusok válsággal kapcsolatos megnyilvánulásait.

---

³ A tagok között található Andean-csoport teljes jogú tagjai (Bolívia, Kolumbia, Ecuador, Peru), a Mercosur tagjai (Brazília, Argentína, Paraguay, Uruguay), valamint Venezuela, Chile, Guyana és Suriname, tehát a dél-amerikai kontinens összes független állama (vagyis Francia-Guyana és a Falkland-szigetek nem). Panama és Mexikó megfigyelők.

3.1. Pénzügyi együttműködés

A globális válság kedvez az új és posztliberális regionalizmus fellendülésének, hiszen megoldása, különösen a kevésbé gazdag országok részéről, nemzetközi összefogást igényel. A válságkezelő lépések sorában az elsők között említendő a pénzügyi együttműködés (közös valutaalap, közös valuta) kialakítására való törekvés.

3.1.1. ASEAN+3

A valutapiaci együttműködés kérdése már az 1997–98-as délkelet-ázsiai pénzügyi válság után felmerült. Akkor Japán és az ASEAN is javasolta közös pénzalap létrehozását (Chiang Mai Initiative Multilateralisation – CMIM). Ez tipikusan „újregionalista” megoldás, hiszen itt a szabadkereskedelem, közös piac kialakítását megelőzi a pénzügyi együttműködés. Az ilyen együttműködés szükségességét a 2008-ban kirobbant válság tovább hangsúlyozza.

2009 tavaszán, az újabb válság hatására a fent említett alapot 80-ról 120 milliárd dollárra növelték, és határoztak az országok közötti szétosztásról, illetve az igénybevétel feltételeiről (Indonézia pl. 14 milliárd dollárnyi keretet kapott). (Xinhua 2009). Az alap az országok pénzügyi egyensúlyát fenyegető „vészesetben” használható fel. A pénz 32-32 százalékát Japán és Kína fedezi, Dél-Korea 16 százalékot ad, és a maradék 20 százalék oszlik meg az ASEAN 10 tagországa között. Független regionális felügyelő egységet állítanak fel a régió gazdasági helyzetének figyelemmel követésére (monitoring) és a CMIM-döntések megfelelő megvalósulásáért. Amíg az egység nem áll készen, egy szakértő bizottság segíti az Ázsiai Fejlesztési Bank (ADB) és az ASEAN Titkárság munkáját. Ez az önálló felügyelet azért fontos az ASEAN+3 számára, mert rossz tapasztalataik vannak az IMF pénzügyi segítségével kapcsolatban, amely kedvezőtlen és hatástalan feltételekkel járt. Saját kezdeményezésük, a CMIM, keretében úgy kaphatnak segítséget, hogy nem kell a pénzalap-kezelő szigorú felügyeletétől tartaniuk. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a rendszerbe ne építettek volna biztosítékot: az az ország, amely reális szükségletének több mint 20 százalékát hívja le az alapból, alá kell vesse magát az IMF vizsgálatának.

Túl a 120 milliárd dolláros CMIM alapon, Japán további 6 billió yent (kb. 60 milliárd dollár) ajánlott fel yenben jegyzett swap formájában a tagországoknak a pénzügyi nehézségek esetére, és további 500 milliárd yen (5 milliárd dollár) értékig vállal garanciát a japán piacon a fejlődő országok által yenben kibocsátott kötvényekre. (Suharmoko, 2009)

A válságra való tekintettel az ADB 33 milliárd dollárnyi hitelkeretet állapított meg az elkövetkező 2 évre, ami közel 50 százalékkal több mint 2007–2008-ban. A manilai székhelyű bank Japán, az USA és európai országok hozzájárulásaiból gazdálkodik. (China Daily 2009)

A régió valutatartalékai 3,6 billió dollárt tesznek ki, és az országok együtt a világ aranytartalékainak több mint felével rendelkeznek. Az ASEAN 2009. márciusi csúcsertekezlete a válságmenedzselés egyik eszközeként – és a CMIM alap jótékony hatására támaszkodva – a megtakarítások mobilizálásának, a produktív és infrastrukturális beruházások serkentésének fontosságát hangsúlyozta. (ASEAN 2009) Ha a régiónak ezek a lépései sikeresek lesznek, az azt bizonyítja majd, hogy meg tudja oldani saját pénzügyi menedzselését, ami új lökést adhat az új regionalizmusnak Ázsiában és más kontinenseken is.

3.1.2. ALBA

Szintén pénzügyi együttműködés felé tesz lépéseket a latin-amerikai „posztliberális regionalizmus”. 2008 novemberében az ALBA 3. rendkívüli csúcsertekezletén az összefogás szellemi atyjának és motorjának számító Hugo Chávez venezuelai elnök tett javaslatot közös valuta megteremtésére, azzal az indoklással, hogy „nem fogunk arra várni, hogy az IMF és a Világbank kínáljon megoldást a problémákra, különösen a pénzügyi, az élelmezési és a környezeti problémákra, amelyek a világot fenyegetik.” (Bilaterals, 2008)

3.1.3. UNASUR

Az ALBA-hoz hasonlóan, egyelőre még csak egy ötlet az UNASUR közös valutája, és közös bankja is, bár a szándékot tartalmazó szerződést a résztvevők már aláírták. Ahogy az euróig vezető út, úgy ez is hosszú lesz. Témánk szempontjából itt a szándék, és a folyamat beindítása érdemel figyelmet.

3.2. Nemzetközi kapcsolatok demokratizálása

3.2.1. Amerikai Államok Szervezete

Az új regionalizmus mozzanatát tartalmazza az amerikai kontinens együttműködésének, az Amerikai Államok Szervezetének (Organization of American States – OAS)⁴ legutóbbi találkozója is. A 34 amerikai ország részvételével (Kuba kizárásával) 2009. április 18-án Trinidad és Tobagóban rendezett 5. Amerika-csúcstalálkozót (Fifth Summit of the Americas) két kérdés dominálta. Az egyik az USA–Kuba-kapcsolatok, nevezetesen a latin-amerikai országok részéről ismételt és egyre nagyobb erővel jelentkező elvárás, hogy az USA szüntesse meg a kis szigetországgal szembeni lassan fél évszázados kereskedelmi embargót, a másik a válságig vezető út és a válságkezelés.

Az előbbi (Kuba legitimálása, bekapcsolása az összamerikai kontinentális együttműködésbe) a nemzetközi kapcsolatokban az összefogás, „enyhülés” iránti igényt fejezi ki az új regionalizmus, annak is a „posztliberális” változatának megfelelően. A nemzetközi rend eddig uralkodó hatalmi-hierarchikus berendezkedésétől eltérő kooperatív megoldás igényéről van szó, ami szerves része a hosszú távú, a jövőbeni globális krízisek elkerülésének feltételét képező válságkezelésnek.

A másik kérdéskör a válság okait és közvetlen kezelését foglalta magában. A válság okaira a bolíviai elnök, Evo Morales által exponált neoliberális, a privatizációnak elsőbbséget adó gazdasági modell kritikája, valamint az USA elnökének, Barack Obamának az USA felelősségét elismerő megállapítása utalt. Morales hangsúlyozta, hogy gazdaságpolitikai változás nélkül nem lehetséges a felemelkedés. (Linkgrinder 2009) Obama pedig annak szükségességét emelte ki, hogy az USA, mint a világ egyik pénzügyi centruma, széles körű partneri együttműködést folytasson, amely a közös szabályozás révén válságelkerülő és gazdasági expanziót segítő hatással jár nemcsak az USA, hanem az egész félteke számára. (Carlsen 2009)

---

⁴ Az OAS-ban részt vesz az amerikai kontinens összes állama, kivéve Kubát, amelyet az USA vele szembeni hajthatatlan politikája akadályoz meg ebben.

Obama elnök, szavai alátámasztásául, 448 millió dolláros segélycsomagról beszélt, amelyet a kongresszus elé terjesztett. A csomag célja a kontinens bajba jutott országainak megsegítése, az egyenlőtlenség elleni küzdelem és a prosperitás végett egészen a legalsó szinttől kezdve („bottom-up development”). Az amerikai elnök ugyanebben a szellemben meghirdetett egy regionális mikrohitelalapot is (Microfinance Growth Fund) megjegyezve, hogy „ez nem jótékonykodás”, valamint elkötelezettséget vállalt rá, hogy az Amerika-közi Fejlesztési Bank (IADB) hitelkínálatát növelik. A sajtókonferencián pedig arról beszélt, hogy szükség van olyan nemzetközi pénzügyi intézményekre, amelyek nagyobb beleszólást engednek a fejlődő országok számára. (Carlsen 2009)

Természetesen mindezek egyelőre csak szavak, amelyek valóra váltása egyáltalán nem garantált. Mégis nagy jelentőségűek, mert új módon tematizálják a regionális együttműködést, és olyan elemek vannak benne, amelyeket mind a kontinens északi, mind pedig déli részén jelentős társadalmi csoportok támogatnak. Nevezetesen:

- * *Alulról felfelé fejlődés* („bottom-up development”). Ez előrevetíti a délen sokat kritizált NAFTA újratárgyalását, moratóriumot az FTA-kra mindaddig, míg új, az egyenlőtlen feleknek egyaránt megfelelő modellt sikerül kialakítani a regionális kereskedelemre vonatkozóan. (Ezek természetesen csak halvány lehetőségek. Obama elnök mindenestre a 2009. áprilisi 5. Amerika-csúcstalálkozóról hazatérve sietve kijelentette, hogy szó sincs a NAFTA újratárgyalásáról...)
- * *A multilaterális pénzügyi intézményrendszer reformja*. A válsághoz vezető szabályozatlanság, az aszimmetrikus érdekképviselés, a feltételeesség stb. kritikájának és az ezeket kiküszöbölő reformoknak az USA-ban is vannak támogatói.
- * *Szabályozás*. A pénzügyi válság kirobbanásában jelentős szerepet játszó, vagy az élelmezési válságokhoz vezető spekulációs ügyletek szabályozása szintén olyan érdek, amely mellé nemcsak latin-amerikai érdekcsoportok, hanem az USA állampolgárainak jelentős rétegei, mozgalmi is felsorakoznak.

Az új regionalizmus tehát, amely maga is a globális világ által felvetett kérdéseknek megfelelően változik, teret ad a nemzetközi kapcsolatok iránti új, vagy régi, de most erőteljesebben megfogalmazódó igények tárgyalásának, és ezzel megteszi az első lépést kielégítésük felé is.

3.2.2. CARICOM

2009 májusában a 15 rendes és 5 társult tagot számláló Karibi Közösség (CARICOM) egynapos csúcsertekezletet szentelt a válságkezelésnek, egy „világos és fókuszált válságmenedzselő stratégia” kialakításának. Felállítottak egy öttagú bizottságot, amely elsősorban a G20-ak által felajánlott alapokhoz való hozzájárulás, illetve azok felhasználási lehetőségeit vizsgálja meg, ehhez tesz javaslatokat. A csúcsertekezlet ugyanakkor hangsúlyozta a saját megoldások szükségességét is. A munkacsoportnak gyorsan kell megoldást kínálnia, mert a helyzet nem ad lehetőséget hosszas elemzésekre. A cél, hogy a nemzetközi pénzügyi intézményekkel (IMF, WB, IADB) való találkozókra, tárgyalásokra a közösség országai mielőbb felkészüljenek. Például tudniuk kell, mennyi pénzalapra van szükségük középtávon a gazdasági és szociális igények kielégítéséhez, milyen formában kérik a pénzt, (fizetési mérleg segítség, költségvetési egyensúlyteremtés stb.), mert ez meghatározza a lehívások ütemezését is. A régió országai közepes méretűek, a világ 10 legeladósodottabb országa közül 7 a CARICOM tagja, ezért más elbánást, speciális alapokat és lehetőségeket igényelnek, mint a nagyobb országok.

Egyszóval a jelenlegi válság tükrében, amelyet nem a fejlődő országok okoztak, a CARICOM tagjai öntudatosabban állnak az őket megsegíteni kész nemzetközi pénzügyi intézményekkel szemben. St. Vincent miniszterelnöke, Ralph Gonsalves azt tanácsolta, hogy a segítségre szoruló tagországok mielőbb forduljanak az IMF-hez, hogy szabadabban felhasználható forrásokhoz jussanak, mint amilyen például az általuk is használt, feltételekhez nem kötött valutatartalék-növelő exogén alap. (Richards 2009)

3.3. A protekcionizmus elkerülése

3.3.1. APEC

Az 1989-ben 12 országgal alakult, mára 21 tagot⁵ számláló Ázsiai–Csendes-óceáni Együttműködés (APEC) laza konzultatív fórum, amely ugyan hosszabb távon a szabad áru- és tőkeforgalmat tűzte ki célul (Bogori deklaráció, 1994), de aminek egyelőre leginkább jelzésértékű megnyilvánulásai vannak. A válsággal kapcsolatban a protekcionizmus elkerülésére vonatkozó és a globális válság végének határidejét megszabó nyilatkozatai érdemelnek figyelmet.

A protekcionizmus fellángolására már a válság kezdetén voltak jelek, és ez ellen több nemzetközi fórumon többen is óvtak (pl. az EU-ban is). Az APEC vezetői 2008. november végén Limában tartott találkozójukon az IMF előrejelzésére alapozva a válság lecsengésének idejét 2010 elejére tették és a hazai iparok szükséges támogatása mellett a szabadkereskedelem fenntartásának szükségességét is hangsúlyozták. Ezt az irányvonalat erősíti meg, hogy 2009. februári jelentésükben (APEC 2009) egy szó sem esik a globális krízisről, a jelentés kizárólag a csoportosulásnak az elmúlt évben a szabadkereskedelem és tőkeáramlás érdekében tett lépéseit összegzi.

A 2008 novemberi találkozón továbbá a nemzetközi pénzügyi intézményekben való aktív részvétel mellett szálltak síkra (ide tartozik Japán és – feltételesen – Kína felajánlása az IMF-alapok növelésére.) Támogatták a legfejlettebb országok (G20) lépéseit és washingtoni deklarációját, amely szintén a szabadkereskedelem fenntartását szorgalmazta. (Philstar, 2008)

Meg kell azonban említeni, hogy a miniszterelnöki találkozót megelőző szemináriumokon és workshopokon más is elhangzott. Így például a vállalatvezetőknek rendezett workshopon az indonéz miniszterelnök, Susilo Bambang Yudhoyono „Gazdasági növekedés, egyenlőtlenség és szegénység: Kihívás az APEC fejlődő gazdaságai számára” c. előadásában az üzleti köröknek a helyi társadalomért érzett felelősségére apellált, arra szólítva fel őket, hogy segítsék a szegényeket, és vonják be a lakosságot a döntésekbe. (Antara 2009) Ez az egyébként szerény kívánság azonban nem jelent meg az APEC-csúcstalálkozó konklúziói között.

Az APEC tehát eddig a „hagyományos” új regionalizmus útját járja, amely a fejlett és fejlődő országok összekapcsolásával igyekszik előmozdítani a regionalizációt. Itt – a Latin-Amerikát érintő együttműködésektől eltérően – a nemzetközi viszonyok demokratizálásnak, új alapokra helyezésének jelei egyelőre még szavakban sem igen mutatkoznak meg, annak ellenére, hogy az APEC-ben is vesznek részt latin-amerikai országok (Mexikó, Chile, Peru). Ez arra világít rá, hogy az új típusú nemzetközi regionalizációt nagymértékben meghatározzák azok az érdek- és hatalmi viszonyok, amelyek alapján a formáció létrejött.

Az új regionalizmus újabb („posztliberális”) jegyei csak ott jelennek meg, ahol eleve nagyobb a korábbiaktól és az uralkodótól eltérő tartalmú együttműködésben érdekelték köre, és ahol ez az érdekkör nagy közös osztóval bír. Az APEC olyan diffúz érdekeket ölel fel, amelyekben ez a legnagyobb közös osztó igen kicsi: nem elegendő a viszonyrendszernek a korábbi keretfeltételektől eltérő átalakításához.

A válság elhúzódása és mélyülése, a szociális gondok éleződése, a világ egyéb tájain végbemenő átalakulások, a hangot kapó rendszerkritikák és érdekek azonban hatnak. Ez tükröződik abban, hogy a 2009-es APEC-elnökséget adó Szingapúr már hangsúlyosabban kívánja kezelni a válság kérdését, és megoldásként az integráció felgyorsítását szorgalmazza. A 2009. novemberi APEC-csúcstól előkészítésére létrehozott munkacsoport a „Fenntartani a Fejlődést,

⁵ Ausztrália, Brunei, Kanada, Chile, Kína, Hongkong, Indonézia, Japán, Dél-Korea, Malaysia, Mexikó, Új-Zéland, Pápua Új Guinea, Peru, Fülöp-szigetek, Oroszország, Szingapúr, Tajvan, Thaiföld, USA, Vietnám.

Összekötni a Régiót” nevet viseli. A jelzett cél érdekében – és az APEC történetében először – 2009 júliusára összehívják a tagországok kereskedelmi és pénzügyi vezetőit, hogy megvittassák azokat fiskális és monetáris eszközöket, amelyek a vállalkozásokat és munkavállalókat segíthetik a recesszió alatt. A tervezett lépések között azonban továbbra is a szabadkereskedelem elősegítése, a protekcionizmus háttérbe szorítása dominál. Nevezetesen (Bernama 2009):

- * az áruk és a tőke áramlása előtti akadályok lebontásának intenzifikálása, kiemelve egyes területeket, ahol az ezirányú építkezés „blokkosítva” előre haladhat (pl. a származási elv szabályozásának egyértelművé tétele – streamlining);
- * a külföldi üzleti tevékenységre vonatkozó szabályok egyszerűsítése, gyorsítása, olcsóbbá tétele;
- * a logisztikai és szállítási hálózat fejlesztése szintén a külföldön végzett üzleti tevékenység költségeinek, időigényének és bizonytalanságának csökkentése érdekében;
- * a WTO dohai fordulója sikerének elősegítése.

3.3.2. ASEAN

A tíztagú⁶ ASEAN 2007 végén nagy lépést tett előre az integrációvá válás felé, amikor elfogadta az ASEAN Chartert, az integráció alapokmányát (ilyen dokumentummal az 1967-ben alakult szervezet mindaddig nem bírt). Ebben megerősítik, hogy a regionális integrálódás központi szervezete az ASEAN, és leszögezik elkötelezettségüket az emberi jogok, a társadalmi igazságosság és a multilaterális szabadkereskedelem iránt. A karta lényeges a válságkezelés szempontjából is, hiszen ez adja az alapot a határozottabb közösségi cselekvéshez. A közösségi cselekvés azonban a deklarációkon csak akkor tud túllépni, ha tőkeerős partnerek törekvéseivel találkozik. Ennek példája az ASEAN+3 keretében megvalósuló pénzügyi válságmenedzselő alap, amiről korábban már szóltunk.

Az ASEAN 2009. márciusi csúcstalálkozóján a válság kezelésével kapcsolatban a zárónyilatkozatban üdvözölték a tagországok expansionista gazdaságpolitikai lépéseit, hitet tettek a szabadkereskedelem mellett és a protekcionizmussal szemben. A jövőbeli krízisek elkerülése szempontjából a regionális együttműködés, a fejlett és fejlődő országok koordinált fellépésének és a nemzetközi pénzügyi intézmények reformjának szükségességét hangsúlyozták. (ASEAN 2009)

3.3.3. ASEM

Az európai és ázsiai országokat összekapcsoló 45 tagú ASEM legutóbbi (9.) külügyminiszteri találkozásán (2009. május) a szándékok szerint a globális válság lett volna a központi téma, de a politikai-biztonsági kérdések (Mianmar, Észak-Korea) miatt a válság végül csak a témák egyike maradt. Ami a válságra vonatkozik, az egyfelől az elhatározás, hogy újra megrendezik a gazdasági miniszterek tanácskozását (amire 2003 óta nem került sor), hogy szilárdabb nemzetközi gazdasági-pénzügyi rendszer kialakítását sürgették, és hogy deklarálták az élelmezési válság elleni közös fellépés szükségességét. Egyébiránt – az APEC-hez hasonlóan – az ASEM országai is soraik szorosabbra zárását, a kooperációs folyamat mélyítését tartották szükségesnek, a WTO keretében zajló további liberalizációval együtt, elutasítva a protekcionista perspektívákat, és egyben üdvözölve a legerősebb gazdaságok (G20) válságmenedzselő (fel)ajánlásait. Emellett egyöntetűen kiálltak a nemzetközi pénzügyi rendszer jobb szabályozá-

⁶ Alapító tagok 1967-ben: Fülöp-szigetek, Indonézia, Malaysia, Szingapúr, Thaiföld. Később csatlakozott tagok: Brunei (1984), Vietnam (1995), Laosz és Mianmar (Burma) (1997), Kambodzsa (1999).

sáért, a résztvevő országok képviselőinek kiegyensúlyozottabbá tételéért, és azért, hogy a nemzetközi segélyezésre (ODA) a fejlett országok GNI-juk 0,7 százalékát fordítsák. (ISRIA 2009)

3.4. Új gazdasági modell

A válság egyik hatása, hogy ráébreszti az országokat a közös érdekeken nyugvó együttműködésben rejlő előnyökre. Ez – a válság által szintén felélesztett protekcionista tendenciák ellen ható erőként – az integrációk elmélyítésére ösztönzi az új regionalizmusok résztvevőit is. Látható ez a fentiekből is, de Latin-Amerikában ez a törekvés – részben ottani újszerűsége, részben eltérő jellege miatt – különös erővel jelentkezik, és a fennálló, válságba került neoliberais rend kritikájával párosul.

3.4.1. Latin-Amerika és a karibi térség csúcserkezte az integrációért és a fejlődésért

2008 decemberében Brazíliában rendezték meg az első, a fenti nevet viselő latin-amerikai és karibi találkozót, amelyre tehát sem az USA-t sem Kanadát nem hívták meg. A találkozón a résztvevők a régiót és annak különböző integrációit érő hatásokat vitatták meg. Az eseménynek egyelőre inkább elvi jelentősége van, konkrét válságkezelő lépések nem születtek, de a kontinens fejlődő országainak együvé tartozását szimbolizálni hivatott találkozó katalizálja a napjainkban intenzifikálódni látszó együttműködési törekvéseket a latin-amerikai (és a karibi) régióban.

Az amerikai fejlődő országok találkozója mindazonáltal többféle, újszerű kihívást jelent a hagyományos, USA-vezette amerikai kapcsolatokra nézve, mivel (Wertz 2008):

- * a csúcson követelték az USA Kubával szembeni embargójának feloldását;
- * Ecuador, Bolívia, Venezuela saját kezében akarja tartani a kábítószer-kereskedelem elleni harcot, amely szorosan kötődik a terrorizmushoz;
- * Ecuador 2008 decemberében fizetéseképtelenséget jelentett be soros kötelezettségeire, és ezt más országok követhetik;
- * Oroszország növeli jelenlétét a térségben;
- * Brazília, amelynek elnöke a találkozó kezdeményezője volt, regionális vezető szerepre tehet szert.

3.4.2. Mercosur

Az egyelőre 4 teljes jogú tagot számláló Mercosur⁷ tagjai között a válság hatására fellángoltak a szervezet tagországai közti aszimmetriák miatt régi keletű viták (pl. Uruguay sérelmezte Argentína és Brazília nem vámjellegű protekcionista lépéseit), amik akadályát képezik a közös válságkezelésnek. Ezért, bár a Mercosur vezetői többször is (pl. 2008 decemberében, 2009 áprilisában) összeültek, hogy megvitassák a válság által szükségessé vált lépéseket, nem tudtak közös akciókban megegyezni. Ezért is lényeges momentum, és az integráció fejlődésére és válságmenedzselésére jelentős hatással lehet a régió két legerősebb gazdasága, Brazília és a tagfelvételét (a Mercosur többi tagjának ellenkezése miatt) évek óta váró Venezuela kapcsolatai-

⁷ Brazília, Argentína, Paraguay, Uruguay, társult tagok Bolívia, Chile, Kolumbia, Ecuador, Peru, teljes jogú tagfelvétel előtt áll Venezuela.

nak szorosabbra fonása. A válság közepette, 2009 elején ez a két ország összesen 21 új kooperációs megállapodást írt alá, és megegyeztek, hogy háromhavonta magas szintű találkozót tartanak. Az egyezmények az agrárium, energetika, ipar, ezen belül kiemelten az élelmiszeripar területét érintették. Venezuelai agrárszakemberek képzése, és venezuelai olaj Brazíliába szállítása is szerepel a sorban. A két ország elnöke egyetértett abban, amit Luis Inacio Lula da Silva brazil elnök így fogalmazott meg: „Most először ismerték fel választott latin-amerikai vezetők, hogy egyedül gyengék, együtt erősek vagyunk.” (Sperling 2009)

Brazília és Argentína megegyezett, hogy a kétoldalú kereskedelmet helyi valutában bonyolítják, kiiktatva a dollárt, és a brazil elnök 2008 decemberében ennek követésére szólította fel a Mercosur másik két tagországát is. Ezen kívül Lula hangsúlyozta a szigorú hitelszabályozásnak, a pénzalapok diverzifikálásának, a külső pénzügyi forrásoktól való függés csökkentésének szükségességét. (Xinhuanet, 2008)

A brazil elnök javasolta még, hogy állítsanak fel egy kis- és középvállalatoknak szóló 100 millió dolláros alapot. Ez hitelgaranciát nyújtana a célzott vállalati körnek a több tagországot érintő állami és magánprogramokban, amennyiben a hiteleket akkreditált bankoktól veszik fel. Az alap legnagyobb teherviselője Brazília lenne. A Mercosur Strukturális Konvergencia alapjához (FOCEM) hasonló finanszírozási arányokról lenne szó (70 százalék Brazília, 27 százalék Argentína, 2 százalék Uruguay, 1 százalék Paraguay), de mindenki egyenlő (25-25 százalékos) arányban jutna hozzá a pénzhez. További brazil javaslat a régió belüli kereskedelmi korlátok lebontása (a dupla külső vámrendszer megszüntetése), és a családi farmok számára létrehozandó 300 ezer dolláros pénzalap. Brazília ezen felül felajánlotta, hogy megduplázza a FOCEM-hez való hozzájárulását egészen 2010-ig. (Brazil's Proposal of... 2008)

3.4.3. ALBA

Az ALBA vezetői az OAS 5. Amerika csúcserkezte után deklarációban fejtették ki, hogy elégedetlenek az eredménnyel. Ők egy más, saját intézményrendszert kívánnak kialakítani, amely a dél-amerikai történelemben és szükségletekben gyökerezik. Ennek példaként hozták fel az ALBA-t, az olajipari együttműködést (Petrocaribe) és az UNASUR-t, amelyek mindegyike a szolidaritás elvén épül fel. A Petrocaribe a térség állami olajipari vállalatai (pl. Petrobras, Petroecuador, Cupet, Petrotrin, Petroamerica stb.) közti együttműködési szervezet, amelyet 2004-ben kezdeményezett a venezuelai elnök. 2008-ban már 18 karibi ország vett részt a kooperációban. (Dominguez 2006)

Az ALBA a 2008 augusztusában kibontakozó nemzetközi élelmezési válságra válaszul új regionális élelmiszer-alapot (közös vállalatot) is létrehozott, Alba Alimentos (Alba Foods) néven. Kezdetnek Venezuela minden ALBA-tagállam számára 2 millió dollárt fizetett be az alapba. (Bilaterals 2008/b)

Az ALBA 7. csúcserkeztén, 2009 áprilisában regionális klíringrendszert (Regional Clearance Unitary System), hívtak életre, amely saját közös elszámolási egységgel, a SUCRE-val (Unified/Single System for Regional Compensation),⁸ elszámoló kamarával, és egyesített valutatartalék-alappal bír. A rendszer, amelyhez az európai monetáris rendszerről vettek példát, 2010-ig lépne életbe, és a tervek szerint a Sucre keményvalutaként funkcionálna. Egyes ALBA-tagok számára, mint például Dominika, St. Vincent, a valutaunió gondolata problémát jelent, mert ők már tagjai egy hasonló pénzügyi rendszernek, a kelet-karibi dollárt használó Kelet-Karibi Valutauniónak. (Bilaterals 2008/a)

A vállalati csődökkel járó válság idején válságmenedzselési (illetve válságmegelőzési) törekvésnek számít az ALBA részéről, hogy kiáll a nagy nemzeti vállalatok létrehozása mellett. Ezekkel – úgymond – a lakosság elemi szükségleteinek kielégítését látja biztosítottnak, és tá-

⁸ Az elszámolási egység neve is utal az ALBA irányultságára: Antonio José de Sucre (1795–1830) szabadságharcos, és egyben Simon Bolívar (1783–1830) közeli barátja volt.

mogatja a „korrekt és komplementer” kereskedelmi mechanizmusokat a „zabolátlan verseny”-nyel szemben. (ALBA 2009)

4) Összegzés

Az új regionalizmus kormányközi együttműködésekre vonatkozó fogalma alapján vizsgáltuk a 2008-ban kirobbant globális válságra adott regionális válaszokat.

Az új regionalizmus így értelmezett jelensége és formái a világgazdaság előrehaladó integrálódását, és egyszersmind ennek az integrálódásnak a strukturális problémáit tükrözik. Ezért válik az új regionalizáció fejlődése a maga szerteágazó mivoltával együtt is két jól elkülöníthető ágra.

Az egyik típusú új regionalizmus a globalizáció struktúráján belül, ahhoz alkalmazkodva, arra támaszkodva, azt működési zavarain átsegítve keresi a helyét. Elfogadja, és a viták, érdekütközések működési terepének tekinti a fennálló hatalmi hierarchiát (pl. az USA dominanciája, a transznacionális vállalatok szerepe, a nemzetközi pénzügyi intézmények politikáját, a szabadkereskedelmet stb.), legfeljebb annak hibáit javítaná ki, vadhajtásait nyesegetné le (pl. spekuláció és hiteltúlfűtöttség megakadályozása jobb szabályozás révén, kiegyensúlyozottabb érdekérvényesítés a nemzetközi szervezetekben stb.). Ilyen jellemzőket hordoz például az OAS, az APEC vagy az ASEM.

Az új regionalizmus másik ága hasonlóképpen a globális helyzetből sarjad, de annak működési kereteit feszegeti, és mechanizmusainak megváltoztatásában keresi a válság, és annak az adott régióra gyakorolt hatásainak semlegesítését. Ebbe a körbe leginkább a „poszt-(neo)liberális” jelzővel jellemezhető regionális törekvések tartoznak, mint amilyen például az ALBA, az UNASUR vagy a Latin-Amerika és Karibi térség Csúcsértekezlet az Integrációért és Fejlődésért.

Az új regionalizáció dinamikája oda hat, hogy a globális világrend hatalmi struktúrájának és mechanizmusainak kritikája az adott kereteket egyelőre nem feszegető régiókban is megjelenik, elsősorban az egyes országokon belüli civil mozgalmak jóvoltából, de nyomokban kormány szinten is (példa erre az egykori maláj miniszterelnöknek Mahathir Mohamadnak az USA dominanciája elleni verbális fellépése, és az általa az APEC-re válaszként javasolt kelet-ázsiai együttműködés, az EAEC). Ezért az új regionalizmusnak a dolgozat 2.1. fejezetében említett két (a kormányközi vs. a kormányok és a társadalom viszonyát érintő) dimenziója összefügg. A „poszt-(neo)liberális” regionalizáció a kormányzás új, demokratikus formái nélkül nem kaphat kellő támogatást a társadalomtól, és a globalizáció adott struktúráit elfogadó kormányközi együttműködési formák szükségszerűen kevésbé, vagy csak formálisabb módon alkalmazzák a demokratikus kormányzás módszereit.

Mindez arra enged következtetni, hogy az új regionalizmus (minden szinten) a globális világ problémakezelésének, így a válságmenedzsmentnek is adekvát formája, és éppen a válságkezelés (tartós) sikere határozza meg, hogy az új regionalizmus mely típusai és formái élnek majd tovább.

* * * * *

Referenciák

- ALBA (2005): What is the ALBA?
<http://www.alternativabolivariana.org/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=1981>
- ALBA (2009): The Declaration of Cumaná: Capitalism 'Threatens Life on the Planet' 26 April 2009. 26 April 2009
http://www.handsoffvenezuela.org/capitalism_threatens_life_on_the_planet.htm
- Antara (2009): APEC Agree to Strengthen Cooperation on Crisis Handling 11/23/08
<http://www.antara.co.id/en/arc/2008/11/23/apec-agree-to-strengthen-cooperation-on-crisis-handling/>
- APEC (2009): APEC Fact Sheet. Regional Economic Integration. February 2009.
http://www.apec.org/apec/news_media/fact_sheets.html
- ASEAN (2009): Press Statement on the Global Economic and Financial Crisis Cha-am, Thailand, 1 March 2009 <http://www.aseansec.org/22323.htm>
- Bernama (2009): Apec 2009 to Address Global Economy Crisis. MySarawak January 15 2009. <http://www.mysarawak.org/2009/01/15/apec-2009-to-address-global-economy-crisis.html>
- Bilaterals (2008/a): ALBA Member Nations to Create Common Currency. Bilaterals.org 28-11-2008. http://www.bilaterals.org/article.php?id_article=13907
- Bilaterals (2008/b): Petrocaribe: New Regional Food Firm. Bilaterals.org August, 13 2008 http://www.bilaterals.org/article.php?id_article=12942
- Brazil's Proposal of Mercosur Fund for Business Ready for Launching 12/12/2008
<http://funcapciencia.funcap.ce.gov.br/synopsis/synopsis-12-12-2008/brazils-proposal-of-mercosur-fund-for-business-ready-for-launching>
- Burfisher, M.E. – Robinson, S. – Thierfelder, K. (2003): Regionalism: Old and New, Theory and Practice. International Conference Agricultural Policy Reform and the WTO: Where Are We Heading? Capri (Italy), June 23-26, 2003 letölthető:
<http://www.ifpri.org/pubs/confpapers/2003/burfisherrobinsonthierfelder.pdf>
- Carlsen, Laura (2009): Obama Pledges to Seek "Equal Partnership" At Americas Summit: Matching Words with Deeds. Americas Program April 23, 2009 <http://americas.irc-online.org/am/6068>
- China Daily (2009): China Injects \$38b into Asian Crisis Fund 2009-05-04
http://www.chinadaily.com.cn/china/2009-05/04/content_7739585.htm
- Dobolyi Alexandra (s.a.): Egy új világpolitikai igazodási pont: A sanghaji együttműködés.
http://www.dobolyi.hu/userfiles/image/sanghaji_egyuttmukodesi_szervezet.pdf
- Dominguez, Francisco (2006): ALBA: Latin America's Anti-imperialist Economic Project. 21st Century Socialism August 10th 2006
http://21stcenturysocialism.com/article/alba_latin_americas_anti-imperialist_economic_project_01110.html
- Erdős Kata (2009): Orosz–kinai szervezkedés az USA ellen Moszkvától Hágáig. Kitekintő 2009. április 3. http://kitekinto.hu/intro.php?cikkTovabb=kelet-azsia/2009/04/03/orosz-kinai_szervezkedes_az_usa_ellen
- Frida Balázs (2001): „Új regionalizmus és globalizáció” REGIONALIZATION in a Globalizing World. A Comparative Perspective on Forms, Actors and Processes. Edited by Michael Schulz, Frederik Söderbaum & Joakim Öjendal, London – New York, 2001. Recenzió.
<http://www.anthropolis.hu/tanulmanyok/doc/regionalizmus.pdf>

- Grant, Andrew J. – Söderbaum, Fredrik (eds.) (2004): *The New Regionalism in Africa*. London: Ashgate.
- Hänggi, Heiner (2000): Interregionalism: Empirical and Theoretical Perspectives. Paper prepared for the workshop “Dollars, Democracy and Trade: External Influence on Economic Integration in the Americas” Los Angeles, CA, May 18, 2000
<http://www.cap.uni-muenchen.de/transatlantic/download/Haenggi.PDF>
- ISRIA (2009): Vietnam: Chair’s Statement – The Ninth ASEM Foreign Ministers' Meeting. ISRIA http://www.isria.com/RESTRICTED/D/2009/MAY_28/26_May_2009_76.htm
- Kothari, Smito – Kuruvilla, Benny (2008): There Is No Alternative to Socialism. Interview with Egyptian economist Samir Amin. Volume 25, Issue 26: Dec. 20, 2008-Jan. 02, 2009 India's National Magazine
<http://www.hinduonnet.com/fline/fl2526/stories/20090102252604400.htm>
- Latin American and Caribbean Summit for Integration. 12/18/2008.
<http://www.trabajadores.cu/news/latin-american-and-caribbean-summit-for-integration/?searchterm=blockade>
- Lehoczki Bernadett (2007): A regionalizmus három generációja Latin-Amerikában. *Köz-Gazdaság* 2007/3. <http://www.koz-gazdasag.hu/images/stories/2per3/10-lehoczki.pdf>
- Linkgrinder (2009): Western Hemisphere Leaders Address Economic Crisis
http://www.linkgrinder.com/news/Top_News_article_857432_stories_article.html
- MacClean, Sandra J. (1999): Peacebuilding and the New Regionalism in Southern Africa. *Third World Quarterly*, Volume 20, Issue 5 October 1999, pp. 943 – 956
- OECD (2007): Environment and Regional Trade Agreements. OECD, Paris
<http://www.oecd.org/dataoecd/56/55/38664937.pdf>
- Philstar (2008): APEC: Crisis Contained in 2010, November 25, 2008
<http://www.philstar.com/Article.aspx?articleid=418393>
- Richards, Peter (2009): Crisis Response: CARICOM Establishes New Task Force, Cananews 25 May 2009 <http://www.cananews.net/news/131/ARTICLE/38124/2009-05-25.html>
- Sanahuja, José Antonio (s.a.) From “Open Regionalism” to “Post-Liberal Regionalism”: Crisis and Change in Latin American Regional Integration Complutense Institute for International Studies (ICEI)
http://www.uq.edu.au/acpacs/docs/seminars/regional_integration_latin_america.pdf
- Scott, James W. (Ed.) (2009): De-coding New Regionalism: Shifting Socio-Political Contexts in Central Europe and Latin America 2009, Ashgate. Reviewed by Gavin O’Toole in The Latin American Review of Books <http://www.latamrob.com/?p=813>
- Sperling, Erik (2009): Brazil and Venezuela Strengthen Integration in 6th Bilateral Summit. January 17th 2009, <http://www.venezuelanalysis.com/news/4120>
- Suharmoko, Aditya (2009): Asian Nations Reach Deals to Cushion Crisis, Pool \$120b. The Jakarta Post, 05/04/2009 <http://www.thejakartapost.com/news/2009/05/04/asian-nations-reach-deals-cushion-crisis-pool-120b.html>
- UNASUR, Union of South American Nations Business with Latin America, May 28, 2008
<http://businesswithlatinamerica.blogspot.com/2008/05/unasur-union-of-south-american-nations.html>
- Wertz, Fausta (2008): Latin America: Summits and Crisis. Real Clear World. December 21, 2008
http://www.realclearworld.com/blog/2008/12/last_week_at_the_latin_america.html
- What is the ALBA? http://www.alternativabolivariana.org/pdf/alba_mice_en.pdf
- Xinhua (2009): ASEAN Plus Three to Finalize Chiang Mai Initiative Talks in Bali. April 23, 2009. People’s Daily Online
<http://english.people.com.cn/90001/90777/90851/6643644.html>

Xinhuanet (2008): Lula: Financial Crisis Reveals "Perversion" of World Economic System.
China Economic Net December 17, 2008
http://en.ce.cn/subject/financialcrisis/financialcrisiswr/200812/17/t20081217_17695989.shtml

NEMZETKÖZI GAZDASÁGI SZERVEZETEK ÉS A VILÁGGAZDASÁGI VÁLSÁG 2008–2009

Csáki György

A 2007–2008-ban az Amerikai Egyesült Államokban kitört súlyos pénzügyi válság – a globalizáció nyújtotta transzmissziós mechanizmusokon keresztül – szinte azonnal globálissá vált, az eltűnt virtuális pénztömeg kiszárította a nemzetközi pénzpiacokat, s a globális likviditási válság azonnal globális hitelbálságba fordult. A hitelválság pedig azonnal recesszióba döntötte az elsősorban (vagy szinte kizárólag) hitelbe vásárolt termékeket gyártó ágazatokat, elsősorban a járműgyártást és az építőipart. A súlyos ágazati visszaesések pedig igen gyorsan általános recesszióba döntötték előbb az amerikai gazdaságot, majd pedig a világgazdaság túlnyomó részét.¹

Ez a válság a globális világgazdaság első átfogó világgazdasági válsága, kitörésének körülményeit és várható hatását tekintve pedig nyilvánvalóan csak az 1929–33-as világgazdasági válsághoz hasonlítható. A világ azonban levonta az 1929-es válság tanulságait, amikor New York-i tőzsdekrach és az USA-beli pénzügyi válság azért vált, azért válhatott átfogó világgazdasági válsággá (és a világgazdaság történetének eddig ismert legpusztítóbb válságává), mert a pénzügyi válságra való reakcióként restriktív hullám, protekcionista hullám és leértékelési verseny szabadult el a világgazdaság akkori főszereplői között. Tanulva ebből, a II. világháború utáni nemzetközi gazdasági architektúrát, a Bretton Woods-i rendszert éppen ezekre a tanulságokra gondolva teremtették meg.² 1929–33 legfőbb tanulsága az, a történelmi emlékezetben – most már úgy látszik – hatvan éven át az rögződött, hogy *egyrészt, a recesszióban fogyasztást kell ösztönözni*, s nem restriktív gazdaságpolitikát folytatni; *másrészt, a válságot csak együttműködéssel lehet elkerülni*, s ha mégis kitört, *a válságból csak együttműködéssel lehet kilábalni*. Ebből következően természetes, hogy a jelenlegi válságban is felértékelődnek a sokoldalú nemzetközi gazdaságpolitikai együttműködés intézményi keretei, fokozott reflektorfénybe kerül a Bretton Woods-i intézményrendszer – több mint harminc évvel a Bretton Woods-i nemzetközi pénzügyi rendszer fölbomlása után is. A válsághoz vezető szabályozási gyöngeségek a jövőben csak a pénzügyi reguláció globális összehangolása révén küszöbölhetők ki.³ A globális pénzügyi egyensúlytalanságok ma már a szabadkereskedelem fenntartható-

¹ Egyes dinamikus fejlődő feltörekvő gazdaságokban – elsősorban Kínában, Indiában és néhány más dél-kelet-ázsiai országokban 2009 márciusában (még?) nem beszélhettünk válságról, csak növekedéslassulásról. A világgazdaság egészében éppen e miatt az országcsoporthoz miatt nem csökken jelentős mértékben az összkibocsátás, noha a fejlett országokban – mind az IMF, mind pedig az OECD előrejelzése szerint – csökken 2009-ben a GDP.

² Témánk szempontjából most elhanyagolható a Bretton Woods-i rendszert megalapozó másik történelmi tanulság: az I. világháborút lezáró békek romboló hatásainak elkerülése érdekében, a Bretton Woods-i rendszerből nem zárták ki a háborús veszteségeket.

³ Garten, Jeffrey (2008): *Think Globally on Financial Regulation*. *The Financial Times*, április 4. p. 9.

ságát veszélyeztetik.⁴ A globális problémák, nyilvánvalóan, globális válaszokat igényelnek, mégpedig a globális válaszok koherens egészét – a *Financial Times* ismert kolumnistája (némi iróniával, persze) már a világkormány szükségességéről ír.⁵

Az új helyzet kizárja a régi válaszok relevanciáját, az új válaszok pedig csak vitákban fogalmazódhatnak meg – vitáznak egymással a nemzetközi szervezetek is, az UNCTAD 2008. decemberi elemzésének címe azt kérdezi: „Soha nem tanulunk?”⁶. Az anyag bevezetője határozott állásfoglalással zárul: „Elégtelen az IMF jelenlegi megközelítése, amely prociklikus politikákat igényel a válságban lévő országoktól. Az UNCTAD hosszú ideje azt hangsúlyozza, hogy a multilaterális koordináció az egyetlen életképes megoldás.”⁷ Az elemzés szerint „a szimmetrikus intervenciók nélküli segélycsomagok költségeinek és az árfolyamrendszereknek az alapvető átgondolása nélkül a szükségesnél sokkal nagyobb lesz a pénzügyi válságnak a reálgazdaságokra gyakorolt spill-over-hatása.”⁸ Az IMF és a Világbank a G20 országait bírálja – vezetőik egymásra rímelő beszédeiben. *Robert Zoellick*, a Világbank elnöke kijelentette, „ha fiskális ösztönzést alkalmazunk a bankrendszer stabilizálása nélkül, hamis lesz a meglódulás.” *Dominique Strauss-Kahn*, az IMF vezérigazgatója pedig úgy értékeli, a Huszak 2008. november 15-i washingtoni találkozáján ugyan „egy hangon beszéltek”, de azóta „nagyon kevés történt, s kifutunk az időből”.⁹

A továbbiakban röviden áttekintjük, mit és hogyan kísérel megtenni a Kereskedelmi Világszervezet, a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap¹⁰ a kialakult világgazdasági válságból való mihamarabbi kilábalás, a válság utáni korszak kiegyensúlyozott és fenntartható világgazdasági fejlődése érdekében.

1) A WTO és a protekcionizmus új hulláma

Minden válságban föltámadnak a protekcionista törekvések, a nemzetgazdaságok többségében megkísérlik a válság terheit más országokra hárítva kiemelkedni a káoszól, ezért a WTO központi szerepet kell(ene), hogy játsszon abban, hogy 153 tagországa mindent megőrizzen a nemzetközi kereskedelem liberalizációja terén 1948 óta elért eredményekből. A WTO azonban „béna kacsa”, s vezetőinek nyilatkozatain kívül aligha tud sokat tenni a feléledő protekcionizmus ellen.

Pascal Lamy, a WTO francia vezérigazgatója, meglepő lépést tett: 2008 júliusában Genfben „informális miniszteri értekezletet” hívott össze – annak érdekében, hogy kimozdítsa a holtpontról a szervezet 2006-ban felfüggesztett tárgyalássorozatát, a dohai fordulót. Lamy Genfben hívta az EU 27 tagját, valamint Japánt, Ausztráliát, Kanadát – és a BRIC-országokat, Mexikót és Törökországot. Ebből is látható, hogy a világkereskedelmi tárgyalásokon a fejlődő országok minden korábbinál határozottabban és sikeresebben képviselik érdekeiket – nem utolsósorban a BRIC-országok erőteljes fellépése és koordinációs tevékenysége révén. Az „informális miniszteri értekezlet” elé terjesztett „genfi csomagok”¹¹ azonban a jelenlévők konszenzusát

⁴ Wolf, Martin (2008): Global Imbalances Threaten the Survival of Liberal Trade. *The Financial Times*, december 3. p. 11.

⁵ Rachman, Gideon (2008): And Now for a World Government. *The Financial Times*, december 9. p. 11.

⁶ UNCTAD (2008): *We Will Never Learn?* UNCTAD Policy Brief No 5., december.

⁷ *Ibid.*, p. 1.

⁸ *Ibid.*, p. 2.

⁹ Beattie, Alan (2009/a): Call for Financial Co-operation on Global Stimulus. *The Financial Times*, január 27. p. 3.

¹⁰ A továbbiakban az elterjedt rövidítéseket használjuk: *WTO*, *WB* és *IMF*.

¹¹ A mezőgazdasági piacra jutást („*Agricultural Market Access = AMA*”) és a nem mezőgazdasági termékek piacra jutását („*Non-Agricultural Market Access = NAMA*”) tárgyaló két javaslatcsomag.

sem tudták biztosítani, így a WTO első fordulója – a 2001 és 2006 közötti „hosszú vergődés” után – immár több mint három éve hivatalosan felfüggesztett állapotban van. Ez annál is inkább fájdalmas tény, mert a dohai forduló fő gondolata a kereskedelem és a fejlesztés összekapcsolása, s fő programja a „Doha Development Agenda” – s noha a fejlődő és feltörekvő országok világgazdasági erőpozícióinak erősödése nyilvánvaló tény, jól tükrözi ezt a genfi informális miniszteri értekezlet is, de a sokoldalú kereskedelempolitikai tárgyalásokon nincs áttörés.¹²

2) Az IMF „feltámadása” a válság következtében

Az IMF 2005–2006-ra teljesen eljelentéktelenedett, hiszen legnagyobb adósai (Argentína, Brazília, Mexikó és Törökország 2005 késő őszén, majd Indonézia 2006 koratavasán), rendre a lejáratú idő előtt visszafizették tartozásaikat, s úgy tűnt, csak a gyakorlatilag segélynek tekinthető, „legpuhább” hiteleire volt igény. A szervezett elengedhetetlen reformja megtorpant, mert a szavazati jogok átrendezése nem sikerült. Japán, Kína és India – a világgazdaság legnagyobb hitelezői – elégedetlenek az IMF-ben birtokolt kvótáikkal (azaz: szavazati arányakkal), hiszen Kína kisebb szavazati joggal rendelkezik, mint a Benelux államok...¹³

A válságban ugyanakkor egyre gyakrabban merül föl, hogy az IMF az egyetlen átfogó nemzetközi pénzügyi szervezet, amely koordinálhatná a szükséges forrásjuttatást.¹⁴ *Ted Truman*, a tekintélyes *Peterson Institute for International Economics* főmunkatársa egyszerűen fogalmaz: „Amikor a Huszak csoportjának vezetői összegyűlnek áprilisban Londonban, egyetlen politikai eszközzel rendelkeznek, amellyel a pénzügyi válságot együttműködve, konkrétan és hitelesen kezelhetik. Kötelezettséget vállalhatnak egyszeri és azonnali 250 milliárd dollár értékű forrásjuttatásra a Nemzetközi Valutaalap számára, hogy azt különleges lehvívási jogok formájában a tagállamoknak folyósíthassa.”¹⁵

Az IMF három módon fejtheti ki hatását világgazdasági válságban: 1. globális, regionális és országtanulmányokkal, vagyis a világgazdasági helyzet szakszerű és alapos feltárásával, illetve explicit tanácsadással; 2. mint a jegybankok, az IMF is képes „verbális intervenció” gyakorlására: vezetőinek beszédei, nyilatkozatai, előadásai révén orientálja a világgazdaság főszereplőit; 3. hitelnyújtással, mégpedig egy speciális, válságokban aktivizált hitelkonstrukció révén.

2.1. IMF-elemzések a válságról

Az IMF és a Világbank közös negyedéves folyóirata, a *Finance & Development* 2008. júniusi száma beszélt először – *expressis verbis* – válságról, több cikkben is. „Ez a válság évtizedek óta a legsúlyosabb, az érett pénzügyi piacokat érintő válság, s válságnak még nincs vége”, írja *Laura Kodres*.¹⁶ A válsághoz vezető utat, Kodres felfogásában, az alacsony nominális kamatlábak, likviditásbőség, a pénzpiacok alacsony volatilitása és az általános önelégültség alapján

¹² A dohai forduló mindaddig két konkrét eredményt hozott: a tagországok *elfogadták a legkevésbé fejlett országok gyapotexportjának teljes kvóta- és vámmentességét, továbbá elfogadták a mezőgazdasági exporttámogatások tilalmát 2013. december 31. után.*

¹³ A valutaalap eljelentéktelenedéséről és a 2005–2006-ban megfogalmazott reformelképzelésekről lásd: Csáki György (2006): IMF '2006: valódi reformok? *Fejlesztés és Finanszírozás*. 4. szám.

¹⁴ Csáki György (2008): A Nemzetközi Valutaalap lehet a válság nyertese. *Világgazdaság*, november 19. p. 20.

¹⁵ Truman, Ted (2009): How the Fund can help save the world economy. *The Financial Times*, március 6. p. 9.

¹⁶ Kodres, Laura (2008): Crisis of Confidence ... and a Lot More. *Finance & Development*, June. p. 9.

kialakult nagy befektetői kockázatvállalás jellemezte. A pénzpiaci szereplők a kedvező piaci körülmények tartóssága következtében sokan a pénzpiacok új paradigmájában kezdtek hinni. Normává vált a kockázatos befektetések gyakorlata – gyakran anélkül, hogy a befektetők tisztában lettek volna a kockázatok mibenlétével és az azokat fedező tőkék elégtelenségével. „Annak ellenére, hogy a pénzügyi szektor hivatalos szereplői ismételtlen figyelmeztettek arra, hogy a pénzügyi szektor stabilitását alááshatja az intenzív „hozam-hajhászás”, a magánszektor ösztönözte a további kockázatvállalást. 2007 tavaszán már néhány nagy pénzügyi intézmény felső vezetői is nyilvánosan aggodalmukat fejezték ki, elsősorban az átlag alatti jelzáloglevelekkel támogatott hitelekhez kapcsolódó strukturált értékpapírok és a hitelszerződések tőkeáttételes kivásárlások enyhe feltételei miatt. Mivel azonban továbbra is fennmarad az alacsony kamatszint és a bőséges likviditás, az AAA minősítésű és az átlagosnál magasabb jövedelmű strukturált hitelinstrumentumok iránti kereslet 2007 közepéig változatlan maradt. A felügyeleték elégtelen információkkal rendelkeztek ahhoz, hogy megállítsák a túlárazott értékpapírok további burjánzását.”¹⁷ Ez a hitelválság – mint a korábbi hitelválságok is – a hitelezési sztenderdek lazulásának volt a következménye. A szubprime jelzáloglevelek piacán kialakult válság nagyon gyorsan tovaterjedt: a strukturált hitelinstrumentumok átláthatatlansága és bonyolultsága elrejtette azok méretét és a felvett pozíciók tőkeáttételének mértékét – gyakran még maguk a pénzintézetek előtt is. A válság gyors kiterjedése sok befektetőt meglepett és elbátortalanított. „Nem lesz egyszerű megoldani a problémát, mivel a válságot előidéző elemek mélyen beágyazódtak a magánszektor magatartásába és néhány esetben még a szabályozásba is. A probléma azonban komoly figyelmet érdemel, mert terjedése számos ország átlagpolgárainak tömegét érintheti.”¹⁸

Randal Dodd és *Paul Mills* cikke¹⁹ a probléma kiindulópontját elemzi, s leszögezi: „Az USA jelzálogpiaca milliárdnyi problémájának mindegyike megoldható lehetett volna, de együtt olyan válságot okoztak, amely végigsöpört a földgolyón.” Az amerikai jelzálog-piac azért „szabadulhatott el”, a kockázatos hitelezés azért válhatott „rendszerre”, mert az ingatlanárak az amerikai piacon gyorsan emelkedtek, és 1929 óta nem estek egyszer sem. „Mit tanultunk ebből a fertőzésből? Először, az értékpapírosítás a kockázatok egy részét eltávolította a bankrendszerből, de nem annyit, amennyit feltételeztek. Hosszú idő szükséges még annak feltáráshoz, hol halmozódtak föl. Másodsor, az otc-piacok nyomás alatt nem maradnak szükség-szerűen likvidek. A bankközi piacok összeomlása mélyebb volt és tovább tartott annál, mint amit bárki is feltételezett 2007 augusztusa előtt, ami azt jelzi, hogy az intézményeknek saját forrásaikra támaszkodva kell képesnek lenniük egy hosszabb időszak túlélésére. Harmadszor, a banki kockázatkezelés a saját intézmények megóvására koncentrált, és figyelmen kívül hagyta a rendszerkockázatokat. Ennek eredményeként, az egyénileg a túlélés szempontjából racionális magatartások kollektíven irracionális eredményre vezettek. Végül, a válságkezelés különösen összetettnek bizonyult egy olyan világban, amelyben a kockázatok és a derivatívák szétszóródtak. A központi bankoknak gyors újításokra volt szükségük, hogy elkerüljék a válságot, de az mégis folytatódott. A fertőzés leküzdése sokkal keményebbnek bizonyult, mint ahogy az orvosok gondolták.”²⁰

Jaime Caruana és *Adyta Narain* cikke ugyanabban a számban a bankrendszer szabályozásának új követelményeit tárgyalja.²¹ A cikk konklúziója szerint „meg kell azonban értenünk, hogy Basel II önmagában nem nyújt átfogó útmutatást arra, hogyan kell vezetni az üzletüket. A tőkemegfelelés nem óvja meg a bankokat attól, hogy ne kövessenek el hibákat – és nem helyettesítheti a bankok saját felelősségvállalását kockázataik felmérése és menedzselése terén. A tőkemegfelelés segítheti és segítené a bankokat abban, hogy megfelelő ösztönzők legyenek a

¹⁷ *Ibid.*,

¹⁸ *Ibid.*, pp. 9–10.

¹⁹ Dodd, Randall – Mills, Paul (2008): Outbreak: U.S. Subprime Contagion. *Finance & Development*, Vol. 45, No. 3. June.

²⁰ *Ibid.*, p. 18.

²¹ Caruana, Jaime – Narain, Adyta (2008): Banking on More Capital. The Subprime Crisis Has Made Basel II Implementation More Important – and challenging. *Finance & Development*, Vol. 45, No. 3. June.

kockázatvállalásra és általában támogathatja a helyes kockázatkezelést. A banki működés egyéb elemei – mint a számviteli szabályok – szintén fontos szerepet játszanak a kockázatkezelésben. A különböző hatások – számvitel, kockázatkezelés és szabályozás – közötti megfelelő konzisztencia elérése továbbra is kihívás a politikacsinálók számára.”²²

A *Finance & Development* 2008. decemberi számát teljes egészében a válságnak szentelték, a válságot történelmi perspektívában és történelmi összehasonlításban mutatva be, ugyanakkor kitérve számos, a jelenlegi válságban releváns fontos elemre.²³ A szám bevezető tanulmányát *Olivier Blanchard*, az IMF vezető közgazdásza jegyzi,²⁴ s a cikk első mondata megadja a „felütést” a szám egészéhez: „A világgazdaságnak az elmúlt hatvan év legsúlyosabb válságával kell szembenéznie. A 2000-es évtized első felének kedvező gazdasági környezetében a befektetők, a vállalatok és a fogyasztók tartósan nagyszerű kilátásokat feltételeztek és lebecsülték a kockázatokat. Az ingatlanok és egyéb vagyonelemek árai emelkedtek, kockázatos eszközök születtek és lettek értékesítve mintha kockázatmentesek lettek volna, és nőtt a tőkeáttétel. Így amikor az ingatlanárak megfordultak és az átlag alatti jelzáloghitelek és az azokra alapozott értékpapírok vesztek értékükből, eljött a válság ideje. A pénzügyi instrumentumok közötti mély és komplex kapcsolatrendszerek következtében a válság gyorsan tovaterjedt az eszközök, a piacok és a nemzetgazdaságok között. A többi történelem, vagy pontosabban: a történelem, amely most történik velünk.”²⁵

A rövidtávú teendők, *Olivier Blanchard* szerint, világosak – ha nem is könnyűek: „A kormányoknak két fronton kell megtámadniuk a válságot. Meg kell valósítaniuk és finomítaniuk kell az elmúlt hónapokban bevezetett gazdaságpolitikai intézkedéseket a válságkezelés érdekében. És határozott intézkedéseket kell hozniuk a kereslet fenntartása, a termelés-csökkenés korlátozása, a bizalom és a magánfogyasztás helyreállítása érdekében.”²⁶ Ebben a nehéz helyzetben, „a politikai változások és a jövőben követendő politikákkal kapcsolatos kétértelműségek gyakran inkább rontják, mintsem javítanák a helyzetet. Mielőtt a politikákat nem tisztázzák, és nem határozzák meg az új játékszabályokat, a magánbefektetők aligha válnak bizakodókká, ami rontja a helyzetet és késlelteti a pénzügyi rendszer alkalmazkodását.”²⁷ A válság utáni időszakban, az IMF vezető közgazdászának véleménye szerint, a kormányoknak drámaian rosszabb költségvetési pozíciókkal kell szembenézniük. Drámaian meg fog változni a pénzügyi környezet is.²⁸ „A kormányok számos kérdéssel kerülnek szembe azzal kapcsolatban, hogyan menedzseljék a pénzügyi szektorban lévő jelenlétüket. Az lehet itt a cél, hogy bizonyos játékkeret tartsanak fenn a magántulajdonú pénzügyi intézményekkel együtt, és állhatatosan törekedjenek arra, hogy a pénzügyi szektor magántulajdonba térjen vissza. A múlt számos bankválsága hasznos útmutatást nyújt ahhoz, hogyan lehet ezt megtenni.”²⁹

Annak érdekében, hogy ne ismétlődjön meg a mostani válság, jobb szabályozásra van szükség. „A válság megmutatta a jelenlegi szabályozási és felügyeleti rendszer korlátait – nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. A kihívás, éppen ezért, az, hogy új szabályokat és intézményeket alkossunk a rendszerkockázat csökkentése érdekében – anélkül, hogy túlzott terhekkel sújtsuk a rendszert és megfojtanánk az innovációt. A bevezetés időt igényel, a tervezés máris

²² *Ibid.*, p. 28.

²³ Collins, Charles (2008): *The Crisis through the Lens of History. The current financial crisis is ferocious, but history shows the way to avoid another Great Depression.*; El-Erian, Mohammed A. (2008): *A Crisis to Remember. The case for modernizing the multilateral framework.*; Ingves, Stephan – Lind, Göran (2008): *Stockholm Solutions. A crucial lesson from the Nordic experience is the need for prominent state involvement in crisis resolution.*; Kang, Kenneth – Syed, Murtaza (2008): *The Road to Recovery. A View from Japan. Strategy for addressing both liquidity and solvency issues is needed.* Finance & Development, Vol. 45, No. 4. December.

²⁴ Blanchard, Olivier (2008): Cracks in the System. Repairing the damaged global economy. *Finance & Development*, Vol. 45, No. 4, pp. 7–10.

²⁵ *Ibid.*, p. 8.

²⁶ *Ibid.*, p. 9.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ „The financial landscape will look dramatically different.”

²⁹ *Ibid.*, p. 10.

megkezdődött, és tovább fog folytatódni a G20 keretében létrehozott munkacsoportokban. A reform körvonalai már világosak.”³⁰ *Blanchard* két elemet hangsúlyoz ezekből a „körvonalakból”: a *rendszerkockázatok felmérése pontosabb információkat igényel; új és jobb nemzeti szabályok szükségesek – az egyes intézmények és a makrogazdaság szintjén egyaránt.*

Noel Sacasa, az IMF Monetáris és Tőkepiaci Osztályának pénzügyi főmunkatársa a válság által felvetett főbb kérdéseket és a lehetséges azonnali válaszokat foglalja össze igen figyelemre méltó tanulmányában.³¹ A cikk meghatározza a legfontosabb teendőket: „A pénzügyi válság exponálta a mai szabályozó rendszer gyengeségeit. A közelmúlt fejlődése világossá tette, hogy legalább négy területen kell lépéseket tenni annak érdekében, hogy csökkentsük a válság kitörésének veszélyét és kezelni tudjuk a válságot, amennyiben már kitört. Ezek a következők: a.) meg kell találni a rendszerkockázatok megelőzését és jobb kezelését a megfelelő időben; b.) javítani kell a különböző piaci szereplők által vállalt kockázatok transzparenciáját és nyilvánosságra hozását; c.) a konstruktív változatosság fenntartása mellett ki kell terjeszteni szabályozás intézmények közötti és nemzetközi jellegét; d.) hatékonyabb és összehangolt mechanizmusokat kell bevezetni.”³²

Erre azért van szükség, mert azonosítható – legalább – három terület, amely nem kapott kellő figyelmet az utóbbi évtizedekben, s amelyek jelentős mértékben növelték a rendszerkockázatokat: 1. a globális makrogazdasági egyensúlytalanságok alacsony kamatlábakat eredményeztek, amely nagyobb kockázatvállaláshoz vezetett világszerte, és hozzájárult a részvényár-buborékok kialakulásához. 2. A pénzügyi szektorban bekövetkezett hatalmas változások és a kockázatkezelés csődje az elmúlt két évtizedben jobban kiszolgáltatta a nemzetközi pénzügyi rendszert a bizonytalanságoknak. 3. A tőkeáttételeken alapuló pénzügyi instrumentumok jellemzője a kiterjedt kockázatvállalás, anélkül, hogy beépítené azokat a rendszerkockázatokba – ez a fő oka annak, amiért szabályozásra szorulnak. A szabályozási reform kívánatos prioritásait Sacasa az alábbiakban foglalja össze: *1. A rendszerkockázatok és a ciklikusságot erősítő kockázatvállalások következtében mind a tőke megfelelést, mind pedig a makrogazdasági politikát anticiklikussá kell tenni. 2. Újra kell értékelni a piacokon átívelő számviteli rendszereket. 3. Az értékpapírosítást összehangoltabbá kell tenni az ösztönzőkkel. 4. Javítani kell a likviditás-menedzselést. 5. Át kell értékelni a kockázatkezelő modelleket és rendszereket.*³³

A talán legnagyobb figyelmet keltő tanulmány³⁴ voltaképpen a válság elhúzódásának valószínűségéről és súlyosságáról szól – erősen ellentmondva az *IMF World Economic Outlook* 2008. októberi előrejelzésének, de a 2008. november 6-i frissítésben foglaltaknak is. *Stijn Claessens – M. Ayhan Kose – Marco Terrones* cikkének címe és a szerkesztői kiemelés önmagáért beszél: „*Amikor a válságok egybeesnek. A hitel- vagy értékpapírválsággal kísért recessziók mélyebbek és jobban elhúzódnak.*”³⁵ A szerzők 122, 1960 és 2007 között kitört recessziót vizsgáltak, melyek átlagosan 4 negyedéven át tartottak (a legrövidebb 2, a leghosszabb 13 negyedéven át tartott), s a recessziók amplitúdója (vagyis a visszaesés mértéke) átlagosan 2 százalék volt. A szerzők 28 hitelválságot, 28 ingatlanpiaci válságot és 58 értékpapírpiazi válságot különböztettek meg, s a hitelválságok és az ingatlanpiaci válságok az átlagosnál hosszabbak voltak. A hitelválságok általában két és fél évig tartottak és a magánszektor hitel-felvételeinek húsz százalékos csökkenésével jártak. Az ingatlanpiaci válságok még tovább,

³⁰ *Ibid.*, p. 10.

³¹ Sacasa, Noel (2008): Preventing Future Crises. Priorities for Regulatory Reforms after the Meltdown. *Finance & Development*, Vol. 45, No. 4, December. pp. 11–14.

³² *Ibid.*, p. 11.

³³ *Ibid.*, pp. 13–14.

³⁴ A figyelmet mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a *The Financial Times* gazdaságpolitikai publicistáinak doyenje, *Samuel Brittan* terjedelmes írásban ismerteti a három szerző tanulmányának legfontosabb megállapításait. Brittan, Samuel (2009): It Seems that Not All Recessions Are Created Equal. *The Financial Times*, március 13. p. 11.

³⁵ Claessens, Stijn – Kose, M. Ayhan – Terrones, Marco E. (2008): *When Crises Collide*. *Finance & Development*, Vol. 45, No. 4, pp. 26–28. A cikk az IMF Working Papers 08/274 alatt megjelent terjedelmes tanulmány legfontosabb megállapításait foglalja össze.

átlagosan négy és fél évig tartottak és az ingatlanok reálárai 30 százalékkal estek. Nem ritka az sem, ha a recessziók és/vagy válságok több országban törnek ki egyszerre: az elmúlt négy évtizedben négyszer volt globális recesszió: a 70-es évek közepén, a nyolcvanas évek elején,³⁶ a kilencvenes évek elején és 2001-ben. A szerzők a következő végkövetkeztetést vonják le: „A világgazdaság történelmi léptékű pénzügyi vihart él át. A korábbi recessziók és válságok tapasztalatai kijózanítóak, azt sugallják, hogy az ezt a vihart követő recesszió költségesebb lehet, mert valószínűleg hitelválságra és értékpapírválságra egyidejűleg sor kerül. Továbbá, noha ennek a válságnak a hatásai fokozatosan az egész világon érezhetővé váltak, a múlt tapasztalatai azt sugallják, hogy a válság globális dimenziói még intenzívebbé válnak az előttünk álló hónapokban. Noha a recesszió természete országonként eltérő lehet – beleértve a vállalatok, bankok és háztartások recesszió előtti állapotát –, ugyanúgy eltérőek a kormányzati intézkedések is, amelyek a káros hatások enyhítését célozzák. Folyamatos, határozott politikai lépések mind nemzeti, mint pedig globális szinten segíthetik a válság kihívásaival való szembenélést.”³⁷

A *Finance & Development* 2009. márciusi száma, természetesen, napirendjén tartja a világgazdasági válság problémakörét – a „Válságban a világ” rovat cikkeivel.³⁸ Jean Pisani-Ferry és Indhira Santos tanulmánya a válság általánosabb következményeit, nevezetesen a globalizációra gyakorolt hatásait elemzi.³⁹ Az nyilvánvaló, hogy nemzetgazdasági szintű válságkezelési tapasztalatok bőven halmozódtak föl az elmúlt évtizedekben, de az emberek memóriája nem őrizz emléket egy valóban globális pénzügyi válságról. A globalizációt már a válság előtt is érték kritikák, hiszen a különösen kedvező világgazdasági környezet ellenére nem mindenki jutott hozzá a globális szabadkereskedelem, tőke- és munkaerő-áramlás hasznához. „Noha a közgazdászok, a vállalatok és néhány politikus támogatta a globalizációt, a kritikusok avval érveltek, hogy a globalizáció a tőkét favorizálja a munka rovására és a gazdagot favorizálja a szegény rovására.”⁴⁰ A szerzők szerint a globalizáció – úgy, ahogy az elmúlt két évtizedben kibontakozott és működött – több szempontból is oka volt ennek a válságnak. „Noha a kiindulás valóban mikroökonómiai kudarcokban állt, ezek hatásai sokkal korlátozottabbak lehetnek volna, ha nincs a világgazdaságban kielégíthetetlen étvágy az AAA-minősítésű amerikai eszközök iránt. A válság az ilyen eszközök iránti – nagyrészt a folyó fizetési mérleg-többletet felhalmozó feltörekvő gazdaságokhoz és olajexportőr államokhoz kapcsolódó – nemzetközi kereslet és a perverz gazdasági ösztönzők, valamint a rossz szabályozás kombinációja következtében tört ki. (...) A nemzetközi szinten folyó párbeszédet tovább bonyolították bizonyos politikai felhangok: (...) az USA ragaszkodott ahhoz, a világgazdaság makrogazdasági kulcsproblémája nem az USA folyó fizetési mérlegdeficitje, hanem inkább Kína magas megtakarítási hajlama volt.”⁴¹ További hiba, hogy „a válság korai szakaszában, egészen 2008 őszéig, azt remélték, hogy azok a nemzetgazdaságok, amelyek nem kerültek közvetlen kapcsolatba a subprime válsággal, elég erősek ahhoz, hogy túljussanak a viharon. (...) Mára már nyilvánvaló azonban, hogy a gazdasági növekedés a világ minden régiójában meredeken zuhan.”⁴² Pisani-Ferry és Santos szerint az is nyilvánvaló, hogy egyfelől ugyan a válság kitörésében szerepet játszott a regulálatlan globalizáció kibontakozása az elmúlt évtizedekben, másfelől azonban vissza is hat a válság a globalizációra, s ez a válság a globalizáció – legalábbis átme-

³⁶ Ez a két recesszió, az 1974–76-os és az 1979–82-es, mint közismert, a két kőolaj-árrobbanást követően tört ki.

³⁷ *Ibid.*, p. 28.

³⁸ A továbbiakban tárgyalandó tanulmányon kívül: Finance & Development (2009): *Deep Impact. Four Countries Confront the Harsh and Disruptive Effect of the Global Economic Downturn*. Vol. 46, No. 1. March.; Cottarelli, Carlo (2009): *Paying the Piper. The Role of Medium-term Fiscal Policy in Rebounding from the Crisis*; Kodres, Laura – Narain, Adyta (2009): *What Is to Be Done. The Scope of Financial Regulation Needs to Be Revamped and the Provision of Liquidity Improved. Here's How*; Milesi-Ferretti, Gian Maria (2009): *Changing Fortunes*. Finance & Development, Vol. 46, No. 1. March.

³⁹ Pisani-Ferry, Jean – Santos, Indhira (2009): Reshaping the Global Economy. The Economic and Financial Crisis Marks the End (for Now) of a Rapid Expansion of Globalization. *Finance & Development*, Vol. 46, No. 1, pp. 8–11.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 8.

⁴¹ *Ibid.*, p. 9.

⁴² *Ibid.*, p. 10.

neti – megtorpanását eredményezi. „A válság máris hat az elmúlt évek globalizációjának fő hajtóerőire: a magántulajdonra, a globálisan integrált vállalatokra, a globális ellátási láncokra és a szabad piacokra.”⁴³ Nyilvánvaló, hogy a világgazdasági környezet és a globális kormányzás átalakul, ahogy a világgazdaság kiemelkedik ebből a válságból. „Az alapvető kérdés a nemzetközi együttműködés megerősítése marad – olyan időkben, amikor nagy a kísértés arra, hogy mindenki otthon keresse a megoldást. A mélyebb multilaterálisban és nem a nacionalizmusban találhatók meg azok a válaszok, amelyeket a mai kihívások igényelnek. De pontosan mit is fognak a globális szereplők és a nemzeti kormányok tenni?”⁴⁴

A hitelválság, majd az abból kialakult globális világgazdasági válság, természetesen rányomja bélyegét az IMF hihetetlenül kiterjedt elemző és publikációs tevékenységére is. A továbbiakban – a publikációk áttekinthetetlen tömege miatt, valamint azért is, mert az alábbiakban ismertetendő hivatalos megnyilatkozások és publikációk háttéranyagául is szolgálnak – csak megemlítünk néhány fontos IMF-elemzést.⁴⁵

Az *IMF Working Paper* sorozatban 2008 szeptemberében jelent meg egy sajátos „adatbázis” a bankválságokról, amely az 1970 és 2007 közötti időszak 42 bank válságát rendszerezi és ismerteti.⁴⁶ Nem sokkal később, ugyanebben a sorozatban, terjedelmes tanulmány látott napvilágot a nemzetközi válsághitelezés elméletéről és a valutaalap-hitelezés feltételeességének kapcsolatáról.⁴⁷ A tanulmány a valutaalap-hitelek feltételeességét nem bírálja, ugyanakkor kiemeli, hogy „erkölcsi kockázat” („moral hazard”) merülhet föl az IMF-hitelek feltételeessége következtében akkor, ha a válságban „határokon átívelő externáliák” is szerepet játszanak, vagy ha a hitelfelvevő ország kormánya a válságkezelés költségeit túlméretezettnek találják a társadalmi optimumhoz képest – vagy amikor mindkét eset fennáll. A szerzők szerint a „moral hazard” úgy kerülhető el a legjobban, ha a valutaalap-hitelek feltételeességét a válság megelőzésére, elkerülésére használják, s nem „ex ante feltételeességnek” tekintik. 2008 novemberében jelent meg az Európai Osztály terjedelmes elemzése a válságnak az eurózónára gyakorolt hatásairól.⁴⁸

A válság kiindulópontját elemzi az USA fizetési mérleghiányainak és a dollárnak a kapcsolatát tárgyaló tanulmány.⁴⁹ A tanulmány emlékeztet arra, hogy a 2002. februári csúcsához képest, a dollár reál effektív árfolyama 2008 közepéig 25 százalékkal csökkent, a világ más vezető valutáihoz képest pedig egyenesen 30 százalékkal gyengült. 2008 júniusában *Barnanke* FED-elnök és *Paulson* pénzügyminiszter egy közös nyilatkozatban aggodalmuknak adtak hangot amiatt, hogy az adott dollárárfolyam inflációs hatásokhoz vezethet, mivel a dollár „túlzottan gyenge az USA gazdasági alapjaihoz képest.” Egyrészt „az adatok egyáltalán nem támasztják alá azt a feltételezést, hogy az USA folyó fizetési mérleghiánya tartósan fenn-

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*, p. 11.

⁴⁵ Tanulmányunkban kifejezetten csak IMF-dokumentumokkal foglalkozunk, így nem elemezzük, például, a G20 számára készített tanulmányokat sem (például: IMF [2008/november]: *The tasks Ahead*. Prepared by the Research Department, under the direction of Olivier Blanchard, IMF Working Papers, WP/08/262, november; IMF [2009/március 13-14]: *Global Economic Policies and Prospects*. Group of Twenty, Meeting of the Ministers and Central Bank Governors, March 13-14, 2009 London, U.K. Note by the Staff of the International Monetary Fund; IMF [2009/március 13-14]: *STOCKTAKING OF THE G20 RESPONSES TO THE GLOBAL BANKING CRISIS*. Group of Twenty, Meeting of the Ministers and Central Bank Governors, March 13-14, 2009 London, U.K. Note by the Staff of the International Monetary Fund), mert úgy gondoljuk, hogy a válságnak a világgazdasági erőviszonyok alapvető megváltozására gyakorolt hatásának elemzésében a G20 jelentőségének hirtelen felértékelődése és konkrét tevékenysége külön és alapos elemzést igényel.

⁴⁶ Laeven, Luc – Valencia, Fabian (2008): *Systemic Banking Crises: A New Database*. IMF Working Paper, WP/08/224. szeptember.

⁴⁷ Jeanne, Olivier – Ostry, Jonathan D. – Zettelmeyer, Jeromin (2008): *A Theory of International Crisis Lending and IMF Conditionality*. IMF Working Paper, WP/08/236, október.

⁴⁸ Cihak, Martin – Brooks, Petya Koeva (2008): *From Subprime Loans to Subprime Growth? Evidence for the Euro Area*. IMF Working Paper, November. (Draft) – A tanulmányt később levették az IMF honlapjáról, s nem szerepel a Working Paperek listáján.

⁴⁹ Milesi-Ferretti, Gian Maria (2008): *Fundamental at odds? The U.S. Current Account Deficit and the Dollar*. IMF Working Paper, WP/09/260.

állhat a dollár jelentős árfolyam-korrekciója nélkül(...); másrészt, a dollár jelentős leértékelődése ellenére csak igen kis mértékben javult az USA folyó fizetési mérlegpozíciója.”⁵⁰ Ebben, a kutatókat természetesen igencsak izgató kérdésben, persze, számos érv és számos válasz képzelhető el – ezek mindegyike árnyalhatja a képet. Milesi-Ferreti ugyanakkor két magyarázó tényezőt emel ki: egyet, amely a reál effektív árfolyam-változás méréséhez kapcsolódik, a második azokhoz a fundamentumokhoz, amelyek a reál effektív árfolyamot meghatározzák. „Ami a mérést illeti, az USA kereskedelmi forgalmának elcsúszása az alacsony áron termelők felé azt eredményezheti, hogy a reál effektív árfolyamindexek eltúlozzák a dollár gyengülését, mivel nem épülnek bele a kereskedelmi partnerek csökkenő átlagáraiba. Ami a dollár reál effektív érfolyamára ható fundamentumokat illeti, a külkereskedelmi cserearányának az árupiaci áremelkedések következtében kialakult jelentős romlása fontos magyarázó tényező lehet a dollár gyöngülése és a hatalmas kereskedelmi deficit együttlésében.”⁵¹

Claessens, Kose és Terrones tanulmánya⁵² ökonometriai módszerekkel elemzi 21 OECD-tagország makrogazdasági és fiskális változói közötti kapcsolat alakulását az 1960 – 2007 közötti üzleti és pénzügyi ciklusokban: 122 recessziót, 112 hitelválságot, 114 ingatlanpiaci áresést és 234 részvényárfolyam-zuhanást elemezve.

Az IMF apparátusa által összeállított és publikált „IMF Staff Position Note” sorozatának is számos kiadványa tárgyalja a jelenlegi globális válság egy-egy fontos részlemét, bemutatva az IMF apparátusának szakmai álláspontját az IMF-tagországok releváns válságkezelési tapasztalatairól. *Spillimbergo, Symansky, Blanchard és Cottarelli*, a világszerte kibontakozó költségvetési ösztönzők jobb megértése érdekében a válságban követendő fiskális politika fő kérdéseit elemzi.⁵³ Tekintettel a fejlődő és feltörekvő gazdaságok sérülékenységére ebben a válságban, különösen figyelemre méltó *Thomas* tanulmánya.⁵⁴ Japán az a világgazdaságilag kiemelkedően jelentős ország, amely különösen hosszú recesszió ment keresztül – 1990-től lényegében 2003/2004-ig, így – még ha remélhető is, hogy ez a globális válság nem lesz olyan hosszú, mint a japán recesszió/stagnálás – különös figyelmet érdemel ebből a sorozatból *Sommer* tanulmánya.⁵⁵

Az IMF apparátusa – a szokásos üzemmód szerint – folyamatosan elemzéseket és tanulmányokat készít a világgazdaság átfogó kérdéseinek aktuális problémáiról, ezen elemzések 2008 vége óta, értelemszerűen, a világgazdasági válság okainak és a lehetséges kivezető utaknak a bemutatására koncentrálnak. A *Kutatási Igazgatóság* a válság makrogazdasági, gazdaságpolitikai következményeiről és tanulságairól állított össze elemzést.⁵⁶ A tanulmány abból indul ki, hogy ez a válság „újra megnyitotta a vitát” arról, hogy vajon foglalkoznia kell-e a gazdaságpolitikának a részvények árrobbanásával és a tőkeáttételek növekedésével? A vita, természetesen, még távolról sem zárható le, mindenesetre néhány „előzetes következtetés” máris levonható.

1. *A tőkepiaci árrobbanások sokfélék lehetnek*, a kérdés nem önmagában az áremelkedés mértéke, hanem az, *hogy kik birtokolják az eszközöket, milyenek azok kockázatai, és hogyan érinthetik a pénzügyi rendszer egészét?* Az áremelkedést alátámasztó tőkeáttételek nagysága és a bankrendszer érintettsége határozza meg, mekkorák a válságban a hitelfolyósítás veszélyei.

2. *A (gazdaság-)politikai beavatkozás szükségessége attól függ, hogyan finanszírozták a konjunktúrát, és hogyan viselik a kockázatokat.* A tőkeáttétellel finanszírozott konjunktúra

⁵⁰ *Ibid.*, p. 4.

⁵¹ *Ibid.*, p. 15.

⁵² Claessens, Stijn – Kose, M. Ayhan – Terrones, Marco E. (2008/b): *What Happens During Recessions, Crunches and Busts?* IMF Working Paper WP/08/274.

⁵³ Spillimbergo, Antonio – Symansky, Steve – Blanchard, Olivier – Cottarelli, Carlo (2008): *Fiscal Policy for the Crisis*. December 29. IMF Staff Position Note, SPN/08/01.

⁵⁴ Thomas, Alun (2009): *Financial Crises and Emerging Market Trade*. Március 11. IMF Staff Position Note, SPN/09/04.

⁵⁵ Sommer, Martin (2009): *Why Japan Has Been Hit So Hard by the Global Recession?* IMF Staff Position Note, SPN/09/05.

⁵⁶ IMF (2009/d): *Lessons of the Global Crisis for Macroeconomic Policy*. Prepared by the Research Department, approved by Olivier Blanchard. Február 19

esetén, amennyiben az érintett pénzügyi közvetítő intézmények kockázatokat hordoznak a gazdaság hitellel való ellátása terén, szükség lehet beavatkozásra. 3. *A monetáris politika hatókörének ki kell terjednie a makrogazdasági stabilitásra is – nem egyszerűen csak az árstabilitásra.* A prudenciális intézkedések sokkal célzottabb és kevésbé költséges gazdaságpolitikai lépések, mint a kamatláb-változtatások, ezért központi szerepet kell betölteniük az integrált gazdaságpolitikai válaszokban. 4. A válság a költségvetési politika két fontos feladatára is rávilágít: számos országban nem csökkentették eléggé a költségvetési hiányokat a jó konjunktúra idején, a jövedelmek nőttek, ami korlátozza a válságkezelés terét; a legtöbb országban az adórendszer elfogult a kamatcsökkentésen keresztül történő adósságfinanszírozás iránt, ami fokozza a magánszektor válságos időkben való sebezhetőségét.

A *Költségvetési Ügyek Igazgatósága* ugyancsak igen terjedelmes elemzést állított össze az államháztartás helyzetéről és a válság után kialakult középtávú perspektívákról.⁵⁷ A tanulmány a válság közvetlen és közvetett költségvetési hatásainak leírásából indul ki, s külön kiemeli a válságnak a tőkebefektetésként kezelt nyugdíjrendszerekre gyakorolt hatását, majd bemutatja a lehetséges perspektívákat és a fizetésektelenségi kockázatokat és azok lehetséges kezelési módjait. „A fiskális helyzet romlása különösen súlyos a fejlett országokban, ahol mind a kormányzati hitelek, mid pedig a bizonytalan források növekedése a II. világháború vége óta példátlanul széles körű és pusztító hatású. Ráadásul ezek a fejlemények hosszú távú fiskális kihívások közepette érvényesülnek, különösen a gyorsan öregedő népességű országokban.”⁵⁸ A borús költségvetési kilátások kedvezőtlen piaci hatásokhoz vezethetnek – amit mindenképpen el kell kerülni, a piacoknak az állam fizetőképességével kapcsolatos piaci bizalma a stabilitás és a válságból való kilábalás kulcskérdése. Éppen ezért nélkülözhetetlen, hogy a kormányok tisztázzák és tegyék nyilvánossá a stratégiájukat, ami kifejezheti, hogy az állam fizetőképességével kapcsolatban nincsenek kockázatok. Egy ilyen stratégiában különösen négy elem fontos: „(i) a bevezetett költségvetési ösztönző csomagoknak, ahol szükség volt ezekre, nem lehet tartós hatásuk az adósságokra. (ii) A középtávú kereteket olyan világos és egyértelmű politikáknak és intézményes változtatásoknak kell alátámasztaniuk, amelyek világos elkötelezettséget jelentenek a javuló körülmények közötti fiskális korrekcióra. (iii) Növekedés-ösztönző strukturális reformokat kell megvalósítani és végül (iv) a demográfiai nyomás alatt álló országokban világos elkötelezettségre van szükség az egészségügyi és nyugdíjrendszer reformstratégiája mellett. Ezek a receptek nem újak, s a gyengébb államháztartási állapotok drámaian megnövelték a tétlenség árát.”⁵⁹

2.2. Az IMF „verbális intervenciói”

Az IMF „verbális intervenciói” alapvetően a vezérigazgató, *Dominique Strauss-Kahn*, első helyettese, *John Lipsky* és az IMF vezető közgazdásza, *Olivier Blanchard* előadásaiban, cikkeiben és nyilatkozataiban valósultak meg.

Strauss-Kahn 2008. november 15-én, üdvözölve a G20 washingtoni csúcsertekezletét, kijelentette,⁶⁰ hogy „új világgazdasági rend alakul ki, amely minden korábbinál dinamikusabb és befogadóbb”.⁶¹ A vezérigazgató, természetesen, örömmel nyugtázta, hogy a G20 nagy sze-

⁵⁷ IMF (2009/b): *The State of Public Finances: Outlook and Medium-term Policies after the 2008 Crisis*. Prepared by the Fiscal Affairs Department, approved by Carlo Cottarelli, Március 6.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 3.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ IMF (2008/a): *IMF Managing Director, Dominique Strauss-Kahn Calls G20 Action Plan Significant Step toward Stronger International Cooperation*. Press release No 08/286

⁶¹ Az angol „*inclusive*” kifejezés – itt és most – azt jelenti, hogy új szereplők léptek a világgazdasági erőviszonyokat meghatározó országok csoportjába. Nyilván a BRIC-országokról van szó.

repet szán az IMF-nek a válságkezelésben. Strauss-Kahn a továbbiakban kijelentette: „Üdvözlöm a fiskális ösztönzés hangsúlyozását, amelyet fontosnak tartok a globális növekedés helyreállításához. Az egyes országok fiskális ösztönzésének hatékonysága megkétszereződhet a hazai kibocsátás növekedésében akkor, ha legfontosabb kereskedelmi partnereik is fiskális ösztönzést vezetnek be.”

John Lipsky, az IMF első vezérigazgató-helyettese, a John Hopkins Egyetemen 2008. november 17-én tartott előadásában – természetesen ugyancsak a G20 csúcsertekezletre reflektálva – fejlette ki gondolatait a legfontosabb rövid távú, tehát válságkezelő és a válságon túlmutató, hosszabb távú teendőkről.⁶² Bevezetesként kijelentette: „*Sok fontos szempontból, az előttünk álló hónapok egyszerre jelentenek próbát és fordulópontot a globális gazdaság, a nemzetközi pénzügyi architektúra és a globális kormányzás tekintetében.* Noha azok a reformok, amelyeket a múlt hétvégén fogadtak el, talán megbuknak valami olyan miatt, amelyet azzal a címkével láthatunk el, hogy új nemzetközi pénzügyi architektúra – azért ezeknek az erőfeszítéseknek a jelentőségét nem lehet alábecsülni”. Lipsky helyeslően emelte ki a huszak törekvéseit a világgazdaság jövőjét illetően: „*a javasolt reformok csak akkor lehetnek sikeresek, ha a szabad piac elvein alapulnak* – beleértve a jogbiztonságot, a magántulajdon védelmét, a szabadpiacokat és a hatékony és jól regulált pénzügyi rendszer.” Lipsky ugyancsak örömet fejezte ki azért, mert a huszak elkötelezték magukat a dohai forduló 2009 végéig történő sikeres lezárása mellett – de malíciával teszi hozzá, hogy „ne hagyjuk figyelmen kívül azt a széles körben elterjedt szkepticizmust sem, amely szerint a belátható jövőben nem érhető el megállapodás.”

Lipsky hangsúlyozza, hogy a globális inflációs nyomás enyhülésével sok fejlett és feltörekvő ország tovább lazíthatja monetáris politikáját. Ebből következően „helyes, hogy a fiskális expanzió központi szerepet játszik a belső kereslet fenntartásában.” Lipsky hangsúlyozza: *el kell kerülni, hogy a likviditási válság fizetésektelenségbe forduljon át. A súlyos helyzetben lévő feltörekvő országokban most az azonnali likviditás-biztosításra és az árfolyamokra nehezedő nyomásra kell fókuszálni.* Mivel ezek a feltörekvő gazdaságok továbbra is jelentős forráskivonásra számíthatnak, ezért elsőrendű fontosságú a megfelelő likviditás biztosítása mindaddig, amíg el nem múlnak a viharos idők.

A jelenlegi válságnál hosszabb távra gondolkodva, a globális pénzügyi architektúra jövője szempontjából három kérdést emelt ki: *javítani kell a pénzügyi szabályozó rendszert; a rendszerkockázatok pontosabb értékelése szükséges; sokkal hatékonyabb, összehangolt válságkezelő mechanizmusokra van szükség az esetleges jövőbeni válságok kezelésére.*

Strauss-Kahn, a 2008. december 15-én Madridban az IMF jövőjével kapcsolatos előadásában összefoglalta az IMF rövidtávú javaslatait, majd megfogalmazta egy olyan pénzügyi rendszer körvonalait, amely a későbbiekben nyugodtabb és stabilabb világgazdasági fejlődést alapozhat meg.⁶³ A közeljövő legfontosabb feladatait az IMF vezérigazgatója az alábbiakban jelölte meg: – helyre kell állítani a pénzügyi piacok stabilitását; – növelni kell az aggregált keresletet; – pénzügyi segítséget kell nyújtani a válságsújtotta országoknak. A hosszabb távú feladatokat Strauss-Kahn a „jövendő válságok elkerülése” cím alatt foglalta össze: változásokat kell bevezetni a pénzügyi piacok szabályozása terén – nemzeti szinten, de a nemzetközi koordináció terén is; hatékonyabbá kell tenni a nemzetközi pénzügyi intézmények (Pénzügyi Stabilitási Fórum, Értékpapírfelügyelet Nemzetközi Szervezete, Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság) tevékenységét – és ebben az IMF szerepe kiemelkedő fontosságú lehet. A szabályozórendszer jövője szempontjából Strauss-Kahn hangsúlyozta a veszélyek korai jelzésének, és a veszélyhelyzetekben adott határozottabb válaszok szükségességét.

⁶² IMF (2008/b): *Towards a Post-crisis World Economy. Speech by John Lipsky, Forst Deputy Managing Director, International Monetary Fund at the Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University*, November 17, 2008.

⁶³ IMF (2008/c): *The IMF and Its Future. Dominique Strauss-Kahn, Managing Director of the International Monetary Fund. Speech at the Banco de España, Madrid, Spain, December 15, 2008.*

Olivier Blanchard, az IMF vezető közgazdásza, egy felkérésre írt cikkének érzékletes címet adott: „(Szinte) semmi mástól nem kell félni, mint magától a félelemtől.”⁶⁴ Blanchard elsősorban arra figyelmeztet, hogy ha az „ismeretlen ismeretlentől”⁶⁵ való félelem dominál „és a gazdasági környezet annyira összetett, hogy csaknem átláthatatlannak tűnik, az extrém óvatossághoz vezet, ha nem egyenesen paralizálja a befektetőket, cégeket és fogyasztókat. Ez a magatartás, ugyanakkor a válságot táplálja.” Ezért a politikának először is a bizonytalanságokat kell csökkentenie. A pénzügyi forrásokat vissza kellene terelni a kockázatosabb üzletek felé, amelyet a magánszektorban kell finanszírozni, ezért a válság enyhültével az államnak reciklálnia kell a magánszektorba a válságban felhalmozott portfólióját. Ezért jobban el kellene választani a fiskális és a monetáris politikát – „ez most egy egyszerű tipp”, teszi hozzá franciás humorral Blanchard. Harmadik javaslata már ismerős Strauss-Kahn és Lipsky idézett írásaiból: „Ösztönözzük a vállalatokat és a háztartásokat, hogy többet költsenek és költsön az állam is. Ösztönözni kell, hogy hozzák előre a tervezett fogyasztás egy részét, például ideiglenes szubvenciót nyújtani annak, aki roncsautóját újra cseréli – ahogy azt Franciaországban megtették. Növeljük az állami infrastrukturális kiadásokat... Ha jól valószínűsíthető, és jól kommunikálják ezeket az intézkedéseket, akkor nemcsak stimulálja és helyettesíti a magánfogyasztást, de meg is győzheti a fogyasztókat és a cégeket arról, hogy nem egy újabb Nagy Válság előtt állunk.”

Furcsa, de tény: a Nemzetközi Valutaalap még a keynesizmus fénykorában sem volt annyira keynesiánus, mint manapság: ebben, az 1929 óta legsúlyosabb, a világ legnagyobb és legfejlettebb pénzügyi piacán kitört globális pénzügyi válságban, világgazdasági válságban a Valutaalap kommunikációjának legtöbbször használt kifejezése, a legáltalánosabb gazdaságpolitikai tanácsa a „fiscal stimulus”, fiskális ösztönzés.⁶⁶ Valóban nagyon nehéz ilyenkor nem Keynesre gondolni, aki 1933-ban – híressé vált és máig nem felejtett - nyílt levéllel „kívánt boldog új évet” Rooseveltnak elnöknek, mondván: „Elnök úr: költsön, költsön, költsön!”⁶⁷

2.3. „Válsághitelezés”⁶⁸

Az 1997-ben kitört délkelet-ázsiai pénzügyi válság hatására, eredetileg annak kezelésére hozta létre az IMF a „szükségfinanszírozási mechanizmus” intézményét, s akkor a Fülöp-szigetek, Thaiföld, Indonézia és Dél-Korea jutott hitelhez ennek a sajátos hitelmechanizmusnak a révén.⁶⁹

A szükségfinanszírozási mechanizmus célja, hogy válsághelyzetben a szokottnál sokkal gyorsabban⁷⁰ nyújtsanak pénzügyi forrásokhoz a rászoruló tagországok. Ezt a mechanizmus akkor lehet alkalmazni, ha egy tagország olyan különleges helyzetbe kerül, amely veszélyezteti pénzügyi stabilitását, és gyors válasz szükséges az ország vagy a nemzetközi pénzügyi rendszer fenyegetésének elhárításához. Az ügyvezetőség tájékozik a mechanizmus aktivizálásának igényéről, az ügyvezetőség tagjai között egy gyorsjelentést közzétesznek; amilyen gyorsan csak meg lehet egyezni az érintett tagország kormányával, az ügyvezetőség akár 48-72 órán

⁶⁴ Blanchard, Olivier (2009): (Nearly) Nothing to Fear but Fear Itself. *The Economist*, január 31. p. 76.

⁶⁵ Azaz a nem objektív ismeretlentől való félelem.

⁶⁶ Maga a Bretton Woods-i rendszer nyilvánvalóan egyfajta „kollektív keynesianizmus” kifejezője volt – minden alapelve, mindhárom alapintézményének alapokmányai keynesiánus ihletésű volt – „csak” az általa javasolt mesterséges nemzetközi pénz helyett lett a dollár a Bretton Woods-i pénzügyi rendszer kulcsvalutája...

⁶⁷ Keynes, John Maynard (1933): Mr President: Spend, Spend, Spend. An Open Letter to President Roosevelt. *The New York Times*, December 31. Újraközölve: *Guardian*, 2008. November 25.

⁶⁸ A Valutaalap sajátos szótárában „crisis lending”.

⁶⁹ Emergency Financing Mechanism. IMF (2009/a): *Crisis Landing and the IMF. A Factsheet – February*.

⁷⁰ „At short notice” az IMF szóhasználatában.

belül megkezdte a tárgyalást. A szükség-finanszírozási mechanizmus keretében a végleges hiteledöntés rendkívül rövid idő alatt meghozható.

A 2008-ban kitört globális pénzügyi válságban – 2009. március 12-ig – az *IMF Izland, Grúzia, Lettország, Magyarország, Örményország, Pakisztán, a Szerb Köztársaság és Ukrajna* jutott gyors pénzügyi forrásokhoz a szükség-finanszírozási mechanizmus keretében. Noha a hiteleket a szükség-finanszírozási mechanizmus keretében feltűnő gyorsasággal ítélték oda és kezdték el folyósítani, a hiteleket az IMF legelső, mindmáig alapvető és emblemikus *készenléti hitelkeretéből, készenléti hitelként* nyújtották. Az IMF 2009. március 12-én 13 élő készenléti hitellel rendelkezett,⁷¹ melyek összege 33,564 milliárd SDR (49,709 milliárd dollár), ebből eddig 11,267 milliárd SDR (16,686 milliárd dollárt) folyósítására került sor.⁷² A szükség-finanszírozási mechanizmus keretében az elmúlt félévben elfogadott 8 készenléti hitel összértéke 32,443 milliárd SDR (48,049 milliárd dollár), ebből 11 milliárd SDR jutott Ukrajnának, 10,538 milliárd SDR Magyarországnak, 5,169 milliárd SDR Pakisztánnak és 1,522 milliárd SDR Lettországnak!⁷³

Ezek a gyors hitelek minden bizonnyal alapvető jelentőségűek a kedvezményezettek számára – de az érdek kölcsönös: *az IMF a válság egyetlen igazi nyertese*, mert – számára is nyilvánvalóan meglepő módon – *ennek révén visszanyerte korábbi fontosságát a nemzetközi valutáris-pénzügyi rendszerben, a világgazdaságban!* Az USA pénzügyminisztere az IMF pénzügyi alapjainak jelentős emelését és a „globális pénzügyi architektúra átfogó reformját” sürgeti.⁷⁴ A G20 pénzügyminiszterei és központi bankjainak vezetői már megegyeztek az IMF hitelkereteinek új feltöltéséről⁷⁵ - a hírek 250 milliárd dolláros forrásjuttatásról szólnak! A Huszak európai tagjai nem támogatják az amerikai tervet egy „globális ösztönző csomag” összeállításáról, amely az országok GDP-jének 2 százalékával próbálná lendületbe hozni a világgazdaságot, ugyanakkor „Mr. Geithner a Nemzetközi Valutaalap forrásainak drámai kibővítését javasolta. Az európai pénzügyminiszterek, akik a kelet-európai pénzügyi válság⁷⁶ fertőző hatásainak félelmében élnek, támogathatják ezt – annak ellenére, hogy evvel csökkenne az IMF-re gyakorolt befolyásuk. Számos úton növelhetők az IMF hitelezési forrásai, de a pénzekhez való gyors hozzájutás néhány donor ország – elsősorban Kína – nagyobb beleszólását igényli az IMF ügyeibe. Európa súlya csökkenni fog. Ez egyébként is kívánatos lenne, és csak kis árat jelent a kontinens számára, hogy elkerülje a keleti határain fenyegető katasztrófát.”

Némileg meglepő ugyanakkor, hogy *a Valutaalap a „válsághitelezés” („crisis-lending”) keretében leegyszerűsített és lerövidített hitelbírálat és meglehetősen* (és a Valutaalap gyakorlatában felettébb szokatlanul) *enyhe feltételeesség mellett nyújtott készenléti hiteleket. Nem világos, mennyiben jelenti ez az IMF hitelfolyósítási filozófiájának és gyakorlatának tartós változását?*

⁷¹ A felsorolt 8 ország mellett Salvador, Gabon, Honduras, Irak és a Seychelle-szigetek rendelkezik készenléti hitellel.

⁷² IMF (2009/c): Financial Activities, Update March 12, 2009 2/a táblázat.

⁷³ Az 5 további ország összesen 1,36 milliárd dollárnyi készenléti hitel kedvezményezettje: ennek alapján jogosan nevezük az IMF 2008 őszi helyzetét „*eljelentéktelenedettnek*”.

⁷⁴ Beattie, Alan (2009/b): Geithner Looks for a Trade-off over IMF. *The Financial Times*, március 13. p. 4.

⁷⁵ *The Financial Times* (2009/a): IMF Deal Set to Disguise G20 Division. Március 14/15. p. 2.

⁷⁶ *The Financial Times* (2009/b): Slow Progress, but the Right Direction. US Proposals Are on the Right Lines. Europe Should Agree. Március 14/15. p. 6.

3) A Világbank és a válságkezelés

A Világbank ugyan eredetileg csak program-hiteleket folyósított, a nyolcvanas évek eleje óta – az 1982-ben kitört globális adósságválság hatékonyabb kezelésének érdekében – ágazati kiigazítási kölcsönöket és szerkezeti kiigazítási hitelkonstrukciókkal is rendelkezik, így – némi átfedésben az IMF hitelezési tevékenységével – gazdaságpolitika-befolyásoló hatása is van. Noha a „válságkezelés” nem ’par excellence’ világbanki feladat, a szervezet nem tartózkodhat a válságra való kívánatos reakciók megfogalmazásától és az adekvát válságkezelési mechanizmusok pénzügyi támogatásától sem.

Egy 2008. decemberi elemzés⁷⁷ szerint 1993 és 2003 között 17 országban volt olyan válság, amelyek felszámolására a Világbank pénzügyi támogatást nyújtott. Kezdődött Argentínával és Mexikóval, folytatódott Jamaicával, majd Thaiföld, Dél-Korea és Indonézia következett 1997-ben. Később Oroszország, Brazília, Bulgária, Bolívia és Ecuador kapott válságenyhítő hitel(ek)e)t a Világbanktól. 2000-2002-ben Argentína, Guatemala, Törökország és Uruguay szorult rá a Világbank válságkezelő hiteleire stb.⁷⁸ A tapasztalatok szerint *a Világbank válsághelyzetekben – ideiglenesen – növeli hitelfolyósítási tevékenységét, a hitelezéshez elmélyült és széles körű gazdaságpolitikai dialógus és feltételeesség társult; a Világbank általában sikeresnek minősíti a vizsgált időszakban folytatott válsághitelezési tevékenységét, de nem volt kielégítő a szegénységcsökkentésre való koncentráció, e mellett a világbanki programokat nem hangolták megfelelően össze az IMF árfolyam-politikai javaslataival. Az elemzés általában is elégtelennek minősíti a Világbank és az IMF, illetve a Világbank egyes részlegei közötti együttműködést.*⁷⁹ A tanulmány erőteljesen hangsúlyozza, hogy „összegezve, tekintettel a szegénység-enyhítés központi szerepére a Világbank tevékenységében, valamint a válságok ezzel ellentétes következményeire, a világbanki válságkezelés egyik fókuszpontja kell legyen a sebezhető szektorok és/vagy társadalmi csoportok védelme a válsághoz kapcsolódó kedvezőtlen hatásokkal szemben. Javuló munkát kell végezni a veszélyben lévő országokban, annak érdekében, hogy feltételes szociálpolitikai intézkedéseket határozzanak meg és készítsenek elő – például munkanélküli családfenntartók támogatása, élelmezési programok, iskolai támogatások révén – és szükség esetén vezessenek be.”⁸⁰

A tapasztalatok szerint, annak ellenére, hogy a Világbank az 1980-as évek eleje óta folyósít ágazati és szerkezeti kiigazítási programokat olyan országokban, amelyek egy IMF-programot valósítanak meg, javítani kell az IMF-fel való együttműködést – korábban ugyanis komoly ellentétek is kialakultak a két szervezet makrogazdasági javaslatai között, például a Mexikóban és Oroszországban alkalmazott árfolyam-politika, illetve az Indonéziában és Thaiföldön alkalmazott makrogazdasági kiigazítás tekintetében. Noha a legtöbb ország jelentősen javította makrogazdasági teljesítményét, a globális hitelezés szigorodása és a nemzetközi kereskedelem számottevő lassulása következtében újra felértékelődött a megfelelő gazdaságpolitikák támogatása.⁸¹

Az elemzés végkövetkeztetése szerint ilyen súlyos világgazdasági válság nem volt az 1930-as évek óta, világszerte gyorsan nő a munkanélküliség és háztartások milliói jutnak abszolút szegénységbe. A Világbanknak sürgős pénzügyi segítséget kell nyújtania az alacsony és közepes jövedelmű fejlődő országoknak, hogy enyhíthessék a gazdasági visszaesés szociális követ-

⁷⁷ World Bank (2008/a): *Lessons from World Bank Group Responses to Past Financial Crises*. Document of the Independent Evaluation Group. December 18.

⁷⁸ World Bank 2008: p. 2.

⁷⁹ *Ibid.*, pp. 4–5. oldal. A tanulmány a „poor cooperation” kifejezést használja.

⁸⁰ *Ibid.*, p. 5.

⁸¹ *Ibid.*, p. 6.

kezményeit. „Ugyanakkor, a Világbank forrásai, amelyek a múltban is korlátozottak voltak, manapság még szűkösebbek. Ezen kívül, a Világbank hagyományosan nagymértékben vesz igénybe külső forrásokat – magán- és hivatalos forrásokból egyaránt, s a válság teljes kibontakozásával egyre nagyobb annak a kockázata, hogy ezek a források is kiapadnak. Tekintettel továbbá arra, hogy a nemzetközi pénzügyi szervezetek tőkeáttételi képessége csökkenhet, ugyanakkor nő forrásainak használdozata a válság időszakában, különleges fejlesztéshatékonyági előnyök realizálhatók a Világbank-csoport válsághiteleiből. Mivel minden válságnak sajátos jellemzői vannak, a korábbi válságok tapasztalatainak értékelése nem nyújt pontos útmutatást a válságkezelésre. Ugyanakkor kiemelhetik azokat a kulcsfontosságú elemeket, amelyek meghatározzák, hogy milyen hatékonyak lehetnek a mai válságra adott válaszok.”⁸²

A Világbank apparátusa megjegyzéseket fűzött az ismertetett dokumentumhoz, amely nem elsősorban vitatkozik az abban foglaltakkal, hanem a Világbank-csoport eddig tett lépéseinek fontosságát hangsúlyozza.⁸³ A menedzsment kommentárja leszögezi, hogy ennek a válságnak „a gyökerei a fejlődő országok számára külsők, a növekedés és a nemzetközi kereskedelem visszaesése példátlanul mély és gyors. Megelőzte ezt az üzemanyag- és élelmiszerválság. Pozitív ugyanakkor, hogy a fejlődő országok gazdaságpolitikája és intézményei sokkal erősebbek, külső adósságai pedig sokkal kisebbek voltak a válság kitörésekor, mint a 2003 előtti válságok idején.”⁸⁴

A Világbank apparátusa által a G20 londoni csúcstalálkozójára készített tanulmány⁸⁵ szerint 2009-ben, a magánszektor csökkenő hitelezési hajlandósága következtében a fejlődő országok 270-700 milliárd dolláros külső finanszírozási hiánnyal kénytelenek szembenézni, s világszerte 53 millió embert fenyeget a szegénnyé válás réme – ezt ahhoz a 130,155 millió emberhez kell hozzászámolni, akiket 2008-ban a magas kőolaj- és élelmiszerárak döntöttek szegénységbe.⁸⁶

A Világbank-csoport 2008 tavaszától számos kezdeményezést tett annak érdekében, hogy enyhítse a világgazdasági válságnak fejlődő országokra gyakorolt kedvezőtlen hatásait. A Világbank javaslatot tett egy „Sebezhetőségi Alap” („*Vulnerability Fund*”) létrehozására, felkérve a fejlett országokat, hogy költségvetési ösztönző csomagjaik értékének 0,7 százalékát⁸⁷ bocsássák ennek a Sebezhetőségi Alap rendelkezésére s ezzel támogassák azokat a rászoruló fejlődő országokat, amelyek képesek a veszteségfinanszírozásra. A Sebezhetőségi Alap – ha és amennyiben létrejön – a szociális háló megerősítésére, az infrastrukturális befektetésekre, valamint a kis- és középvállalatok támogatására koncentrál majd.⁸⁸

Az Anyabank (tehát maga a Világbank, „leánybankjai”, az IFC és az IDA nélkül) három egymást követő pénzügyi évben, 2009 és 2011 között összesen mintegy 100 milliárd dollár kihelyezhető forrással rendelkezik, s 2009-ben várhatóan 35 milliárd dollár hitelt nyújt – ami a 2008. évi 13,5 milliárdnak csaknem a háromszorosa. A Világbank-csoport mintegy 5,7 milliárd € hitellel segíti Kelet-Európa bankrendszerének stabilitását, s 2009–10-ben 16 milliárd

⁸² *Ibid.*, pp. 16–17. – kiemelés tőlem: Cs. Gy.

⁸³ World Bank (2008/b): „*Independent Evaluation Group Brief on Lessons from WBG Responses to Past Financial Crises. Management Comments.*”

⁸⁴ *Ibid.*, p. 1.

⁸⁵ World Bank (2009/a): *Crisis Reveals Growing Finance Gaps for Developing Countries.* News and Broadcast. Washington, március 9.

⁸⁶ World Bank (2009/b): *Financial Crisis. What the World Bank is Doing.* <http://www.worldbank.org/html/extdr/financialcrisis/> A Világbank szegénynek („*abszolút szegénynek*”) azokat tekinti, akik 1985-ös árfolyamon számolva napi 1 dollárnál kisebb jövedelemmel rendelkeznek (ez manapság valamivel 1,9 folyó dollár napi jövedelmet jelent).

⁸⁷ Nyilvánvaló referencia arra az immár évtizedek óta meg nem valósuló, de hivatalosan soha fel nem adott törekvésre, hogy a fejlett országok évről évre GDP-jük 0,7 százalékát bocsássák a nemzetközi szervezetek által működtetett segélyprogramok rendelkezésére.

⁸⁸ World Bank (2009): *Financial Crisis: What the World Bank Is Doing?*

€hitel folyósítását tervezi Európában és Közép-Ázsiában – ebből 3,5 milliárd € jut a feltörekvő európai gazdaságok bankrendszerének.

A Világbank 2008-ban működésbe hozta a „*Global Food Response Program*” nevű új hitelkeretét, amelyből 1,2 milliárd dollárt kaphatnak a leginkább rászorult gazdaságok: az eddigi tapasztalatok szerint a GFRP-hitelek átlagos folyósítási ideje kevesebb, mint két hónap.⁸⁹

Az Anyabank 2 milliárd dollárral megemeli az IDA 54 milliárd dolláros keretét, amelyből a legszegényebb országokban a szociális háló, az infrastruktúra, az oktatás és az egészségügyi rendszer fejleszthető.⁹⁰

A Világbank-csoportnak a magánszféra finanszírozó tagja, „leánybankja”, az IFC, létrehozott egy „*Infrastructure Crisis Facility*” nevű alapot annak érdekében, hogy a magánfinanszírozásból megvalósított infrastruktúra-fejlesztések a feltörekvő gazdaságokban pótlólagos forrásokhoz juthassanak a válság átvészélése érdekében. Az IFC 300 millió dollárt bocsátott az ICF-alap rendelkezésére és további magán- és kormányzati forrásokat is keres a hitelkeret feltöltéséhez.⁹¹ A válságra adandó válaszként az IFC és a German Development Bank KfW közösen létrehozta a „*Microfinance Enhancement Facility*” nevű alapot, 500 millió dollárra feltöltendő alaptőkével (ebből eddig az IFC 150, a német partner pedig 130 millió dollárt bocsátott rendelkezésre), amellyel a világ mintegy 40 országában működő több mint 100 mikrohitel-finanszírozó intézményt kívánják támogatni. Az MEF előreláthatólag mintegy 60 millió kisvállalkozás finanszírozásához járul hozzá a világ legszegényebb országaiban.⁹² Az IFC 2005-ben útjára indított, 3 milliárd dollár forrással rendelkező *Globális Kereskedelemfinanszírozási Programja* („*Global Trade Finance Program*”, *GTFP*) a globális válság hatására átalakított „*Kibővített Kereskedelemfinanszírozási Programja*” („*Extended Trade Finance Program*”, *ETFP*) különösen fontos szerepet játszik a globális hitelválság időszakában a feltörekvő gazdaságok külkereskedelmének támogatásával.⁹³ Az IFC 3 milliárd dollár alaptőkével hozta létre az *IFC Feltőkésítési Alapot* („*IFC Recapitalization Fund*”), melynek alaptőkéjéhez (az IFC 1 milliárd dolláros alaptőke-juttatásán túl) a japán kormány 2 milliárd dollárral járult hozzá. A *Feltőkésítési Alap* tőkeemeléssel és alárendelt kölcsönrel támogat helyi befektetési bankokat, amelyek így képesek lesznek a gazdasági fellendülés és a munkahely-teremtés támogatására.⁹⁴ Az IFC kedvezményes tanácsadói szolgáltatásokat is nyújt az arra rászoruló tagországoknak.

A Világbank keretében működő *Sokoldalú Beruházásvédelmi Ügynökség* („*Multilateral Investment Guarantee Agency*”, *MIGA*) 2 milliárd dollár értékben nyújt biztosítást politikai kockázatok ellen.

*

A multilaterális kormányközi gazdasági szervezetek, természetesen, különös figyelmet fordítanak a globális válság elemzésére és kezelésére, a főbb világgazdasági szereplőknek az átfogó, a világgazdaság jövője fejlődésének leginkább megfelelő tevékenységek ösztönzésére. Ezek a szervezetek ugyanakkor, ugyancsak természetesen, tükrözik az adott világgazdasági erőviszonyokat. Mivel ebben a válságban nyilvánvalóan átrendeződtek, átrendeződnek a globális gaz-

⁸⁹ A GFRP forrásaiból eddig az alábbi országok részesültek (millió dollárban): Afganisztán (8), Banglades (130), Benin (9), Bissau-Guinea (5), Burundi (10), Djibouti (5), Etiópia (275), Guinea (10), Fülöp-szigetek (200), Gáza (5), Haiti (10), Jemen (10), Kirgízia (10), Laosz (3), Libéria (10), Madagaszkár (10), Mali (5), Moldova (7), Mozambik (20), Nepál (36), Nicaragua (7), Niger (7), Ruanda (10), Sierra Leone (7), Szomália (7), Szudán (5), Tádzsikisztán (9) és Togo (7). A forrásokat elsősorban gyermekélelmezésre, terhes és szoptató anyák táplálkozásának javítására, valamint az élelmiszerimport finanszírozására fordíthatják a kedvezményezett. World Bank (2009/c): *Food Crisis. What the World Bank is Doing*.

⁹⁰ World Bank (2009/b). A Világbank honlapján (<http://worldbank.org>) a nyitólapon található a „*Financial Crisis*” nevű belső link, amiről könnyűszerrel eljuthatunk a Világbank-csoport egyes tagjainak a globális pénzügyi válsághoz kapcsolódó tevékenységére vonatkozó részletes elemzésekhez és világbanki publikációkhoz.

⁹¹ <http://www.ifc.org/ifcext/about.nsf/Content/07670A1E06A3A353852575160058FBC?OpenDocument>

⁹² http://www.ifc.org/ifcext/about.nsf/Content/FinancialCrisis_MEF

⁹³ <http://www.ifc.org/ifcext/about.nsf/Content/8CAA0DB87C3AFFF1B8525751500A1753?OpenDocument>

⁹⁴ <http://www.ifc.org/ifcext/about.nsf/Content/BE76390D8137548385257515007AE5D6?OpenDocument>

dasági erőviszonyok, a WTO, az IMF és a Világbank csak akkor nyújthat hatékony segítséget a válság mihamarabbi felszámolásához, ha maguk is átalakulnak az új erőviszonyoknak és az új világgazdasági helyzetnek megfelelően. Ennek az átalakulásnak, mindenekelőtt a „nemzetközi pénzügyi architektúra” reformjának magába kell foglalnia a szavazati jogok jelentős átrendezését a nagy és sikeres fejlődő és feltörekvő országok javára, működési és döntéshozatali mechanizmusaik modernizálását és felgyorsítását, valamint a világgazdasági folyamatokról és azok szabályozhatóságáról és ösztönzéséről vallott alapelveik átértékelését.

* * * * *

Referenciák

- Beattie, Alan (2009/a): Call for Financial Co-operation on Global Stimulus. *The Financial Times*, január 27.
- Beattie, Alan (2009/b): Geithner Looks for a Trade-off over IMF. *The Financial Times*, március 13.
- Blanchard, Olivier (2008): Cracks in the System. Repairing the Damaged Global Economy. *Finance & Development*, Vol. 45, No. 4, pp. 7–10.
- Blanchard, Olivier (2009): (Nearly) Nothing to Fear but Fear Itself. *The Economist*, január 31.
- Brittan, Samuel (2009): It Seems that Not All Recessions Are Created Equal. *The Financial Times*, március 13.
- Caruana, Jaime – Narain, Adyta (2008): Banking on More Capital. The Subprime Crisis Has Made Basel II Implementation More Important – and Challenging. *Finance & Development*, Vol. 45, No. 3, June.
- Cihak, Martin – Brooks, Petya Koeva (2008): *From Subprime Loans to Subprime Growth? Evidence for the Euro Area*. IMF Working Paper, November. (Draft)
- Claessens, Stijn – Kose, M. Ayhan – Terrones, Marco E. (2008/a): When Crises Collide. *Finance & Development*, Vol. 45, No. 4.
- Claessens, Stijn – Kose, M. Ayhan – Terrones, Marco E. (2008/b): *What Happens during Recessions, Crunches and Busts?* IMF Working Paper WP/08/274.
- Collins, Charles (2008): The Crisis through the Lens of History. The Current Financial Crisis Is Ferocious, but History Shows the Way to Avoid Another Great Depression. *Finance & Development*, Vol. 45, No. 4, December.
- Cottarelli, Carlo (2009): *Paying the Piper. The Role of Medium-term Fiscal Policy in Rebounding from the Crisis*.
- Csáki György (2006): IMF ’2006: valódi reformok? *Fejlesztés és Finanszírozás*, 4. szám.
- Csáki György (2008): A Nemzetközi Valutaalap lehet a válság nyertese. *Világgazdaság*, november 19.
- Dodd, Randall – Mills, Paul (2008): Outbreak: U.S. Subprime Contagion. *Finance & Development*, Vol. 45, No. 3, June.
- El-Erian, Mohammed A. (2008): A Crisis to Remember. The Case for Modernizing the Multilateral Framework. *Finance & Development*, Vol. 45, No. 4, December.
- Finance & Development* (2009): Deep Impact. Four Countries Confront the Harsh and Disruptive Effect of the Global Economic Downturn. Vol. 46, No. 1, March.
- Garten, Jeffrey (2008): Think Globally on Financial Regulation. *The Financial Times*, április 4.

- IMF (2008/a): *IMF Managing Director, Dominique Strauss-Kahn Calls G20 Action Plan Significant Step toward Stronger International Cooperation*. Press release No 08/286. <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2008/pr08286.htm>
- IMF (2008/b): *Towards a Post-Crisis World Economy. Speech by John Lipsky, Forst Deputy Managing Director, International Monetary Fund at the Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University*, November 17, 2008. <http://www.imf.org/external/np/speeches/2008/111708.htm>
- IMF (2008/c): *The IMF and Its Future. Dominique Strauss-Kahn, Managing Director of the International Monetary Fund. Speech at the Banco de Espana, Madrid, Spain*, December 15, 2008. <http://www.imf.org/external/np/speeches/2008/121508.htm>
- IMF (2009/a): *Crisis Landing and the IMF. A Factsheet – February*. <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/crisislend.htm>,
- IMF (2009/b): *The State of Public Finances: Outlook and Medium-Term Policies after the 2008 Crisis*. Prepared by the Fiscal Affairs Department, approved by Carlo Cottarelli, Március 6. <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2009/030609.pdf>
- IMF (2009/c): *Financial Activities, Update March 12, 2009* IMF (2009/d): *Lessons of the Global Crisis for Macroeconomic Policy*. Prepared by the Research Department, approved by Olivier Blanchard. Február 19. <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2009/021909.pdf>
- Ingves, Stephan – Lind, Göran (2008): *Stockholm Solutions. A Crucial Lesson from the Nordic Experience Is the Need for Prominent State Involvement in Crisis Resolution*. *Finance & Development*, Vol. 45, No. 4. December.
- Jeanne, Olivier – Ostry, Jonathan D. – Zettelmeyer, Jeromin (2008): *A Theory of International Crisis Lending and IMF Conditionality*. IMF Working Paper, WP/08/236, október.
- Kang, Kenneth – Syed, Murtaza (2008): *The Road to Recovery. A View from Japan. Strategy for Addressing Both Liquidity and Solvency Issues is Needed*. *Finance & Development*, Vol. 45, No. 4, December.
- Keynes, John Maynard (1933): *Mr President: Spend, Spend, Spend. An Open Letter to President Roosevelt*. *The New York Times*, December 31. Ujraaközlve: *Guardian*, 2008. November 25.
- Kodres, Laura – Narain, Adyta (2009): *What Is to Be Done. The Scope of Financial Regulation Needs to Be Revamped and the Provision of Liquidity Improved. Here's how*.
- Kodres, Laura (2008): *Crisis of Confidence ... and a Lot More*. *Finance & Development*, June.
- Laeven, Luc – Valencia, Fabian (2008): *Systemic Banking Crises: A New Database*. IMF Working Paper, WP/08/224. szeptember.
- Milesi-Ferretti, Gian Maria (2008): *Fundamental at Odds? The U.S. Current Account Deficit and The Dollar*. IMF Working Paper, WP/09/260.
- Milesi-Ferretti, Gian Maria (2009): *Changing Fortunes*. *Finance & Development*, Vol. 46, No. 1, March.
- Pisani-Ferry, Jean – Santos, Indhira (2009): *Reshaping the Global Economy. The Economic and Financial Crisis Marks the End (for Now) of a Rapid Expansion of Globalization*. *Finance & Development*, Vol. 46, No. 1.
- Rachman, Gideon (2008): *And Now for a World Government*. *The Financial Times*, december 9.
- Sacasa, Noel (2008): *Preventing Future Crises. Priorities for Regulatory Reforms after the Meltdown*. *Finance & Development*, Vol. 45, No. 4, December.
- Sommer, Martin (2009): *Why Japan Has Been Hit So Hard by the Global Recession?* IMF Staff Position Note, SPN/09/05.
- Spillimbergo, Antonio – Symansky, Steve – Blanchard, Olivier – Cottarelli, Carlo (2008): *Fiscal Policy for the Crisis*. December 29. IMF Staff Position Note, SPN/08/01.
- The Financial Times* (2009/a): *IMF Deal Set to Disguise G20 Division*. Március 14/15.

- The Financial Times* (2009/b): *Slow Progress, but the Right Direction. US Proposals Are on the Right Lines. Europe Should Agree.* Március 14/15.
- Thomas, Alun (2009): *Financial Crises and Emerging Market Trade.* Március 11. IMF Staff Position Note, SPN/09/04.
- Truman, Ted (2009): How the Fund Can Help Save the World Economy. *The Financial Times*, március 6.
- UNCTAD (2008): *We Will Never Learn?* UNCTAD policy Brief No. 5., december.
- Wolf, Martin (2008): Global Imbalances Threaten the Survival of Liberal Trade. *The Financial Times*, december 3.
- World Bank (2008/a): *Lessons from World Bank Group Responses to Past Financial Crises.* Document of the Independent Evaluation Group. December 18.
http://siteresources.worldbank.org/EXTOED/Resources/IEG_fin_crisis_note.pdf
- World Bank (2008/b): *Independent Evaluation Group Brief on Lessons from WBG Responses to Past Financial Crises. Management Comments.*
http://siteresources.worldbank.org/PROJECTS/Resources/40940-1234376579352/IEGCrisisResponseNotesManCom_21109.pdf
- World Bank (2009/a): *Crisis Reveals Growing Finance Gaps for Developing Countries.* News and Broadcast. Washington, március 9.
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,contentMDK:22093316~>
- World Bank (2009/b): *Financial Crisis: What the World Bank Is Doing?*
<http://www.worldbank.org/html/extdr/financialcrisis>
- World Bank (2009/c): *Food Crisis. What the World Bank Is Doing.*
<http://www.worldbank.org/html/extdr/foodprices>

NEMZETKÖZI GAZDASÁGI INTÉZMÉNYEK SZEREPE ÉS ÁTALAKULÁSA A GLOBÁLIS VÁLSÁGBAN

Monori Gábor

A válságot megelőző években a nemzetközi intézményrendszer fejlődése tulajdonképpen egy helyben toporgott. Hiányzott az a motiváló helyzet, amikor az adott intézmény tagországai ténylegesen rá lettek volna utalva a nemzetközi szervezetre. A Bretton Woods-i gyökerekkel rendelkező (nyugati) nemzetközi intézményrendszer a legutolsó nagyobb feladatokat a kilencvenes évek végén lezajlott válsághullámmal kapta (dél-kelet ázsiai valutaválság, mexikói válság, orosz válság stb.). Azóta azonban a globális gazdasági fejlődés szinte töretlen ütemben haladt 2007 végéig. Mindenki optimista, és bizalommal teli volt, a globalizáció és a liberális gazdaságpolitika irányában. Egy idő óta a nemzetközi intézmények kis túlzással, dekorációs funkciót kezdtek betölteni a nemzetközi aktorok között. Mindeközben a nemzetközi (gazdasági és ebből következően politikai jellegű) feszültségek, valamint a nemzetközi intézményrendszerben egyre jobban kiabáló egyensúlytalanságok mind nyilvánvalóbbakká váltak. Alapvetően a világgazdasági folyamatok egészségesnek tűntek, de az egyre jobban felemelkedő, fejlettségi hátrányukat mindinkább ledolgozó országok (pl. Kína, délkelet-ázsiai országok) hallatni kezdték hangjukat (pl. ASEAN). A nemzetközi intézményrendszer további fejlődése szempontjából tehát – ha lehet így fogalmazni – éppen jó időben érkezett a válság, amely végre egyértelművé tette, hogy a világgazdasági erőviszonyai jelentős változásokon mennek keresztül, és az eddigi – amerikai és nyugat-európai központú – nemzetközi szabályzó, támogató és ellenőrző intézményrendszernek változnia kell. A világkormány szükségessége, az egységes elszámolási egység (SDR) jelentőségének, szerepének növelése, a szavazati arányok megváltoztatása olyan országok és ország csoportok részéről is felmerült mostanában, akik korábban nem jeleskedtek ilyen témájú diskurzusokban. A tanulmány készítésekor fontosnak tartottuk megfontolni a következő felvetéseket: *„A nemzetközi hatalmi viszonyok jövője szempontjából két további kérdés fogalmazódik meg azon túl, hogy egy adott hatalmi struktúra miképpen hat a világrend működésére. Az egyik kérdés az, hogy (...) milyen tényezők hatására és milyen ütemben változnak meg a nemzetközi hatalmi viszonyok, a másik az, hogy miképpen megy végbe (...) az átmenet az egyik hatalmi struktúráról a másikra, az újra, (...)”* (Simai Mihály: A világgazdaság a 21. század forгатagában, p. 75.)

Talán mindenki számára világos, hogy a gyarmati időszak multi poláris, a hidegháborús évek bipoláris, valamint a kilencvenes évek elejétől már csak egyetlen szuperhatalom (Amerikai Egyesült Államok) által dominált világrend status quo-ját Ázsia, azon belül is Kína állította kihívások elé az utóbbi években. Ugyanakkor a világ legnépesebb országának nem áll érdekében egy újabb kétpólusú világrend létrejötte, a lehetséges további erőközpontok (pl. EU, Japán) pedig – még vagy már - nincsenek megfelelő pozíciókban.

Jelen tanulmányunkban az ENSZ-család tizenhat szakosított intézménye közül a FAO, az ILO és az UNIDO válsággal kapcsolatos tevékenysége kerül terítékre. A Világbank (WB) és az IMF vizsgálata Csáki György külön tanulmányában kerül részletes kifejtésre. A WTO által

foganásított intézkedések pedig Kiss Judit tanulmányában lelhetők fel. A tizenegy ENSZ-alprogram közül az UNCTAD és az UNDP képezik vizsgálat tárgyát. Majd az öt regionális gazdasági bizottság: ECE, ECA, ECLAC, ESCAP és az ESCWA meghatározó lépései következnek. Továbbá az OECD intézményét és válságra adott reakcióit vázoljuk. Az ázsiai régióon belül az ASEAN-országok alkotta tömörülés utóbbi másfél-két éves munkáját tekintjük át a gazdasági krízis szempontjából vizsgálódva.

Tanulmányunk második részében a magyar alkalmazkodásról, az átrendeződő nemzetközi intézményrendszerben felveendő magyar pozíciókról és körülményeiről írunk.

Az áttekintés nagyban támaszkodik az egyes nemzetközi szervezetek hivatalos kiadványaiban található információkra. Ezek éves jelentések, konferencia beszámolók, statisztikák, tanulmányok és némely esetben a szervezetek irányító testületeinek tagjai által tett nyilatkozatok írásos változatai.

1) A vizsgált nemzetközi szervezetek és a válság. Egyes nemzetközi szervezetek érintettsége, illetve reakciói

1.1. UN (ENSZ) General Assembly

Névjegy: General Assembly of the United Nations.

Az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének létrehozásáról az ENSZ alapokmánya rendelkezett (1945), betöltve ezzel az ENSZ legfőbb tanácskozó, politika orientált és képviseleti szervezet szerepét, magába foglalva mind a 192 ENSZ-tagot, egyedülálló, multilaterális teret adva minden nemzetközi esemény egyeztetéséhez. A szervezetben minden tagállamnak egy szavazata van, működésének célja, hogy ajánlásokat fogalmazzon meg az ENSZ döntéshozó szervezete számára: a Biztonsági Tanács részére. A közgyűlés döntő szerepet játszik nemzetközi jog alakításában, normaalkotásban.

Az ENSZ alapokmánya az alábbi feladatokkal látta el a közgyűlést:

- * Ajánlások készítése.
- * Nemzetközi békével és biztonsággal kapcsolatos kérdések egyeztetése.
- * Bármelyik más ENSZ-szervezetet érintő kérdések megvitatása.
- * A nemzetközi politikai együttműködésre, nemzetközi jog megszövegezésére, emberi jogokra, gazdasági, társadalmi, humanitárius, kulturális, oktatási és egészségügyi együttműködésre vonatkozó tanulmányok és javaslatok kidolgozása.
- * Javaslattétel szituációk békés kezelésére.
- * A Biztonsági Tanács és más ENSZ-szervezetek jelentéseinek fogadása és figyelembevétel.
- * Az ENSZ költségvetésének elfogadása, és a finanszírozás biztosítása az ENSZ-szervezetek számára.
- * A Biztonsági Tanács nem állandó tagjainak megválasztása a Biztonsági Tanács ajánlása alapján, illetve a főtitkár kijelölése.

Reakciók a válságra

Előljáróban meg kell jegyezni, hogy az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének álláspontja, a millenniumi fejlesztési célok teljesíthetőségének érdekében, egyértelműen a megújult multilaterizmust szorgalmazza. A közgyűlés hangsúlyozza, hogy a globális gazdasági válság következménye miatt küszöbön áll egy humanitárius katasztrófa, a gazdasági növekedés megtorpanása, a szegények számának emelkedése, az élelmiszer-ellátás nehézsége és a klímaváltozás miatt.

Az ENSZ teljes intézményrendszere részt vesz a válság káros következményeinek enyhítésében. Elsősorban a szegényebb és emiatt kevés lehetőséggel rendelkező országok, régiók lakosságának megsegítésére irányulnak a lépések, ajánlások:

- * Az ENSZ és a Világbank által közösen létrehozott kiegészítő segélyalap.
- * Az élelmiszer-biztonság növelése érdekében megerősítendőek az éhezők megmentésére folytatott programok, valamint a mezőgazdaságban dolgozók támogatása (Magas Szintű Akciócsoport a Globális Élelmiszer-biztonsági Krízis ellen).
- * Protekcionizmus elleni harc, kereskedelemösztönzés.
- * Zöld technológiákba való hosszú távú befektetések ösztönzése.
- * Minden ember tisztességes munkához való juttatása a foglalkoztatás növelésével.
- * A szegényeket és rászorulókat szolgáló szociális védőháló jelentősége.
- * Humanitárius jellegű és társadalmi stabilitást szolgáló mentőakciók.
- * Infrastruktúrafejlesztés, és új fejlesztésekhez való hozzáférés biztosítása.
- * Makrogazdasági és pénzügyi felügyelet erősítése folyamatos monitorozással és elemzéssel. Hatékony és proaktív gazdasági figyelmeztetőrendszer bevezetése.

Az ENSZ-tagállamok, multilaterális intézmények és regionális szervezetek megegyeztek további – a pénzügyi és gazdasági válságra adott – közös válaszlépésekről. A húszak (G20) 2009. április 2-án a Londonban tartott csúcstalálkozón megállapodtak abban, hogy minden lehetséges eszközt bevetnek, amely egyben egy pótlólagos 1,1 billió amerikai dollár összértékű program bejelentését is jelentette (hitel, foglalkoztatás). A tagállamok és más nemzetközi szervezetek együttes, széles körű intézkedési terve számos elemet tartalmaz. Ezek a következők: összesen 2,7 billió amerikai dollár értékű ösztönző csomag; pénzügyi intézmények közvetlen és közvetett támogatása; széles hatáskörű és erős világméretű makroszemléletű felügyeleti és szabályozó keret létrehozása érdekében tett lépések; nemzetközi adózási együttműködés (lépések a nem együttműködő igazságszolgáltatási szervek és adóparadicsomok ellen); IMF hitelekhez való gyorsabb és rugalmasabb hozzáférhetőség, a legsebezhetőbb országok kiszámíthatóbb és hatékonyabb finanszírozása; a nemzetközi pénzügyi szervezetek elszámoltathatóságának; hatékonyságának és jogszerűségének fokozása; a tagországok adósságállomány fenntarthatóságának ellenőrzése; elköteleződés a protekcionizmus ellen.

A közgyűlés beszámolója külön kiemeli, hogy eddig sajnos nem született elhatározás a migráns munkavállalók védelmében. Viszont a külföldi munkavállalók diszkriminációja ellen határozottan fel kell lépni – hangzik a közgyűlés álláspontja.

1.2. FAO

Névjegy: Food and Agriculture Organization of the United Nations.

Az ENSZ 1945-ben létrehozott élelmezésügyi szervezetének központja Olaszországban, Rómában található. A FAO egyaránt szolgál fejlődő és fejletlen országokat. Egyeztetési fórum, tanácsadó és információforrás. A fejlődő országokat információkkal látja el a mezőgazdaság, az erdőgazdálkodás és a halászat modernizálásának, valamint a megfelelő élelmezési feltételek érdekében. Létrejöttétől kezdve kitüntetett figyelemben részesíti a fejlődő vidéki területeket, ahol a világ lakosságának mintegy hetven százaléka él.

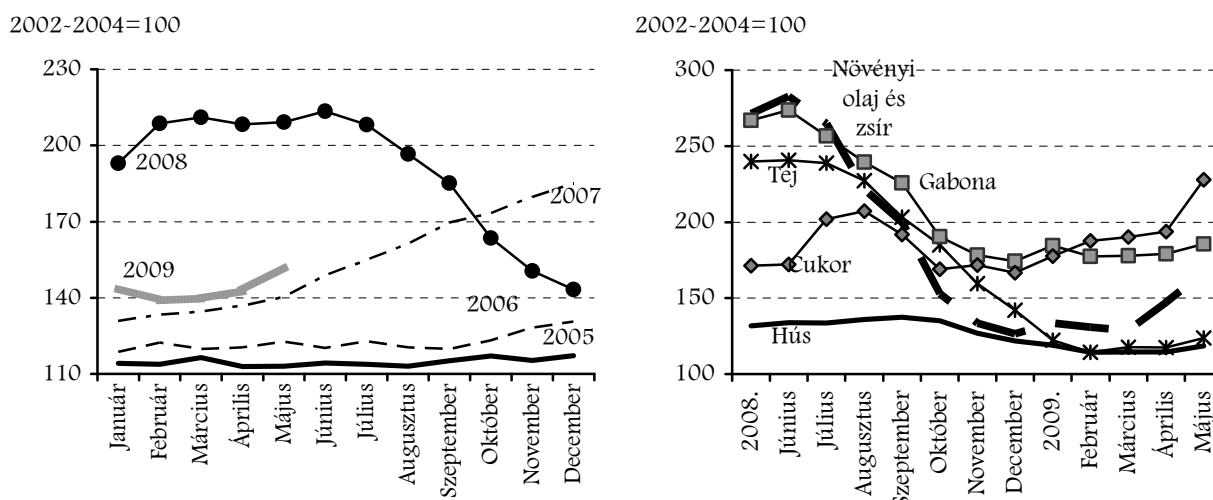
A FAO tevékenysége négy területre bontható. Agrár, erdészeti és halászati szakértők, házionállattal foglalkozók, élelmezési szakértők, társadalom tudósok, közgazdászok és statisztikusok alkotják a FAO tudásbázisát, mely információhoz juttatja a tagországokat. Tanácsadó funkciójának köszönhetően segít kialakítani a tagországok vidékfejlesztési és éhezés visszaszorítási stratégiáját. Találkozóhelyet biztosít a szegény és gazdag országoknak az aktuális élelmezéssel kapcsolatos problémák egyeztetéséhez. Végül pedig, a FAO negyedik fő funkciója, hogy a szükséges tudást a megfelelő helyre „szállítja”, hogy az anyagi háttérrel biztosító szervezetek felajánlásai minél hatékonyabban legyenek hasznosítva az adott krízishelyzetben. Mindezeket a Világélelmezési Programmal (World Food Programme) karöltve teszi a FAO.

Reakciók a válságra

A FAO szervezetének a világgazdasági válság előtt kellett hadrendbe állnia az emelkedő élelmiszerárak miatt kialakult élelmezésügyi krízis során. Tudni illik az utóbbi évek növekvő üzemanyag árai egyre több bioüzemanyag előállítására ösztönözték a termelőket, amelynek következménye, hogy korábban élelmiszer-termelésre használt földterületek kerültek ki az élelmiszer-ellátási láncból, szűkítve ezzel az élelmiszerkínálatot. Nagyrészt ennek köszönhetően a 2007–2008 folyamán hirtelen megnövekedő élelmiszerárak rendkívül rövid idő alatt taszítottak 115 millió embert az éhínség küszöbére. A gazdasági krízis 2009-es fejleményeinek hatására az élelmiszer válság témája azonban egyre inkább háttérbe szorul. Habár a meredeken emelkedő élelmiszerárak szakasza véget ért (az olajár mérséklődése miatt), mégsem beszélhetünk az árak normalizálódásáról, hiszen azok még 2009 első félévében is másfél – két és félszer magasabb szinten vannak a 2004-es bázishoz képest. A FAO-tanulmányok hangsúlyozzák, hogy a gazdasági válság a munkanélküliek sokasodó száma miatt további élelmezési nehézséget idézhet elő. A millenniumi fejlesztési célok közül az éhezés elleni hadjárat mindmáig az egyik legnagyobb feladat maradt tehát, mely tovább erősíti a FAO, mint intézmény jelentőségét és szükségességét.

I. ábra
FAO élelmiszerár-indexek

Forrás: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/FoodPricesIndex/en/> (2009 júniusi állapot szerint)

A FAO már 2007 elején felhívta a nemzetközi közösség figyelmét az emelkedő élelmiszerárakból következő veszélyekre, mely felhívást egy munkacsoport felállítása követte, és egy átfogó intézkedési keretterv elkészítése. Ezután a 2008 júniusában megrendezett magas szintű konferencia következett, majd a 2008 júliusában, Japánban megrendezett G8 csúcstalálkozó. Végül 2008 novemberében megtartott különleges FAO-konferencia igyekezett napirenden tartani az égető kérdéskört. Ezeken kívül számtalan kisebb kezdeményezés tette egyértelművé, hogy a világ élelmiszer-biztonságának menedzselése további reformokat igényel.

Végeredményben a FAO a következő lépéseket tartja fontosnak az élelmiszerkrízis enyhítése érdekében:

- * Egy olyan védelmi hálózat szükségessége, amely biztosítja a háztartások mindennapi élelmét és csökkenti a szegénységet, a kiszolgáltatottságot.
- * Nagyban növelheti a termelékenységet, ha minőségi magvakhoz és a trágyázásra alkalmas anyagok biztosítottak a kisméretű gazdaságok számára.
- * Termelés, feldolgozás és marketing kapacitások kiépítése.
- * Intézményépítés, követendő irányvonal kidolgozás és alkalmazás.
- * Minden szinten jobban funkcionáló piacok szükségese, piaci infrastruktúra-fejlesztés és információszolgáltatások, különösen a kisméretű gazdálkodások számára.
- * Fenntartható természeti erőforrás-menedzsment.
- * A nők foglalkoztatottságának növelése az agráripari és élelmiszer-ipari szektorban.

1.3. ILO

Névjegy: International Labour Organization.

Az emberek jólétéért küzdő ILO 1919-ben lett megalapítva, majd később 1946-ban, ez az intézmény lett a frissen alakult ENSZ első speciális ügynöksége. A szervezet ötvenedik születésnapján, 1969-ben, Nobel Békédíjjal lett kitüntetve. Az ILO titkársága és irányító központja,

kutatóközpontja és kiadója a Svájcban, Genfben található. A minél decentralizáltabb működés érdekében további negyven országban vannak egyéb ILO-irodák.

Az ILO egy háromoldalú nemzetközi szervezet. Működési mechanizmusába egyrésztől a munkaadók, másrésztől a munkavállalók, harmadrésztől pedig a kormányok vannak bevonva. Az évenként megrendezett Nemzetközi Munkaügyi Konferencia során kerülnek napvilágra az új munkavégzéssel kapcsolatos minimum normák, valamint ugyanezen a fórumon, de két évenként, fogadják el a szervezet két éves költségvetését, programjait, melyet a tagországok finanszíroznak. Az ILO-t egy 28 tagú kormányzati képviselő, egy 14 tagú munkaadói képviselő és egy 14 tagú munkavállalói képviselő irányítja.

Eddigi eredmények

A szervezet alapításától kezdve azt kutatja, hogyan lehet ajánlásokon, egyezményeken keresztül garantálni a munkavállalói jogokat, és hogyan lehet a dolgozó emberek munkakörülményeit egy nemzetközi rendszer felépítésével jobbra tenni. Az ILO eddig több mint 180 egyezményrel és 190 ajánlással fedte le a világ összes munkavégzéssel kapcsolatos kérdését, szempontját. A nemzetközi munkajog eddigi vívmányait nemrég felülvizsgálta az ILO irányító testülete, és több mint 70 darab 1985 előtti egyezményt talált továbbra is aktuálisnak, a maradék egy részét pedig felülvizsgálatra alkalmasnak más részét visszavonandónak titulálta. Változatos területeken játszanak nagyon fontos szerepet az ILO eredményei (a szülési szabadságtól egészen a migránsok védelméig) a tagállamok nemzeti jogrendszerében. Egy ellenőrző folyamat lehetővé teszi, hogy a szervezet kontrollálja a tagjai által ratifikált szabályok betartását, illetve tanácsokkal lássa el a nemzeti munkajog alakítóit.

Az alapvető emberi jogok és a tisztességes munkához való jog főbb elveivel való foglalkozás eredményeképpen az 1998-as a Munkával kapcsolatos alapvető elvek és jogok nyilatkozatával az ILO-tagállamok eldöntötték, hogy jóváhagyják a főbb munkavállaláshoz kapcsolódó normákat, függetlenül attól, hogy korábban az ehhez kapcsolódó egyezményeket ratifikálta-e minden egyes állam vagy sem.

Reakciók a válságra

Az ILO jelentéseiből kiderül, hogy a jelen globális válság jóval rosszabb hatással van a világ-gazdaság növekedési ütemére, valamint a foglalkoztatottak létszámára, mint ahogyan azt eredetileg feltételezték. A 2009. májusi statisztikák ismeretében az év végére a munkanélküliek száma 210 és 235 millió között lesz világszinten. Az ILO három különböző scenáriót vázolt fel a világ várható munkanélküliségi trendjéről. Azokban az országokban, ahol az ösztönző csomagok megfelelően stimulálják a keresletet, ott nyilvánvalóan kisebb mértékben növekszik a munkanélküliség. A három változat a munkanélküliek várható létszámát vetíti előre eltérő esetekben. A trend növekedésének szerkezetét megvizsgálva azonban az mutatható ki, hogy a világ foglalkoztatottjainak fele olyan kategóriába tartozik, akinek munkahelye veszélyeztetettnek minősül, ami több mint hétszer annyi embert jelent, mint amennyi munkanélküli a válság előtt volt a világ országaiban. Ennek érdekében sürgős intézkedésekre van szükség az ILO szerint, hiszen a válságot megelőzően is 620 millió munkavállaló élt extrém szegény körülmények között.

Az ILO a 2009 februári európai szintű tanácskozásán, és a júniusi nemzetközi munkaügyi konferencián elhangzottak alapján a válság idején az alábbi feladatok hárulnak az ILO-tagországokra, és természetesen magára a szervezetre is:

- * Biztosítani az alapvető munkahelyi jogok teljes tiszteletét, köztük az egyesülési szabadságot, a kollektív tárgyalás jogát, a kényszermunka minden formájának eltörlését, a gyermekmunka és a munkahelyi diszkrimináció megszüntetését.
- * Társadalmi párbeszéd során megvitatni a válságra adott válaszokat.

- * Megfontolni a munkanélküli segély kiterjesztését, megkönnyíteni az át- és továbbképzést, megerősíteni az elhelyezkedést könnyítő szolgáltatásokat, kibővíteni vagy életre hívni közmunkaprogramokat, illetve kiterjeszteni a szociális hálót.
- * Megerősíteni vagy fejleszteni a fenntartható és a nemzeti sajátosságokhoz igazított társadalombiztosítást, köztük a munkahely biztonságát is, illetve mindenkire kiterjeszteni a társadalombiztosítást.
- * Létrehozni az erős munkaügyi kapcsolatok intézményét, amely hozzájárul a kiegyensúlyozott gazdasági növekedéshez, s ami nem utolsósorban segít elkerülni az olyan politikákat, amelyek növelnék a globális egyenlőtlenségeket, vagy a jövedelmi különbségeket.

1.4. UNIDO

Névjegy: United Nations Industrial Development Organization.

Az UNIDO 1966-ban lett megalapítva, majd 1985-ben vált az ENSZ szakosított intézményévé. Mint ilyen intézmény, az UNIDO saját alapokmánnal rendelkezik, saját tagországai, önálló irányító szervezete és saját költségvetése van. Több mint 170 tagállam közös együttműködési célja, három egymással összefüggő prioritással írható körül: termelő tevékenységek révén történő szegénység visszaszorítás; kereskedelmi kapacitásépítés; energia és környezet kapcsolata.

Reakciók a válságra

2008 folyamán, válaszul a nemzetközi pénzügyi válságra, az UNIDO lépéseket tett saját befektetési alapjainak megvédése érdekében. A válságban érintett intézményekkel csak nagyon korlátozott kapcsolatban volt a szervezet, és a folyamatos piacfigyelés és a tőke magas kockázatokkal szembeni védelme hatékony stratégiának bizonyult. A gyors reakció miatt a szervezet nem szenvedett veszteségeket.

Az UNIDO arra törekszik, hogy a jelenlegi válságból való kilábalás egyben egy új, globális, zöld ipari forradalom is legyen. Olyan változást vár a szervezet, amelyből a szegény vagy fejlődő országok sem maradnak ki. Ennek érdekében az UNIDO támogatja a tisztább ipari tevékenységre törekvő kezdeményezéseket, a termeléshez használható megújuló energia alkalmazását. A zöld ipari forradalom érdekében minden év június 5-ét jelölték ki a világ környezetvédelmi napjának. 2009-ben a jelmondat: „A bolygónak szüksége van rád! Egyesülj, hogy megküzdhess a klímaváltozással.” Tisztább termelés, megújuló energiák, alapanyag és erőforrás hatékony technológiák. Az egyén szintjén: csökkentés, újrahasználás és újrafelhasználás, a közösség szintjén: beruházás alacsony széndioxid kibocsátású termelésbe, az állam szintjén pedig: jóváhagyni a 2009 decemberében esedékes, koppenhágai ENSZ-csúcson elfogadandó klímaváltozással kapcsolatos határozatot. Az UNIDO a teljes 2009-es évben a fent taglalt témákra¹ helyezi a hangsúlyt.

¹ Például: Energia fórum: 2009. június 22–24, Bécs és Zöld ipar Ázsiában: 2009. szeptember 9–11, Manila.

1.5. UNCTAD

Névjegy: United Nations Conference on Trade and Development.

Az 1964-ben alapított UNCTAD a fejlődő országok fejlesztésbarát együttműködését, integrációját hivatott segíteni. Egyike a tizenegy ENSZ-alap, program és állandó konferenciáknak. A genfi székhelyű szervezet mindenekelőtt egy hatalmas tudásbázissal rendelkező intézmény (lásd például az évente megjelenő World Investment Reportot), amely a helyi és nemzetközi fejlesztési elképzeléseket kívánja formálni úgy, hogy azok kölcsönösen támogassák egymást és a fenntartható növekedést is egyben. Az UNCTAD-nak három kulcsszerepe van: kormányok közötti tanácskozások – konszenzusorientált – fóruma; kutatási eredmények, analízisek és adatok gyűjtése a kormányzati képviselők és szakértők vitáihoz; fejlődő országok számára technikai segítségnyújtás más szervezetekkel és donorországokkal összehangoltan.

Reakciók a válságra

A 2007-es év a globális tőkeáramlás rekordéve volt, 1,9 billió amerikai dollár értékben. Az FDI-áramlás 2003-óta növekvő trendet mutatott, de a válság következtében 2008-ban 15 százalékkal csökkent a globális tőkeáramlás, ami 2009-re várhatóan ismét tovább csökken. Az áramlás mértékének visszaesése mind a helyi, mind a nemzetközi beruházásokra káros hatással van. A befektetésekhez rendkívül nehezzé vált a forrásszerzés egyrészt a belső vállalati források (profit) elapadás, másrészt a külső lehetőségek elérhetősége és magas költségei miatt (kockázat). Az UNCTAD jelentései alapján mindhárom típusú FDI-ra² egyaránt negatívan hat a krízis. Az FDI visszaesése érintette a határokon átívelő vállalategyesítéseket és felvásárlásokat is. 2008 folyamán egyedül a zöldmezős beruházások voltak kevésbé érintettek, azonban 2009 folyamán itt is visszaesés figyelhető meg. Az FDI-áramlás leginkább a fejlett országok között lett visszafogott, a fejlődő országok felé áramló tőke 2008 folyamán is tovább növekedett (kivéve Nyugat-Ázsiát). Mindössze az olajjal, a bányászattal és a élelmiszerrel kapcsolatos felvásárlások vagy összeolvadások maradtak ki a válság negatív hatásai alól.

Az UNCTAD előrejelzése szerint már középtávon is várható az FDI-áramlás globális struktúrájának átrendeződése, mely részben azzal magyarázható, hogy a feltörekvő országok közül sokan jelentős tartalékokkal rendelkeznek, melyek az alacsony világpiaci árak miatt vásárlásokra fordíthatóak (nyersanyag, vállalati részesedések).

A világszinten hatékony válságkezeléshez – az UNCTAD ajánlása alapján – esszenciális, hogy az országok döntéshozói ne alkalmazzanak gyorsmegoldásként protekcionista megoldásokat, hanem inkább teremtsenek kedvező üzleti környezetet. Mindezt a 2009. áprilisi, londoni G20 csúcson megerősítették a résztvevők.

---

² Az FDI célja piackereső, hatékonyságkereső vagy forráskereső lehet.

1.6. UNDP

Névjegy: United Nations Development Programme.

A UNDP az ENSZ tizenegy állandó konferenciájának egyike, amely 166 országra kiterjedő munkát végez. A UNDP az ENSZ globális fejlesztési hálózata. Célja a változás segítése, az országok tudásanyaghoz, tapasztalathoz juttatása az emberek jobb életfeltételeinek érdekében. Ez a program is a millenniumi fejlesztési célok 2015-ig való megvalósításáért dolgozik. Az UNDP minden évben hallatja hangját a világszerte népszerű Human Development Report évkönyvének kiadásával.

Reakciók a válságra

Az UNDP által – többnyire – évenként publikált Human Development Report legutóbbi részének fő témája a klímaváltozás volt, mely teljesen eltérő módon hat a világ országaira, azon belül pedig a különböző feltételek között élő lakosságra. Talán szükségszerűtlen megemlíteni, hogy a nehéz körülmények között élő csoportokra hat a legkedvezőtlenebbül a globális klímaváltozás, mert alkalmazkodási lehetőségeik korlátozottak vagy egyáltalán nincsenek.

Az UNCTAD négy vezérelv alapján fogalmazza meg a klímastratégia kialakításakor követendőket. Elsőként az elérendő célokat kell pontosan megjelölni,³ második lépésként – a célok elérése érdekében – be kell árazni a káros hatású anyagok kibocsátását (pl. széndioxid), harmadikként a piaci szabályzókra nem bízható, ezért állami feladatként megjelenő helyzetek megoldására kell szabályrendszert létrehozni. Végül – a stratégia kialakításának negyedik lépéseként – figyelembe kell venni a nemzetközi környezet adottságait is, és együttműködésre kell törekedni (pl. az erdők pusztítása ellen).

1.7. ECE

Névjegy: UN Economic Commission for Europe (UNECE).

Az ENSZ egyik regionális bizottsága, melynek feladata az pán-európai gazdasági integráció megteremtése. Ennek érdekében az EU tagállamoktól kezdve, a kelet-európai országokon át egészen Észak-Amerikáig 56 európai kötődéssel rendelkező országot fog össze az 1947-ben megalapított, svájci központú szervezet, (a szervezet munkájába bármelyik ENSZ-tagállam bekapcsolódhat). A feladatai közé tartozik a tanulmányok készítése kormányok részére és a követendő politikákra történő javaslattétel. Az UNECE az általa összefogott régióon belül és azon kívül lévő országok számára állít fel normákat, standardokat és hoz tető alá megállapodásokat azért, hogy elősegítse a nemzetközi kooperációt. Az UNECE szakértői hatásköre olyan területekre terjed ki, mint a gazdasági együttműködés és integráció, energia, környezetvédelem, lakás és termőföld gazdálkodás, populáció, statisztikák, erdészet, kereskedelem és szállítás. A feladatok széles skálája miatt több mint 70 nemzetközi szervezet és más nem-kormányzati szervezet vesz részt az UNECE programjaiban.

³ Kibocsátáscsökkentés, felhasználásmérséklés stb.

Eddigi eredmények

Az UNECE tevékenyen segítette a kilencvenes évek rendszerváltó térségeit, ellátta őket az átalakulás folyamatához szükséges megfelelő szakértelemmel, illetve szerepet játszott Európa nyugati és a keleti felének egyesítésében. Az új államok keletkezésével párhuzamosan növekedett a tagjainak száma is, ennek köszönhetően merült fel az igény a bizottság megreformálására, átalakítására, mely folyamat az ezredforduló környékén kezdődött, és jelen idő szerint is tart.

Reakciók a válságra

Az UNECE tevékenységei érintőlegesen függenek össze a válsággal, valamint annak hatásaival. Tevékenységének fókuszpontjai a klímaváltozás és következményei, az élelmezési krízis és az olajárak emelkedése voltak 2009 elejéig. A szervezet szükségszerűnek tartja egy erős globális kormányzás kialakítását, melyet kizárólag egy megújult formájú multilaterizmus keretében tart megvalósíthatónak, úgy hogy az országok saját érdekeiket háttérbe szorítva össze fognak a közös cél érdekében. Ugyanilyen hozzáállásra van ugyanakkor szükség regionális szinten is. Az összefogást a klímaváltozással kapcsolatos problémák esetében az ENSZ teljes intézménye kiemelt szinten kezeli, mivel valószínűleg ez lesz az emberiség legnagyobb próbatétele ebben az évszázadban. Szükségessé válik a mindennapi élet gyökeres megváltoztatása, mind a fogyasztás, mind a termelés esetében, ami természetesen egyaránt maga után fogja vonni a technológia változását, a jogi és gazdasági vezérelvek módosulásait is.

Az UNECE legutóbbi jelentésében a 2009-re vonatkozó feladatok lényegében a 2008-as munka folytatását jelzik (klímaváltozással kapcsolatos tevékenység, vízellátás). Feltehetően fontos változás előtt áll a szervezet, amit a saját megreformálása okoz majd. A 2005-ben elindított folyamat lényege, hogy az intézmény alkalmazkodjon tagországai megváltozott igényeihez,⁴ és igény szerint változtatásokat hajtsanak végre.

1.8. ECA

Névjegy: Economic Commission of Africa.

Az ECA 1958-ban az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa által megalapított regionális bizottság. Küldetése az afrikai fejlesztések elősegítése nemzetközi együttműködési keretek között. Feladata kettős, egyrészt az ENSZ afrikai regionális kiterjesztése, másrészt az afrikai intézményi rendszer szerves része. Az etiópiai központú szervezet programja két pilléren nyugszik. Az Afrikai Unió által meghatározott prioritásokra támaszkodva elősegített regionális integráció, mint egyik pillér. Afrika különleges igényei és az új globális kihívások összeegyeztetése, mint második pillér. A két pillér keretén belül a bizottság a következő területekre helyezi a hangsúlyt:

- * a kereskedelem és az infrastruktúra terén a regionális integrációra;
- * a millenniumi fejlesztési céloknak való megfelelésre;
- * a „good governance” elősegítésére;
- * infokommunikációs technológiák és más fejlődést elősegítő technológiák terjesztésére;

---

⁴ Az EU területi kiterjedtségének következtében az UNECE tevékenységére más területeken van szükség, mint a nagyszabású EU-bővítéseket megelőzően.

- * statisztikák és statisztikakészítési fejlesztésekre.

Eddigi eredmények

Az ECA eddigi eredményei legfőképpen elemzések, tanulmányok, konferenciák és egyeztető fórumok mennyiségével mérhetőek. Ezek elvitathatatlan előnye, hogy az események nagy létszámú hallgatóságnak örvendenek, és számos elvi megállapodást sikerül tető alá hozni az afrikai tagországok között, a bizottság tíz alprogramjának megfelelően. Kiváló fórumként szolgál az afrikai problémák nemzetközi szintre emeléséhez.

Reakciók a válságra

Az ECA álláspontja szerint a válság egy olyan nemzetközi környezetben jött létre, mely szabályrendszerének kialakításából az afrikai kontinens kimaradt, ennél fogva a krízis egy Afrikán kívülről érkezett, de a hatása erősen érezhető a tagországokban. Az afrikai országok elmúlt években elért vívmányait erodálja a válság, ami szükségessé teszi a szervezet által vezetett közös összefogást a kivezető út megtalálása érdekében. Az ECA, az Afrikai Unió és az Afrikai Fejlesztési Bank közös programja keretében az Afrikai Fejlesztési Bank 1,5 milliárd amerikai dollár nagyságú biztonsági alapot hozott létre. Emellett az Afrikai Fejlesztési Bank 1 milliárd amerikai dollár értékű kereskedelmet segítő finanszírozási alapot is teremtett. Az ECA által szervezett konferencián (2009. február 3.) hallhatóak voltak olyan vélemények, amelyek egyértelműen a gazdag országoktól várják az afrikai kontinens pénzügyi megsegítését, és a válságot pozitív lehetőségként értékelik, amikor több lehetőség adódik a pénzügyi igény hangoztatására. Afrikának nincsenek pénzügyi tartalékai, emiatt a válság következményeként valószínű humanitárius katasztrófa elkerülése érdekében külső segítségre szorul.

Az egységes, ECA által fogantatott, válságenyhítő intézkedések igen szerények. Leginkább az egyes tagországok tettek anticiklikus lépéseket, saját pénzügyi lehetőségeiknek megfelelően (pl. kőolaj kitermelő országok). Az ECA 2009-es éves jelentésének tanulsága szerint a krízis az alábbi reakciókat váltotta ki a szervezetből:

- * miniszteri szintű konferencia szervezése az Afrikai Fejlesztési Bankkal és az Afrikai Unió Bizottságával közösen;
- * előadások az Afrikai Unió csúcstalálkozóján;
- * előadások egyéb nemzetközi találkozókra és konferenciákon;
- * három háttéranyag elkészítése a Miniszteri Konferenciára;
- * egy tájékoztató megfogalmazása, mely javaslatot tesz az afrikai országok válságenyhítő lépéseire;
- * technikai segítségnyújtás a szükséges gazdasági reformok bevezetéséhez.

Összességében tehát megállapíthatjuk, hogy az ECA mint nemzetközi szervezet igen szerény mértékben módosítja a tagországait is érzékenyen érintő krízist, annak ellenére, hogy megfelelő beágyazottsággal és kapcsolatokkal rendelkezik az afrikai nemzetközi szervezetekkel, amit minden lehetséges alkalommal igyekeznek is hangsúlyozni az ECA.

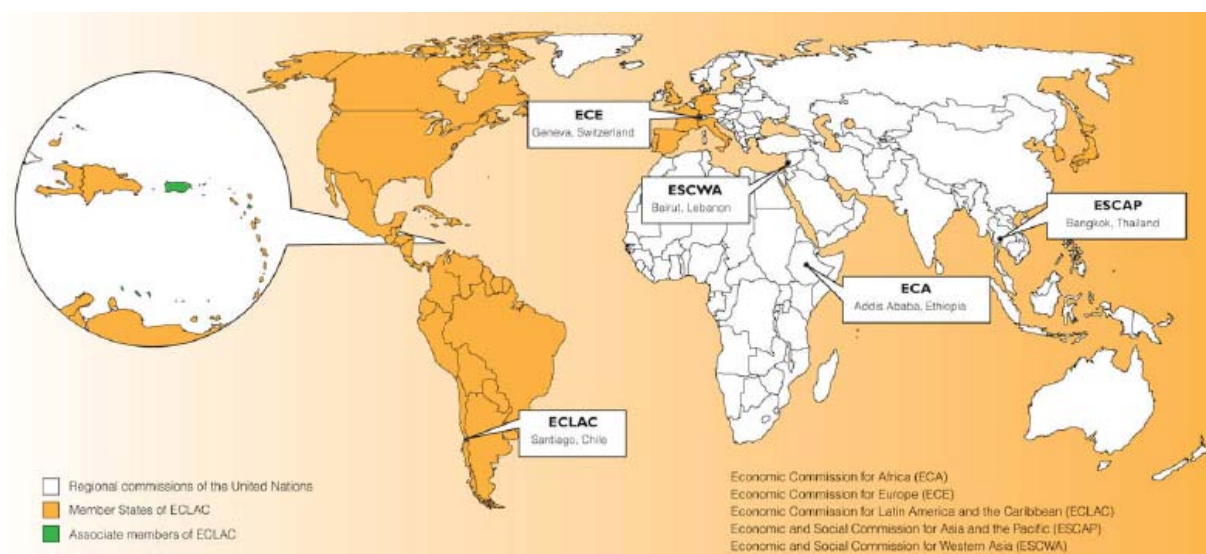
1.9. ECLAC

Névjegy: Economic Commission for Latin America and the Caribbean.

Az összesen 44 tagállammal rendelkező, chilei székhelyű ECLAC, mint az ENSZ dél-amerikai regionális bizottsága, 1948 februárjában lett megalapítva, eredetileg a karibi térség államainak részvétele nélkül. Napjainkra a szervezet elsődleges célja a latin-amerikai és karibi tagok (33 ország) gazdasági fejlődéséhez való hozzájárulás szervezési feladatok ellátásán, valamint a tagállamok között gazdasági összeköttetés megteremtésén keresztül. A térség társadalmi fejlődéséhez való hozzájárulás eredetileg nem tartozott a bizottság feladatai közé, de mára egyik fő céljává vált. Az ECLAC a tagállamok mindenkori kormányainak, közigazgatási és magán szervezeteknek kínál széles körű szolgáltatásokat: Regionális integrációt elősegítő társadalmi és gazdasági tanulmányok, tanácsadás programok kivitelezéséhez, kormányközi konferenciák, szemináriumok szervezése, nemzetközi jelenségek regionális perspektíváinak bemutatása, más ENSZ-egységekkel való egyeztetés.

2. ábra

ECLAC tag- és társult államok és más regionális ENSZ-bizottságok székhelyei

Forrás: ECLAC-honlap.

Reakciók a válságra

A latin-amerikai és karibi országok jelentős exportpiaca az Egyesült Államok. Következésképpen, a válság hatását nagyon gyorsan megérezték az ECLAC-tagállamok, ennek tudható be az is, hogy a 2003-tól 2007-ig tartó töretlen növekedés 2008-ban derékba tört. A vásárló erő paritáson számolt évi 5 százalékos régiós GDP-növekedés gyorsan megtorpant. A térségben ez a munkanélküliség nagyarányú növekedésében mutatkozik meg, ami igen könnyen vezethet társadalmi krízishez is. Egy másik jelenség is jelentős terhet ró azonban a térség társadalmának szegényebb rétegeire, ez pedig a válságot megelőző kőolajár drágulás, valamint az élelmiszerárak nagyfokú változása.⁵ Az ECLAC és az ILO közös kutatásai során kimutatták,

⁵ Rizs, búza, kukorica (részben a bioüzemanyag előállításához szükséges növényi alapanyag felhasználásnövekedése miatt).

hogy 2010-re súlyos munkanélküliség valószínűsíthető, mert a krízis előtti 7,5 százalékos régiós munkanélküliség több, mint 9 százalékra emelkedhet a 2009-es év végére, ami 2,8-3,9 millió új munkanélküli embert jelent. A latin-amerikai és karibi térséget tekintve a két szervezet a munkaerő alkalmazási problémák leküzdésében látja a kiutat a válságból, amelynek érdekében a régiós kormányok már megtették a szükséges kezdeti lépéseket, többek között az ECLAC javaslatának folyományaként (infrastrukturális beruházási programok, kiterjesztett munkanélküli biztosítás stb.).

Az ECLAC 2009. júniusi jelentései alapján a régió 2009-es éves GDP csökkenése 1,7 százalékos lesz. A térséget érintő korábbi válságokkal ellentétben az adósság állomány most jóval kisebb, és a tartalékok jelentősebbek, ami egyelőre jó bázist ad a kríziskezelési tevékenységeknek és bizonyos árucikkek forgalmazásának. Azonban a sertésinfluenza mexikói felbukkanása rosszat tett a már amúgy is gyenge turistaforgalomnak. A regionális ENSZ-bizottság már 2009 végére jósolja a régió szerény mértékű gazdasági fellendülését. Korlátos külső forrasszerzés, magasabb kamatok, gyenge tőzsde teljesítmény, csökkenő hazautalások és alacsony FDI-beáramlás jellemzi a közeljövő regionális kilátásait az ECLAC előrejelzései szerint. Ezek ellenére a nyílt regionalizmus felvállalása a protekcionista intézkedések helyett.

Az ECLAC sok más ENSZ-szervezethez hasonlóan kitüntetett figyelemben részesíti a környezet változásait, olyannyira, hogy a két legnagyobb veszély egyikének a klímaváltozást tekintik (közvetlenül a pénzügyi instabilitás után).

1.10. ESCAP

Névjegy: Economic and Social Commission for Asia and the Pacific.

Az ESCAP az ENSZ egyik regionális gazdasági bizottsága, fejlesztési szervezete, melynek fő feladata az ázsiai és csendes-óceáni területek gazdasági és szociális fejlődésének elősegítése. 53 tagja és 9 társult tagja van. A szervezet a globális szintű programokat hangolja össze az ország szintű programokkal, annak érdekében, hogy a támogassa az egyes kormányok szilárd regionális pozícióját, illetve törekszik a helyi szemléletmódot a globalizálódó világ szociológiai és gazdasági kihívásaihoz igazítani. Az 1947-ben alapított ESCAP központja Thaiföldön, Bangkokban található, és jelenleg több mint 600 főt foglalkoztat. A szervezet a következő területeken tevékenykedik: szegénység visszaszorítása és a fejlődés elősegítése, statisztikák készítése, országon belüli fejlesztési tevékenységek, kereskedelem és beruházás, szállítás és turizmus, környezet és fenntartható fejlődés, információs és távközlési technológia, illetve a katasztrófák kockázatának mérséklése, továbbá társadalmi fejlődés támogatása.

Az ESCAP a fenti témakörökön belül olyan regionális együttműködési lehetőségekre fókuszál, amikor vagy az összes tagországnak, vagy csak egy kisebb ország csoportnak kell azonos feladattal szembenéznie. Ilyenkor kölcsönös tanulással tudják segíteni egymást a cél érdekében. Ilyenek a határokon átívelő kérdések (pl. természetvédelem) országok közötti együttműködéssel való megoldása. Az érzékeny, új keletű és támogatást igénylő témák regionális egyeztetésének ösztönzése ugyancsak ESCAP-prioritás.

3. ábra
ESCAP tag- és társult országok térképe

Forrás: ESCAP-honlap.

Eddigi eredmények

A legnagyobb statisztikai adatbázissal rendelkező nemzetközi szervezet, amely az ázsiai és csendes-óceáni térségek gazdasági és társadalmi folyamatait vizsgálja. Az Ázsiai Fejlesztési Bank (ADB), a Mekong River Commission és az Asia-Pacific Centre for Agricultural Machinery szervezetek megalapítója. Működésével elősegíti a magánszektor minél teljesebb bevonását az infrastrukturális fejlesztésekbe, különösen Ázsiában, ahol autópályák és vasutak modernizációjában működik közre az Asian Land Transport Infrastructure Development Programme keretében. Technikai jellegű segítségnyújtás a csendes-óceáni szigeteknek. A millenniumi fejlesztési célok megvalósulásának monitorozása, illetve tanácsadói tevékenység a célok elérésének érdekében.

Reakciók a válságra

Az ESCAP-bizottság egy meglehetősen krízisvonzó régióban tevékenykedik, ahol az elsőszámú veszélyforrás a természet.⁶ A tagországok három legnagyobb problémakörét az élelmezés, az energiaforrás biztosítása, valamint az említett természeti katasztrófák jelentik. Az utóbbi évtizedek gazdasági jellegű válságaiból leszűrt tapasztalatoknak köszönhetően⁷ a térség felkészült a válságra, melyhez – eddig – rugalmasan is tudott alkalmazkodni. Ennek eredményeképpen a térség fejlődő országai 5,8 százalék, a fejlett országok pedig átlagosan -0,4 százalék GDP növekedést értek el a válság első évében, 2008-ban. Az exportnövekedés egészen a 2008-as év utolsó harmadáig erős maradt. 2009-re a szervezet 3,6 százalékos GDP növekedésre számít a működési területén belül lévő fejlődő országok esetében. Ezzel együtt ezen térség kereskedelmi forgalmának kétszámjegyű növekedése, a válság hatására kétszámjegyű csökkenésre változott. A régió általános problémája a szociális háló nem kellő kiterjedtsége, mindössze a tagországok időseinek 30 százaléka részesül nyugdíjban, a lakosság 20 százaléka rendelkezik egészségbiztosítással, és a munkanélküliek csak 20 százaléka kap valamiféle segélyt.

⁶ Ciklonok, árvizek, szárazság, földrengések, valamint a klímaváltozás hatásai.

⁷ Szabályzási reformok, kidolgozott makrogazdasági irányítási politikák, megnövelt valutatartalékok.

A ESCAP figyelmeztet arra, hogy komoly esélye van annak, hogy a gazdasági krízis politikai instabilitást, társadalmi nyugtalanságot, emelkedő munkanélküliséget, és végül pedig a krízis egy új fordulóját eredményezheti. A megoldás a régió országainak kooperációja. A szervezet elősegíti a tagországok közötti szinergiahatások érvényesülését, véleménycserét. Az ESCAP álláspontja szerint a jó szomszédi viszony olyan teljesítményekre ösztönzi az országokat, amelyeket izoláltan igen nehezen tudnának megtenni.

A szervezet a következő, regionális együttműködést fokozó, mindenre kiterjedő intézkedéseket, politikákat indítványozta a válság idejére. A javaslatok és törekvések egyik közös pontja a természettel, környezettel kapcsolatos szükséges intézkedések prioritása:

- * az ázsiai–csendes-óceáni régió szerepének fontossága a gazdaságirányítás reformálódó multilaterális rendszerében;
- * a regionális makrogazdasági együttműködés prioritásként való kezelése (krízisrugalmasságból krízisellenálló régió fejlesztése);
- * az élelmiszer-biztonság és a fenntartható mezőgazdaság megteremtése;
- * szociális alapok létrehozása a régió társadalmának még rugalmasabbá tételéért;
- * a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás (ESCAP-keretprogram a megújuló erőforrásokról és a fenntartható energiafelhasználásról);
- * regionális együttműködés kezdeményezése az ázsiai–csendes-óceáni kereten belül a fenntartható növekedésért és fejlődésért (az ESCAP tudásalapú kapocs szerepe).

A fenti javaslatok közös célja az ESCAP tagországokat fenyegető hármasszeggel való megbirkózás. Az egyik veszély már bekövetkezett: a globális gazdasági visszaesés. A második válsághelyzetet az ingadozó üzemanyag és élelmiszerárak hatása jelenti, ami a szegények és alultápláltak helyzetét súlyosbítja. A harmadik krízis állapotot pedig a klímaváltozás és annak következményei okozzák.

1.11. ESCWA

Névjegy: Economic and Social Commission for Western Asia.

Az ENSZ öt regionális bizottsága közül a legfiatalabbat 1973-ban hívták életre a nyugat-ázsiai régió 13 arab államának lefedésére. Központja 1997 óta Bejrútban van. A másik négy bizottsághoz hasonlóan ez a szervezet is az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának felügyelete alá tartozik. Célkitűzései a többi bizottsághoz hasonlóan a következők: gazdasági és társadalmi fejlődés támogatása, régió belüli együttműködés elősegítése, a régió és a világ többi része közötti kapcsolatok erősítése). Az ESCWA-programok a vízgazdálkodással, a technológiával, globalizációval és szociális kérdésekkel kapcsolatos témákra helyezik a fő hangsúlyt. Mindezekben belül a nők előtérbe helyezésére való törekvés, statisztikák készítése és a konfliktusos helyzetek megoldása kapnak kiemelt figyelmet.

Eddigi eredmények

A szervezet három közlekedési egyezményt hozott tető alá a közelmúltban (nemzetközi utak, vasutak, tengerészeti), ezenkívül az ESCWA együttműködött az Arab Államok Szövetségével számos más vasútvonalról szóló megállapodásban.

A megújuló erőforrások és a vízforrások kezeléséhez elengedhetetlen intézményi reformokat sikerült bevezetnie a bizottságnak, megalapítva az Arab Országok Vízközmű Szövetségét, melyhez minden ESCWA-tag ország csatlakozott.

Információs és kommunikációs technológiák témakörébe tartozik az arab írásjegyek digitális alkalmazhatóságának megoldása,⁸ a követendő IT-stratégia kialakításában való segédkezés. Az utóbbi időszakban a régiót érintő IT-hálózatépítési megállapodásokat is nyélbe ütött a bizottság. Libanonban az „E-karaván” nevű programot indították el a szétszórta élők IT tudásának fejlesztése érdekében. A nők internethasználattal kapcsolatos lehetőségeinek kiterjesztését is elősegítette a bizottság egy e-network létrehozásával.

2004-ben a szervezet rendezte meg az elfoglalt palesztin területek újjáépítését, melyben több más szervezet is együttműködött.

Az ESCWA koordinálásával kezdték meg az arab országok az egységes kereskedelem statisztikai rendszer bevezetését.

A szervezet nagy energiákat fektetett be a lakás- és földhasználat, valamint városgazdálkodással kapcsolatos kampányának lefolytatásába.

Reakciók a válságra

Az ESCWA együttműködik és konzultál tagállamainak kormányaival, hogy a krízis esetleges hatásait megfelelően és időben tudják kezelni. Az arab tagállamok nyilvánvaló előnyös gazdasági helyzetét az olajbevételek, a felhalmozott tartalékok biztosítják. A globális válság tehát teljesen más mértékben érinti ezen országokat, mint a világ egyéb részeit.

1.12. OECD

Névjegy: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Az OECD intézményét 1961-ben alapította meg húsz ország. A párizsi székhelyű szervezetnek jelenleg harminc tagja van, akik azzal a céllal működnek együtt, hogy a piacgazdaság és a demokratikus elvek mellett elkötelezett országok kormányzatait segítsék egy jobb világgazdaság kialakításában (fenntartható gazdasági fejlődés, munkahelyteremtés, életszínvonal emelés, pénzügyi stabilitás megtartása, más országok gazdasági fejlődésének segítése, hozzájárulás a világkereskedelem növekedéséhez). A tagság nem automatikus, hanem a szervezet ajánlja fel az adott országnak a tagságot. Az OECD hatalmas tudásbázissal és elemzőkapacitással rendelkezik, melynek eredménye egy megbízható statisztikai háttér, és a világ egyik legtöbb, gazdasági és közérdeket szolgáló, kiadványát publikáló szervezete.⁹

Reakciók a válságra

A gyorsan változó világgazdaságával párhuzamosan az OECD intézménye együtt változik, jelenleg is módosítja irányító testületét és döntési mechanizmusát. A legfontosabb viszont a tagság kibővítése. 2007 folyamán Chile, Észtország, Izrael, Oroszország és Szlovénia kapott meghívást az OECD-tagok közé. Az elkövetkező időszakban pedig Brazíliával, Kínával, Indiával, Indonéziával és a Dél-afrikai Köztársasággal kezdik meg a tagfelvételi tárgyalásokat.

Az OECD azon szervezetek közé tartozik, akiknek kidolgozott álláspontjuk van a válságkezeléssel kapcsolatban.¹⁰ Az állásfoglalás homlokterében a finanszírozás, a verseny és kormányzás, valamint – mindezek előtt – a fenntartható növekedés megvalósítása állnak. A gaz-

⁸ Itt például az arab domain-nevek bevezetésére kell gondolni.

⁹ OECD Economic Outlook, OECD Factbook, OECD Economic Surveys, Going for Growth.

¹⁰ OECD Strategic Response

dasági és környezeti válság miatt pedig esszenciális a szegénység és a klímaváltozás elleni küzdelem. A szervezet felméréseket készít, követendő politikákra tesz ajánlásokat és egyéb akciókat visz véghez a gazdasági válsággal való megbirkózás érdekében. Az érintett területek az alábbiak:

* Finanszírozás, verseny és kormányzás

- Ösztönzők: általános „sorvezető” és ellenőrző lista a hatékony és hatásos pénzügyi szabályzások érdekében; jelentés a letétbiztosításról (privát nyugdíjpénztárak és biztosítási eljárások); jelentés a gyenge intézmények lehetséges módosításairól; jelentés a minőségirányítási eszközök pénzügyi szektorban való használhatóságáról.
- Szervezet irányítás: egy nemzetközi szabályozási keret körvonalazása; a világ minden részére kiterjedő egyeztetés és együttműködés más nemzetközi intézményekkel, nem tag országokkal; a G20 számára jelentés készítés.
- Adózás: hozzájárulás az adó és a szabályozási környezet összefüggéséről szóló jelentéshez; Model Tax Convention című munka 2010-es megjelenése.
- Üzleti környezet és versenypolitika: jelentés a válság hatásáról a kis- és középvállalatokra; hatástanulmány a termelési tevékenységek ideiglenes vagy végleges mivoltáról (régik, szektorok, vállalatok).
- Fogyasztóvédelem és oktatás: pénzügyi jellegű és hitelfelvétellel kapcsolatos oktatás; egy több mint 50 országot átfogó jelentés a pénzügyi oktatásról és tudatosságról (mentőmellény biztosítása későbbi piaci zavarokhoz); a fogyasztóvédelmi szervezetek lehetőségeiről szóló jelentés a fogyasztók pénzügyi jellegű védelme érdekében.
- Pension at a Glance 2009 című jelentés a hosszú távú megtakarításokról.
- Biztosító társaságok irányításához útmutató.

* Hosszú távon fenntartható növekedés

- Kereskedelemre és beruházásra nyitott piacok: az OECD-tagok elkötelezettséget vállaltak a nyitott piacok iránt; hitelforrások exportjára tettek ígéretet nem csak az OECD-tagországok; egyéb, nyitott piacokat, ösztönző megállapodások, melyek segítenek a kilábalásban; jelentés a feltörekvő piacok és a globalizáció összefüggéseiről; könyv (International Trade: Fair, Free and Open?); jelentés a nemzetközi bizalomról és megbízhatóságról.

* Makró-, pénz- és munkapiaci politikák a növekedés és a rugalmasság érdekében

- Általános megfigyelés: Economic Outlook elemzés a válság eredetéről és a kivezető útról; összehasonlító elemzés a jelenlegi és a korábbi válságokról; OECD-országok válsághenyhítő intézkedéseiről készülő összefoglaló; pénzügyi kondíciók mérése a jelen helyzetben; pénzpiaci fejlesztések figyelése; anti-ciklikus pénzügypolitikák elemzése; a Going for Growth című anyag megjelentetése (adózás és infrastruktúra); tanulmány a pénzpiaci szabályzások és a gazdasági növekedés összefüggéséről.
- Ország és régió felmérés: Egyesült Államok, euró zóna, Izland, Olaszország, Egyesült Királyság, Svájc és más országok.
- Országok fejlesztéspolitikájának felmérései: Görögország, Mexikó, Dél-Korea, Törökország, Oroszország. Korábbi áttekintések frissítése: Chile, Kína, Norvégia, Magyarország, Új-Zéland, Dél-afrikai Köztársaság, Svájc és Luxemburg.

* „Zöld” és innováció vezérelte növekedés támogatása

- Climate change mitigation: what do we do? című füzet kiadása, valamint egy konferencia ugyanezzel a témával.
- Környezetbarát növekedés és innováció megtartó ösztönző csomag tervezés.
- Jelentés a regionális fejlesztéspolitikákról.
- Jelentés a jelenlegi fejlesztésfinanszírozási mechanizmusokról.

* Fejlesztés

- Jelentés a bilaterális donorországok szerepéről a fejlődő országoknak juttatott segélyek esetében.
- Nem OECD-tagok által követett politikák felmérése és értékelése.
- OECD – FAO közös felmérés az agráripari kilátásokról.
- Global Development Outlook publikálása (2010-re).
- Jelentés a kormányok beruházásairól stratégiai jelentőségű közintézményekbe.

1.13. ASEAN

Névjegy: Association of Southeast Asian Nations.

A Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségét 1967-ben, Bangkokban, öt alapító állam (Indonézia, Malajzia, Fülöp-szigetek, Szingapúr és Thaiföld) hozta létre. Jelenleg 10 tagország (az előbbieken túl még Brunei, Vietnam, Laosz, Mianmar és Kambodzsa) és egy megfigyelő ország (Pápua Új-Guinea) alkotja az 560 millió embert magába foglaló ASEAN-t.

A szövetség célja kettős. Egyrészt a régió gazdasági növekedésének felpörgetése, társadalmi fejlődése és kulturális fejlődése, másrészt a térség békés és stabil mivoltának megőrzése, a jogrendszer és igazság tiszteletben tartása. 1997-ben határozták el a tagországok, hogy az ASEAN a délkelet ázsiai nemzetek a konfliktusok békés rendezése, a szoros gazdasági kooperáció, versenyképesség érdekében fokozni fogják az együttműködésüket, és megalkották az ASEAN Vision 2020 programot.

Reakciók a válságra

Az ASEAN-államok 2009 júniusában adták ki közös nyilatkozatukat a globális válságról. A fiskális és monetáris ösztönző csomagok fontossága mellett, hangsúlyozták a növekedés ütemének fenntartását, a munkahelyek fontosságát, a szegénység csökkentését, a bizalom helyreállítását, valamint a közép és hosszú távú makrogazdasági és pénzügyi stabilitást. Ugyanakkor azt is megállapították a tagállamok, hogy a stabil pénzügyi rendszer nélkül kevésbé hatékonyak a mentőcsomagok. A protekcionista intézkedések mindennemű bevezetését elítélték, mivel azok indokolatlan határokat emelnének az ASEAN-tagállamok közé. A tagállamok mélyíteni kívánják a regionális gazdasági kooperációt, kereskedelemkönnyítő és liberalizáló törekvéseik pedig a térség versenyképességét növelik majd.

A válság által egyértelművé tett nemzetközi függőség és összefonódás arra készíteti a tagállamokat, hogy létrehozzanak egy regionális pénzügyi együttműködést. Az ASEAN-államok által vezetett, és más szervezeteket is bevonó, konzultációk során eredményesen lehetne hozzájárulni a térség jövőbeli biztonságához az esetleges későbbi gazdasági és pénzügyi anomáliák során. A válság társadalmi hatásainak enyhítésére szociális háló programok és kis- és középvállalkozások számára pedig egyéb segítséget biztosítanak. A régió növekedési potenciálját és kereslet bővítését erősítő elhatározták, hogy infrastruktúrafejlesztésbe kezdenek a kis- és középvállalatok bevonásával. A szubregionális fejlesztések megtervezésére felkérték az ASEAN és Kelet-Ázsia Kutatóintézetet, az Ázsiai Fejlesztési Bankot és az ASEAN-titkárságot. Az ASEAN Kutatóintézetet külön felkérték arra, hogy olyan gazdasági növekedést előidéző politikákat dolgozzon ki, amelyek egyúttal mélyítik a regionális integrációt és erősítik a kelet-ázsiai partnerséget.

A 2009 áprilisában megtartott ASEAN-csúcstalálkozón megállapodtak a közös ASEAN-útvonalról, amelyet a közösségépítés érdekében 2009-től 2015-ig fognak követni.

2) Magyarország prioritásai az átalakuló nemzetközi intézményrendszer tekintetében

Egy átalakuló intézményrendszer esetében Magyarországnak a majd' száz éves célt kell szem előtt tartania. Felzárkózni a világ fejlett országaihoz a közepes fejlettség állapotából.

Egy új intézményrendszer kialakulásakor legelőször az adottságokat kell felmérni. Nyitott, kisméretű gazdaság, külföldi tőkére való ráutaltság,¹¹ európai uniós tagság, félperiférikus lokáció, öregedő lakosság, jó termőtalaj, édesvíz ellátottság stb. Az előnyök kihasználásához és a kedvezőtlen körülmények felszámolásához Magyarországnak mindenekelőtt innovatív gazdaságpolitikát kell folytatnia, egy pontosan definiált gazdasági jövőképpel és célrendszerrel a fókuszterben. Pontosabban fogalmazva, egy megfelelő és konkrét lépéseket tartalmazó kül-gazdasági stratégia megléte sokat segítene abban a kérdésben, hogy mit kezdjen magával Magyarország a változó nemzetközi helyzetben, és ami a tanulmány szempontjából sokkal fontosabb, legyen egy szempontrendszer, ami alapján megtalálhatóak a nemzetközi kapcsolódási pontok, tehát a magyar szempontból releváns nemzetközi érdekszféra.¹² Az általános megfogalmazások,¹³ mint például a „Közép-Kelet-Európa politikailag és gazdaságilag stabil, jól képzett munkaerővel rendelkező, jó FDI-vonzóképeségű országa, ahol mértékadó az Európai Unió és a NATO-tagság, cél a versenyképesség fokozása”, nem adnak választ arra, hogy milyen gazdasági kitörési pontok jelentenének megoldást az ország rendkívül egyensúlytalan gazdasági problémáira. Röviden, Magyarországnak mindenekelőtt önmagát kell definiálnia ahhoz, hogy prioritásokat lehessen mérlegelni, amelyekhez aztán nemzetközi partnereket kereshet.

Tekintve, hogy az ázsiai térség egyre erőteljesebb szerepet tölt be a világgazdaságban, és a korábbi domináns országok, régiók – ha nem is csökkent a jelentőségük – szerepe átértékelődik. Magyarországnak Ázsia, az ázsiai nemzetközi szervezetek (pl. megfigyelő szerep) és egyes ázsiai országok felé érdemes kacsintgatnia. Praktikus olyan tulajdonságú gazdaságokat,¹⁴ gazdasági integrációkat kiválasztani, amelyek piacainak (volumen) nagyságrendje és igénye arányos a magyar teljesítőképeséghez. Itt kell szólnunk róla, hogy az ország közvetlen szomszédjaival való összefogás kitűnő lehetőséget teremtene arra, hogy nagyobb volumenű projektek alakuljanak ki.

Alapvetően speciális termékekre kellene koncentrálni, olyanokra, amelyekre a globális átrendeződéstől függetlenül is szüksége van és lesz a világnak. Szinte felfoghatatlan, hogy az ország vízkészletének (édesvíz, forrásvíz, termálvíz, ásványvíz, tavak, folyók) kihasználása (nem feltétlenül eladása), miért nem meghatározó része a gazdaságpolitikai törekvéseknek.¹⁵ További termékcsoportok, amire komplett, nemzetközi szinten jól eladható országimázs épülhet a biotermékek és a színvonalas turizmus.

A változó nemzetközi intézményrendszer Magyarországot ismét választási helyzetbe hozza. Nyilvánvaló, hogy az utóbbi 20 év nyugat felé nyitás után végre a keleti kapukat is szélesre kellene tárni. A nemzetközi intézményrendszer esetében is így lenne érdemes tenni. Ahhoz viszont, hogy az országot bármelyik régi vagy új nemzetközi szervezet szívesen a tagjai közé venné fel, szükséges egy jó indok. Az indok lehet a jó gazdasági teljesítmény, a jó földrajzi adottság, a kedvező üzleti környezet, a nyersanyag készlet, a tudásbázis megléte, és még foly-

¹¹ Transznacionalizáltsági mutató (ENSZ–UNCTAD)

¹² Megfelelően kiegyensúlyozott, sokpólusú érdekszféra.

¹³ A Magyar Külügyminisztérium honlapján érhető el az aktuális külkapcsolati stratégia.

¹⁴ Például: Vietnám, Kambodzsa, Laosz.

¹⁵ Itt nem az uniós források népszerű felhasználási formájára, az „élményfürdő” létesítésre gondolunk.

tatható a sor. A fejlődés motorját a 21. században egyre inkább a tudás, illetve a képzettség adja. Ezzel a megállapítással zárjuk tanulmányunkat.

* * * * *

Referenciák

- ECA Annual Report 2009 <http://www.uneca.org/cfm/2009/docs/Annual%20Report.pdf>
ECA hivatalos honlapja: <http://www.uneca.org/>
- ECLAC – Latin America and the Caribbean in the World Economy, 2007. Trends 2008
[http://www.eclac.org/publicaciones/xml/2/34332/Latin America and the Caribbean in the world economy vf.pdf](http://www.eclac.org/publicaciones/xml/2/34332/Latin%20America%20and%20the%20Caribbean%20in%20the%20World%20Economy%20Trends%202008.pdf)
- ECLAC / ILO Bulletin – The Employment Situation in Latin America and the Caribbean – Crisis and the Labour Market, 2009. június
[http://www.eclac.cl/publicaciones/xml/0/36150/2009-316 ECLAC-ILO Bulletin-WEB.pdf](http://www.eclac.cl/publicaciones/xml/0/36150/2009-316_ECLAC-ILO_Bulletin-WEB.pdf)
- ECLAC hivatalos honlapja: <http://www.eclac.org>
- ECLAC Notes, 59. szám 2008. december
<http://www.eclac.org/prensa/noticias/notas/3/34963/Notes59ENGFinal.pdf>
- ESCAP – Economic and Social Survey of Asia and the Pacific 2009 – Addressing Triple Threats to Development http://unescap.org/pdd/publications/index_survey.asp
- ESCAP – Statistical Yearbook for Asia and the Pacific www.unescap.org/stat/data/syb2008/
ESCAP hivatalos honlapja: <http://www.unescap.org/>
- ESCWA hivatalos honlapja: <http://www.escwa.un.org/>
- ESCWA... at a Glance, UN-ESCWA Bejrút, 2008.
<http://www.escwa.un.org/about/Glance.pdf>
- FAO - Responding to the Food Crisis: Synthesis of Medium-term Measures Proposed in Inter-agency Assessments, Róma, 2009.
http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/ISFP/SR_Web.pdf
- FAO hivatalos honlapja: <http://www.fao.org/>
- HR portál - ILO: regionális konferencia a válság megoldására, 2009. február 11.
<http://www.hrportal.hu/c/ilo-regionalis-konferencia-a-valsag-megoldasara-20090211.html>
- ILO – Global Employment Trends – May 2009 Update, Svájc, 2009. május,
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_106504.pdf
- ILO – The ILO at a Glance, Svájc, ILO Department of Communication and Public Information, 2007. december http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---webdev/documents/publication/wcms_082367.pdf
- ILO hivatalos honlapja: <http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>
- ILO Information Leaflet, ILO Publications International Labour Office, Svájc
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---webdev/documents/publication/wcms_082361.pdf
- Magyarország külkapcsolati stratégiája (2009. június 15-én)
http://www.kum.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/kulkapcsolati_strategia/hu_kulkapcs_strat.htm

- OECD hivatalos honlapja: <http://www.oecd.org/>
- OECD Strategic Response to the Financial and Economic Crisis: Contributions to the Global Effort, 2009 <http://www.oecd.org/dataoecd/33/57/42061463.pdf>
- Paragi Beáta – Szent-Iványi Balázs – Vári Sára (2007): Nemzetközi fejlesztési segélyezés, Budapest.
- Simai Mihály (2007): *A világgazdaság a XXI. század forгатagában*, Akadémiai Kiadó Zrt., Budapest.
- UN – *The World Financial and Economic Crisis and Its Impact on Development* – Report of the Secretary-General, konferencia anyag, A/CONF.214/4, New York, 2009. május 19.
- UN General Assembly hivatalos honlapja: <http://www.un.org/ga/>
- UNCTAD – *Assessing the Impact of the Current Financial and Economic Crisis on Global FDI Flows*, 2009. április, Genf, Svájc
- UNCTAD hivatalos honlapja: <http://www.unctad.org/>
- UNECE hivatalos honlapja: <http://www.unece.org/>
- UNIDO – Industrial Development Report 2009., Bécs, Ausztria
http://www.unido.org/fileadmin/user_media/Publications/IDR/2009/IDR_2009_priot.PDF
- UNIDO Annual Report 2008., Bécs, Ausztria, 2009.
http://www.unido.org/fileadmin/user_media/About_UNIDO/English.pdf
- UNIDO hivatalos honlapja: www.unido.org/

A GLOBÁLIS VÁLSÁG: HATÁSOK, GAZDASÁGPOLITIKAI VÁLASZOK ÉS KILÁTÁSOK

1. kötet Világgazdasági súlyponteltolódások
Szerkesztette: Farkas Péter
2. kötet Transznacionális vállalati stratégiák és multilateralizmus
Szerző: Simai Mihály
3. kötet A válság hatása néhány kiemelt gazdasági tevékenységre
Szerkesztette: Szalavetz Andrea
4. kötet Az állam gazdaságfejlesztő és jóléti szerepe
Szerkesztette: Kőrösi István
5. kötet A válságkezelés egyes nemzetközi dimenziói: nemzetközi pénzügyek,
új regionalizmus
Szerkesztette: Artner Annamária
6. kötet A válság hatása a meghatározó és a feltörekvő nem európai országokban
Szerkesztette: Székely-Doby András és Szilágyi Judit
7. kötet Válság Oroszországban és Ukrajnában: eltérő válságkezelési lehetőségek
Szerkesztette: Weiner Csaba
8. kötet A fejlődő országok/régiók és a válság
Szerkesztette: Szigetvári Tamás
9. kötet Nagy EU-tagállamok és a gazdasági válság
Szerkesztette: Somai Miklós
10. kötet A pénzügyi-gazdasági válság hatása és kezelése az EU fejlett
kis tagállamaiban
Szerkesztette: Vida Krisztina
11. kötet Az új EU-tagállamok és a tagjelöltek helyzete a válságban
Szerkesztette: Novák Tamás és Wisniewski Anna
12. kötet A válság hatása az Európai Unió működésére
Szerkesztette: Meisel Sándor